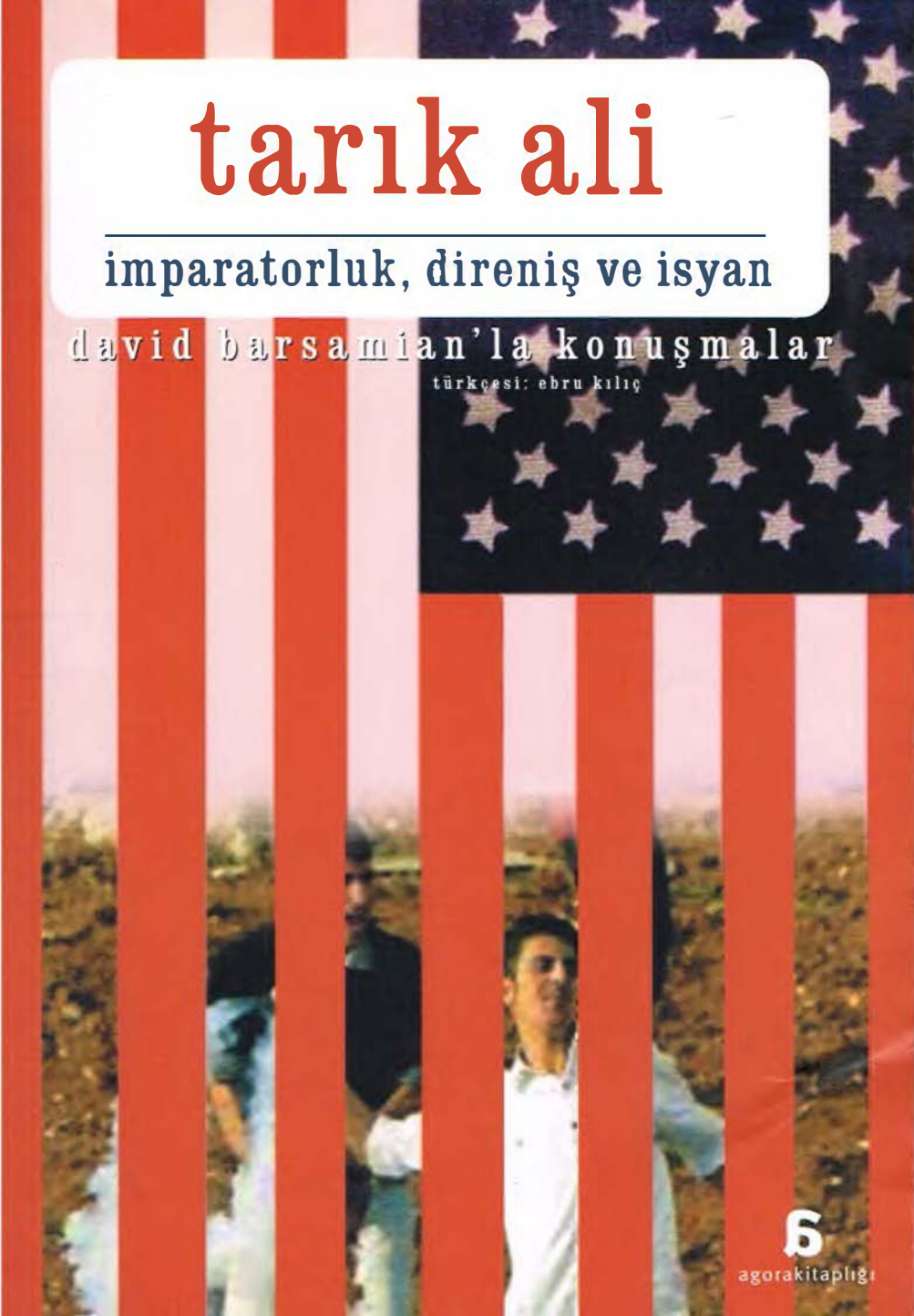
tarık ali

imparatorluk, direniş ve isyan

david barsamian'la konuşmalar

türkçesi: ebru kılıç

agorakitaplığı

agorakitaplığı
43

TARIK ALİ

Pakistan doğumlu. Yüksek öğrenimini İngiltere'de Oxford University'de tamamladı. 1960'lı ve 1970'li yılların önemli siyasal kişilerinden birisi. Gerek o onyıllarda gerekse daha sonra bugünlere değin, kitlesel eylemlerle siyasal hareketlerde etkin rol oynamasının yanı sıra, geniş bir ilgi alanına ve türlere yayılan yapımcılığı, oyunları ve kitaplarıyla da beğeni toplamış ve yankı uyandırmıştır. Şimdilerde *New Left Review* dergisi editörlerinden ve Londra'da yaşıyor.

İncelemeleri:
Pakistan: Askeri Yönetim mi, Halk İktidarı mı? (1970), *1968 ve Sonrası: Devrimin İçinde* (1978), *Pakistan Ayakta Kalabilir mi?* (1982), *Nehru'lar ve Gandhi'ler* (1985), *Sokak Savaşı Yılları: 1960'lı Yılların Otobiyografisi* (1987), *Yukarıdan Devrim: Sovyetler Birliği Nereye Gidiyor?* (1988), *Fundamentalizmler Çatışması* (2002), *Bush Babil'de* (2003).

Romanları:
İslam Beşlemesi: Nar Ağacının Gölgesi (1992), *Selâhaddin'in Kitabı* (1998), *Taş Kadın* (1999).
Komünizmin Çöküşü Üçlemesi: Kefaret (1991), *Ayna Korkusu* (1998).

DAVID BARSAMIAN

David Barsamian, ödüllü radyo programı Alternatif Radyo'nun yapımcısıdır. Yazı ve söyleşileri *The Progressive* ve *Z Magazine* dergilerinde düzenli olarak yayınlanan Barsamian'ın son söyleşi kitapları arasında *Culture and Resistance: Conversations with Edward W. Said, Propaganda and the Public Mind: Conversations with Noam Chomsky* ve *Eqbal Ahmad: Confronting Empire, The Checkbook and the Cruise Missile: Conversations with Arundhati Roy* (Ya Çek Defteri, Ya Cruise Füzesi, Agora Kitaplığı; 2004) bulunuyor. Halen ABD'nin Colorado eyaletinde yaşamaktadır.
www.alternativeradio.org

EBRU KILIÇ

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunu. Çeşitli çevirileri ve Metin Sever'le birlikte hazırladığı *Düşmanını Arayan Savaş* adlı bir derlemesi var.

Tarık Ali

İMPARATORLUK, DİRENİŞ VE İSYAN

David Barsamian'la Konuşmalar

Türkçesi: Ebru Kılıç

a

agorakitaplığı

Siyaset - İnceleme 7

İmparatorluk, Direniş ve İsyan
David Barsamian'la Konuşmalar
Tarık Ali

Eserin özgün adı:
Empire, Resistance and Rebellion,
Conversations with David Barsamian
The New Press, 2005'de yayımlanacak

İngilizce'den çeviren: Ebru Kılıç

Kapak tasarım: Mithat Çınar
Dizgi: Sibel Yurt

© 2004, Tarık Ali ve David Barsamian
© 2004; bu kitabın Türkçe yayın hakları
Kesim Ajans aracılığıyla Agora Kitaplığı'na aittir.

Birinci Basım: Eylül 2004
İSBN: 975 - 8829 - 44 - 0

Baskı ve Cilt: Kitap Matbaacılık
Tel: (0212) 501 46 35

AGORA KİTAPLIĞI
Gümüşsuyu Mahallesi, Osmanlı Yokuşu,
Muhtar Kâmil Sokak No: 5/1 Taksim/İSTANBUL
Tel: (0212) 243 96 26-27 Fax: (0212) 243 96 28
www.agorakitapligi.com
e-posta: agora@agorakitapligi.com

İçindekiler

Sunuş (*David Barsamian*) **1**

1) İmparatorluk Iskalıyor **3**
2) Emperyalizm: Dünü, Bugünü **13**
3) İmparatorlukta Çatlaklar **41**
4) Pakistan: Generallerin Egemenliği **66**
5) İmparatorluğun Payandaları **91**
6) Bush Babil'de **134**
7) Filistin ve İsrail **156**

İMPARATORLUK, DİRENİŞ VE İSYAN

David Barsamian

Sunuş

Tarık Ali 1943 yılında Lahor'da, o dönemde Britanya'nın kontrolünde olan Hindistan'da doğdu. Önce Pakistan'da, sonra da Oxford'da eğitim gördü. 1960'larda Pakistan'da askeri diktatörlüğe karşı çıkışı, Britanya'da kalıcı bir sürgün hayatı sürmesinin yolunu açtı. 1960'ların sonunda Avrupa'daki savaş-karşıtı harekette aktif olarak yer aldı.

Uzun zamandır *New Left Review*'un editörlerinden olan Tarık Ali, tarih ve siyaset üzerine onu aşkın kitap yazmıştır. Son kitaplarından birisi *Fundamentalizmler Çatışması: Haçlı Seferleri, Cihatlar ve Modernite*'dir. Ayrıca, iki roman dizisi üzerinde çalışmaktadır. "İslam Beşlemesi"nin üç romanı Verso tarafından yayımlandı: *Nar Ağacının Gelgesi, Selahaddin'in Kitabı*

ve *Taş Kadın*. İslam uygarlığını, Tarık Ali'nin deyişiyle 'standart görüşlere aykırı' bir tarzda resmeden romanlardı bunlar. "Komünizmin Çöküşü" üçlemesinde ise *Kefaret* ile *Ayna Korkusu* yayımlandı. Yazarın yaratıcı yeteneği sahne ve perde için kaleme alınmış metinleri de kapsıyor. Irak hakkında yazdığı bir kısa oyun, yakın bir zaman önce New York'ta Cooper Union'da sahnelendi. Güney Asya'da dedikleri gibi 'her tarakta bezi olan' Tarık Ali, bugünlerde Ayetullah Humeyni'yle ilgili bir opera üzerine çalışıyor.

Tarık Ali, geçtiğimiz yılın Ekim ayı sonunda Münih Havaalanı'nda gözaltına alındı. Kendisi o olayı şu sözlerle anlatıyor: "Güvenlik görevlisinin gözleri Münih'teki bir yayımcının verdiği, Almanca yazılmış ince bir kitaba takıldı. Kitap hâlâ selofana sarılıydı. Güvenlik görevlisi, heyecanla kitabı silahlı bir polisin eline tutuşturdu. Suç teşkil eden kitabın adı *İntihar Üstüne* idi ve Karl Marx'ın bir denemesiydi." Sonra söylediğine göre, kendisine kaba bir tavırla, kitap hariç çantasını yeniden toplaması talimatı verilir ve havaalanındaki polis merkezine götürülür. "Beni tutuklayan polis, yüzünde muzafferane bir gülümsemeyle, '11 Eylül'den sonra yanınızda böyle kitaplarla seyahat edemezsiniz,' dedi. O dakikada bütün sabrım taştı."

Tarık Ali, daha önce kentte düzenlenen bir toplantıda, mevcut kriz hakkında bir söyleşi yaptığı Münih Belediye Başkanı'nı telefonla arama talebinde bulunur ve bu telefon tehdidi, Tarık Ali'nin seyahatine devam etmesine izin vermelerine yeter.

Bir

İmparatorluk İskalıyor*

Bir keresinde Pakistanlı bir general size, "Pakistan, Amerikalıların Afganistan'a girmek için ihtiyaç duydukları prezervatifti. Biz onların amaçlarına hizmet ettik, şimdi de bizi tuvalete atıp üstümüze sifonu çekebileceklerini düşünüyorlar," demişti. Bu olay 1980'lerde, yani ABD ile Pakistan'ın, tanrısız Sovyetler Birliği'ni yenilgiye uğratmak için Mücahitleri finanse edip silahlandırdığı günlerde gerçekleşmişti. Amerika Birleşik Devletleri, Pakistan'ı yine bir prezervatif olarak mı kullanıyor?

Bence Amerikalıların oltasına yine aynı prezervatif takıldı, ama anladılar ki, onun üzerinde çok fazla delik var. Bu

*) Kasım 2002'de (Londra'dan telefonla) yapılan bu söyleşi *Progressive*'de Ocak 2002'de yayınlandı. http://www.progressive.org/0901/intv0102.html

yüzden, yeni bir tane bulup yine Afganistan'a daldılar. Ancak bu defa Pakistan ordusuyla birlikte giremezlerdi, çünkü Taliban'ı yaratan ve onu zafere taşıyan güç, esasen Pakistan ordusuydu. Pakistan ordusundan kendi yavrusunu öldürmesi beklenemezdi. Bu sebeple ABD, Pakistan ordusunu Taliban'a verdiği desteği çekmeye zorladı, Pakistan ordusu da bu dayatmayı gönülsüzce kabul etti. Gönülsüzce, ama kabul etmek zorundaydı. Pakistan desteğini çeker çekmez de Taliban, iskambil kartlarından yapılmış bir ev gibi çöktü; yalnızca sertlik yanlısı bir grup dağlarda belki bir süre daha dayanabilirdi.

Amerikalıların çoğu, Amerika Birleşik Devletleri ile Pakistan'ın Taliban'a birlikte verdikleri desteğin tarihini bilmeyebilir. Siz geçen Eylül ayının sonunda yaptığınız bir konuşmada, "İnsanlara tarihi unutmaları öğretiliyor," demiştiniz. Bunu söylerken neyi kastediyordunuz?

Batı'da, komünizmin çöküşü ve Sovyetler Birliği'nin dağılışından bu yana, resmi ve gayrı resmi kültürlerin bir kenara atmakta el birliğine gittikleri tek disiplin, tarih oldu. Sanki tarihte, fazlasıyla yıkıcı bir yan bulunuyor. Mazide çok fazla bilgi gömülüdür; o yüzden, en iyisi her şeyi unutup yeni bir tarih başlatmaktır. Fakat, herkesin anlamaya başladığı gibi, tarihe bunu yapamazsınız; tarih yok olup hiçliğe karışmayı reddeder. Onu bastırmaya çalışırsanız, korkutucu bir biçimde yeniden canlanır. Özünde, benim anlatmaya çalıştığım budur.

Görebildikleri tek düşmanın Adolf Hitler olması, Batılıların tahayyül yeteneğinin büyük bir kusurudur. 1956'daki Süveyş Savaşı'nda, yani, benim düşünceme göre o adı hak eden ilk petrol savaşı sırasında başlayan bir durumdur bu. Mısır'ın

milliyetçi lideri Cemal Abdül Nasır, Britanya Başbakanı Anthony Eden tarafından 'Mısırlı Hitler' olarak tanımlanmıştı. Sonra, aynı eğilim devam etti. Saddam Hüseyin, Batı'yla dostluğu sona erdiğinde Hitler ilan edildi. Sonra Miloşeviç, Hitler oldu. Şimdi de El Kaide ve yeni Taliban, faşist olarak sunuluyorlar. Elinde bir devlet gücü olmadığı halde Usame bin Ladin'in bir Hitler olduğu ima ediliyor. Üzerinde ciddi biçimde düşünürseniz, ortada ne kadar grotesk bir durum bulunduğunu anlarsınız. Gerçekteyse, zamanında bu oyunda Nazilere karşı yumuşak tavır güden tek oyuncu, o dönemde Afgan tahtında oturmakta olan Kral Zahir Şah'tı. Zahir Şah, Nazilerin Hindistan'da Britanya'yı yenilgiye uğratabileceğini umuyordu; kendisi de onlarla işbirliğine gidecek ve onların artıklarını cebe indirecekti!

Fakat, onların bu iddialara karşı direnebilmelerinin sebebi, tarihin öneminin tamamen yok sayılmaya yüz tutmasıdır. Batı'daki kitlelerin hafızası günümüzde o kadar kısa dönemli ki. Hafızanın bu kadar kısa vadeli olmasının bir sebebi de, son on beş yılı aşkın bir zamandır televizyonun dünyanın geri kalan bölümüyle ilgili haberler yapmaktan geri durmasıdır. Tarih programları yapıyorlarsa eğer, bunlar da antik tarihle ilgili olur; antik tarihi bile sansasyonel hale getirirler. Televizyon, çağdaş tarihi fiilen görmezden geliyor. ABD'de televizyon kanallarının haber programlarına bir göz atacak olursanız, dünyanın geri kalan kısmıyla hiç ilgilenilmediğini, hatta Meksika gibi komşu ülkelerle, Latin Amerika gibi komşu kıtalarla bile ilgilenilmediğini görürsünüz. Bu, özünde son derece dar görüşlü bir kültürdür ve cehaleti besler. Tabii, böyle bir cehalet savaş zamanında çok yararlıdır, çünkü bilgisiz insanların ani öfkesini arkanıza alıp hemen her ülkeye savaş açabilirsiniz. İşte, bu çok korkutucu bir süreç.

Yirminci yüzyılın son savaşlarını, yirmi birinci yüzyılın ilk savaşıyla kıyaslayabilir misiniz?

İkisi arasındaki farklardan biri, önceki savaşların gerçekten de bir koalisyon çatısı altında verilmiş olmasıdır. Amerika Birleşik Devletleri bu koalisyonlarda hâkim güçtü, ama başka insanları da kendi tarafına çekmesi gerekiyordu. Hem Körfez Savaşı'nda hem Kosova'da, ABD'nin daha ileri gitmeden evvel, bu ittifaklarda yer alan başka halkların rızasını alması gerekmişti. Yirmi birinci yüzyılın ilk savaşı olan Afganistan'daki savaş ise, ABD'nin her istediğini yaptığını, kimi kendisine düşman ettiğini umursamadığını, komşu bölgelerin nasıl etkileneceğini hiç kaale almadığını gösteriyor. ABD'nin, savaş sonrasında neler olacağı konusunda fazla kaygılandığını da sanmıyorum, öyle olsaydı Kuzey İttifakı'nın akıbetine dair endişeler beslerdi. ABD, Kuzey İttifakı'na elindeki esir Taliban üyelerini öldürmesini söylüyor. Bu, bilinen bütün savaş anlaşmalarının temelden ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Batılı televizyon kanalları bunları göstermiyor, ama Arap kanalları esirlerin nasıl öldürüldüğünü, onlara neler yapıldığını gösteriyor. Bize sadece Batı medyası için özel olarak tasarlanmış sahneler seyrettiriliyor: Peçesiz birkaç kadın, Kâbil televizyonunda haber okuyan bir kadın, sevinç içinde kutlamalar yapan yüz elli kişi, falan.

Bu savaşların hepsi, ideolojinin kullanılışı bakımından birbirine benziyor. İdeoloji de, sözde insani müdahale ideolojisi. 'Biz bunları yapmak istemiyoruz, ama orada yaşayan insanların iyiliği için mecburuz,' diyorlar. Aslında, elbette tehlikeli bir kandırmaca var ortada, çünkü orada her tür insan yaşıyor; oysa Batılı ülkeler müdahalelerini yalnızca bir grup insana yardım etmek adına yapıyorlar, yoksa ayrım gözetmeden her-

kese yardım etmeleri söz konusu değil. Afganistan'da böyle bir aldatmacaya gerek bile duymadılar. Afganistan harekâtı temelde ABD kamuoyunu yatıştırmaya yönelik, vahşi bir intikam savaşıydı. Kasım ortasında Kanada'da Charles Krauthammer'la tartışıyordum; ona bu savaşın bir intikam savaşı olduğunu söyledim, Krauthammer da, "Evet öyleydi, n'olmuş?" diye karşılık verdi. Sertliğe daha meyilli, aynı zamanda daha gerçekçi insanlar, durumu olduğu gibi kabul ediveriyorlar.

Amerika Birleşik Devletleri bu manipülasyonu kusursuz bir düzeye getirmiş durumda. Medya da bu kampanyada büyük, çok büyük bir rol oynuyor.

Ne şekilde?

Körfez Savaşı sırasında, gazeteciler hükümetin basın sözcülerine karşı koyar, olayların resmi yorumunu hiç sorgulamadan kabul etmeyeceklerini söylerlerdi. Öyle görünüyor ki, Balkanlar'daki savaşla birlikte, şimdi de Afganistan savaşında, gazeteciler resmi yorumları kabul etmeye başladılar. Gazeteciler Londra'da Savunma Bakanlığı'nda ya da Washington'da Pentagon'da düzenlenen basın toplantılarına gidiyor ve tek bir eleştirel soru yöneltmeden geri dönüp haberlerini geçiyorlar. Her şey sadece bir haber toplama operasyonuna dönüşmüş durumda. Haberlerin savaş açan hükümetlerce veriliyor olması, gazetecileri pek kaygılandırmıyor.

Haber verme işi gerçekten de alternatif bilgilendirme ve eğitim kaynaklarına devroldu. İnternet bu noktada gerçekten çok değerli bir kazanç. Onsuz ne yapardık, bilemiyorum. Bilgi, birkaç dakika içinde, kanalları aşarak, okyanusları aşarak, kıtaları aşarak bir ülkeden diğerine gönderilebiliyor. Yine de bugün bilginin üretimini yönlendirip kontrol edenle-

rin, bilginin üretildiği araçlara sahip olanların kudretiyle, zenginliğiyle yarışamayız. Bunlar medyayı, yayınevlerini ve sinemayı kontrol edip ellerinde tutan beş ya da altı tane büyük şirkettir.

Tony Blair, terörizme karşı savaşta sahnenin ortasında yer alıyor. Birçok bakımdan ekranlarda ve gazetelerde Bush'a nazaran daha fazla görünür durumda. Blair'in savaş hevesinin arkasında ne var?

Blair dikkat çekmek istiyor. Dünya sahnesinde büyük bir emperyal gücün lideriymiş gibi poz kesebilmek için yapıyor tüm bunları. Halbuki o sadece Kuzey Avrupa'da orta ölçekteki bir ülkenin lideri.

Sanırım, Clinton yönetimi onu kullanmaktan gerçekten hoşnuttu. Ama Bush yönetimi Blair'i o kadar fazla ciddiye almıyor.

Noam Chomsky, Britanya'nın neden IRA'mn önde gelen destekçilerinin ve mali destek ağının bulunduğu Boston'u ya da New York'u bombalamaya kalkmadığına dikkat çekiyor.

Bence Noam haklı. Fakat yalnızca bu noktaya işaret etmek bile, Britanya'nın emperyal bir devlet olmadığını, ABD'nin ise olduğunu gösteriyor. Amerika Birleşik Devletleri, günümüzdeki İmparatorluk'tur. Bugün dünyada herhangi bir imparatorluk değil, *İmparatorluk* vardır ve bu İmparatorluk da Amerika Birleşik Devletleri'dir. Bu savaşın NATO yüksek komutası tarafından yürütülmemiş olması çok ilginçtir. NATO artık tümüyle marjinalleşmiş durumdadır. 'Terörizme karşı koalisyon' demek, Amerika Birleşik Devletleri demektir. ABD, baş-

ka kimsenin kendi stratejisine karışmasını istemiyor. Almanlar 2 bin asker göndermeyi önerdiklerinde Rumsfeld, "Biz onlardan hiç asker istemedik ki," cevabını yapıştırdı. Bunu açıkça telaffuz etmesi çok şaşırtıcı.

Kısa süre önce yazdığınız bir makalede, onuncu yüzyılda yaşamış seküler Arap şairi el Maari'nin şu mısralarına yer vermiştiniz;

Prens emir buyurduğunda, duyuldu
Çığlığı rüzgârın saraydan;
"Burada," diyordu, "yaşar bir zalim hükümdar,
Zayıfın gözünün yaşına bakmayan,"

Bize biraz gözü yaşlı zayıflardan bahseder misiniz?

Bugün gözü yaşlı zayıflar, neo-liberal politikaların kurbanlarıdır. Bu sözle dünyanın dört bir yanında yaşayan milyarlarca insanı kastediyoruz. Bu insanlar ülkelerini terk eden insanlardır. Yolda ölüp ölmeyeceklerine aldırmaksızın bir uçağın altına yapışıp Afrika'dan Avrupa'ya gelmeye çalışan insanlardır; çoğu da yolda ölür. Bu çaresizlik, küreselleşmenin sonucudur. Soru şudur: Zayıflar istedikleri değişiklikleri gerçekleştirmek amacıyla örgütlenebilecekler mi, yoksa örgütlenemeyecekler mi? Zayıflar, hükümdarlarına karşı koyacak içsel güce, siyasal güce sahip olabilecekler mi? Bunlar, içinde yaşadığımız dünyanın gündeme getirdiği sorular. İnsanlar giderek, küreselleşmenin bu son safhasının demokrasiyi yok ettiğini ve siyasetin önemli olmadığını, çünkü hiçbir şeyi değiştirmediğini düşünmeye başladılar. Bu, küresel çapta düşünüldüğünde oldukça tehlikeli bir durum, çünkü tam da işler bu hali aldığı için terör eylemleriyle karşı karşıya kalıyoruz. Terörizm zayıflıktan doğar, güçten değil. Terörizm, çaresizliğin işaretidir.

Sevgili el-Maarri, büyük bir şüpheci şairdi. Kuran'ın bir parodisini yazmıştı; arkadaşları onunla, "El-Maarri, kimse senin Kuran'ı okumuyor," diye alay ediyorlardı. O da, "Biraz zaman tanıyın. Biraz zaman tanıyın. Yirmi yıl içinde okurlarsa, en az öbürü kadar popüler olacak," diye cevap veriyordu. İslamiyet'in iyi bir dönemiydi; insanların hemen her düzeyde, otoriteye meydan okudukları bir dönem. Üstelik, bugün bizim yaşadığımız dünyadan çok farklı bir dünya.

Günümüz dünyasında ABD, terörizme karşı uzun sürecek bir savaş başlattı. Savaşın on, on beş yıl süreceğinden, yaklaşık altmış ülkenin bu savaşa dahil olacağından bahsediyorlar. Bush yönetimi hemen her gün, terörle savaşın daha ilk aşamalarında bulunduklarını hatırlatıyor bize. Sizce bu tehditkâr açıklamalarla asıl anlatılmak istenen nedir?

Esas olarak, dünya haritasının Amerikan politikası ve Amerika'nın çıkarları doğrultusunda yeniden çizilmesini istiyorlar. Dünyadaki doğal kaynaklar sınırlı, ABD de kendi nüfusunun bu kaynaklara kolaylıkla ulaşabilmesinden emin olmaya çalışıyor. Bunun temel etkisi, ABD'nin dünyadaki petrol bölgelerinin büyük kısmını kontrol etmesi olacaktır. Bu savaşın petrol yüzünden verildiğini söyleyen bazı insanlar var. Doğrusunu söylemek gerekirse, ben buna inanmıyorum. Ancak bu, ABD'nin ilk aşamayı tamamladığında, savaşı bölgedeki ekonomik hegemonyasını güçlendirmek için kullanmayacağı anlamına da gelmiyor.

Aynı senaryoyu Ortadoğu'da da gerçekleştirmek istiyorlar. Ortadoğu'daki büyük sorunlardan biri, Irak devleti ile Suriye devletinin, yalnızca varoluşları itibariyle bile İsrail açısından bir tehdit oluşturmalarıdır. Irak da büyük miktarda petrolün

üzerinde oturuyor. Hatta boğazkesen Kissinger bir zamanlar, "Neden petrolü Araplara bırakalım ki?" deme cüretini göstermişti. ABD, bölgedeki ana müttefiki İsrail olduğundan, potansiyel tehdidi zayıflatmak isteyecektir. Irak'a, hatta muhtemelen Suriye'ye saldırmak, bunu gerçekleştirmenin bir yoludur. Kuşkusuz, uygulayanlar açısından tehlikeli bir politikadır bu, çünkü sıradan insanların tepkisini tamamıyla devre dışı bırakır. Peki, kitlesel patlamalar yaşanabilir mi? Eğer yaşanırsa, Suudi Arabistan gibi ülkelerin battığını göreceğiz demektir. Kraliyet ailesi devrildi diye gözyaşı döken kimse olmaz gerçi, ama onların yerini büyük ihtimalle bir ABD protektorası, sömürgeci tarzda bir ABD yönetimi ya da BM kılığında ABD alırsa, halk buna sert tepki gösterir. Birleşik Arap Emirlikleri gibi başka yozlaşmış şeyhlikler de çökecektir. O zaman ne yapacak ABD? İsraillileri bölgedeki petrolün bekçisi mi kılacak? Bu, sürekli bir gerilla savaşı yürütülmesi anlamına gelir. Yoksa bu bölgeleri Amerikalı, Avrupalı askerlerin bekçiliğine mi emanet edecekler? Bu da sınırlı bir gerilla savaşı anlamına gelir. Onların bölgeye hâkim olmalarının tek yolu, orada yaşayan insanları kitlesel biçimde kırıp öldürmekten geçer.

Peki, ya Irak?

Bir sonraki aşamada Irak'a saldırırlarsa, bu onlar açısından büyük sorunlar yaratır. Avrupa'da savaş-karşıtı hareketin patlak vereceğinden eminim. Arap dünyası da gerçekten patlayabilir. ABD'nin Suudi Arabistan ile Mısır'daki yakın müttefikleri de 'Irak'a saldırmayın,' deyip duruyorlar. Koalisyon çözülecek; Türkiye bile, Irak'a düzenlenecek bir saldırıda taraf olmayacağını söylüyor. Muhtemelen plan, Irak'ın bir köşesinde bağımsız bir devlet yaratmak, sonra da bunu Saddam Hüseyin'i

yıkmak için üs olarak kullanmak şeklinde olacak. Eğer bu rotada ilerlerlerse, dünya çok tehlikeli, sürprizlere açık bir yer haline gelir. Bu saldırının işe yaramayacağı bir amaç varsa, o da terörizme son vermektir. Aksine, böyle bir saldırı terörizmi körükleyecektir, çünkü ne kadar fazla hükümeti yok ederseniz, o kadar fazla sayıda insan intikam almanın peşine düşer.

ABD, bir süre neo-izolasyonizm politikasıyla oyalandıktan sonra, dünyayı yönetmek istediğine karar verdi. ABD açıkça ortaya çıkıp dünyaya, "Biz tek emperyal gücüz, biz sizi yöneteceğiz, istemiyorsanız bile sineye çekmek zorundasınız," demeli. Amerikan emperyalizmi her zaman kendi adını telaffuz etmekten korkan bir emperyalizm oldu. Şimdi de aynı şeyi yapmaya başlıyor. Bir bakıma, böylesi daha iyi. Nereye diz çökeceğimizi biliyoruz.

İki

Emperyalizm: Dünü, Bugünü*

Emperyalizm, ABD'de kibar dille yapılan konuşmalarda sık kullanılan bir sözcük değil.

Seyahat için ya da konuşmalar yapmak üzere ABD'ye her gidişimde, çok tuhaf bir şekilde bunun pek de sevmedikleri bir sözcük olduğunu gördüm. Bu durum beni hep şaşırtmıştır. Emperyalizm, Amerikalıların Britanya İmparatorluğu'nun egemen olduğu dönemlere atıfta bulunurken sıklıkla kullandıkları bir sözcük. O zamanlar, *The New Republic* gibi liberal dergiler, Britanya İmparatorluğu'na saldırıp dururlardı. İkinci Dünya Savaşı arifesinde, *The New Republic*'te yayınlanan bir

*) Porto Alegre, Brezilya, 26 Ocak 2003. Z. *Magazine*'de ve *Alternative Radio*'da yayınlandı.

makaleler dizisinde, söz Britanya İmparatorluğu ile Hitler'e geldiğinde ikisi aradasında pek bir fark bulunmadığı, ikisinin birbirine çok benzediği öne sürülüyordu. Amerikalılar, Amerikan devletinin kendi kökenleri yüzünden Britanya İmparatorluğu'na hep bir düşmanlık beslemişlerdir; dolayısıyla, kendilerinin de çok erken dönemlerden beri bir imparatorluk gibi davrandığı gerçeğini kabullenmeye yanaşmazlar. İmparatorluğun, emperyal ülkeden gönderilen insanlarla doldurulmuş ve onlar tarafından yönetilen, ülke dışındaki sömürgelerde şekillenip vücuda geldiğini varsayarlar; Britanya'nın Hindistan'daki, Fransa'nın Cezayir'deki, Almanya'nın Namibya'daki, Belçika'nın Kongo'daki varlığı gibi. Onun için Amerikalılar, "Görüyorsunuz, biz böyle davranmıyoruz," derler.

ABD'nin böyle davranmadığı doğrudur. İçerdeki genişlemesine, yayılmasına bir bakın. Önce, yerli nüfusla savaşıp onları ortadan kaldırdılar. Sonra, kendi ülkelerini birleştirmek için büyük, kanlı bir iç savaş verdiler. Sonra, Meksika'nın bazı parçalarını yutup Amerika Birleşik Devletleri topraklarına kattılar. Çarlık Rusyası'nın Rus İmparatorluğu'nun eski günlerinde yaptığına çok benzer bir politika izlediler: Ruslar, yakındaki ülkeleri ele geçirip onları kendi imparatorluklarının, sonra da Çarlık Rusyası'nın parçası yapmışlardı. Amerika örneğindeyse bu ülkeler, Amerika Birleşik Devletleri'nin bir parçası haline geldiler.

Ondan sonra, ilerlemek için farklı bir yol buldular. Amerikan İmparatorluğu ve Amerikan emperyalizmi, 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk dönemlerinde Monroe Doktrini sayesinde Latin Amerika'yı ele geçirerek hızla ilerledi. Monroe Doktrini, "Latin Amerika bizim arka bahçemizdir," diyordu. "Orada herhangi bir sorun çıkmasına izin vermeyeceğiz." Başta Orta Amerika cumhuriyetlerine yönelik, ardından tüm Latin Amerika'ya yayılan askeri müdahalelerin sayısına bir bakın. Bu

müdahaleler niçin gerçekleştirildi? Rusya'da devrim olmadan çok önce, Amerikan şirketlerinin çıkarlarını korumak üzere yapıldı bu askeri müdahaleler. 'Muz cumhuriyetleri' deyişi böyle ortaya çıktı. Amerikan şirketleri, arkalarında kendileri için bu ülkeleri denetim altına alan deniz piyadelerinin desteğiyle bu ülkeleri ele geçiriyorlardı; Amerikan kapitalizmi büyüyüp gelişsin ve zaferden zafere koşsun diye.

Ancak ABD, uzun bir süre kendi alanında kaldı. Dışarıya adım atmalarının sebebi, sömürgelere ihtiyaç duymaları değildi pek; hatta, Amerika Birleşik Devletleri'nin, sahip olduğu kaynakların çapı ve genişliği düşünüldüğünde, ayrıca Güney Amerika'ya egemen oldukları gerçeği hesaba katıldığında, sömürgelere ihtiyacı yoktu. Kendi kabuklarından dışarı çıkmalarının sebebi Birinci Dünya Savaşı da değildi. Onları bu adımı atmaya zorlayan şey, Rus Devrimi oldu. Rus Devrimi'nin gerçekleştiği sırada, Woodrow Wilson'ın ABD'nin büyük bir müdahalede bulunması gerektiğine karar vermesi, ilginç bir paralelliktir; çünkü Avrupa'da kapitalist çıkarların tehdit altında olmasının uzun vadede kendilerini de tehdit edeceği endişesine kapılmışlardı. Amerika işte o zaman uluslararası topraklara açılmaya karar verdi. O zamana dek, bölgesel bir güç olmaktan ziyadesiyle memnundu. ABD'nin uluslararası topraklara açılmasının sebebi budur. Hem dünya siyasetinin hem ABD'nin kendi siyasetinin yönünü ve akışını değiştiren asıl sebep budur.

Bu noktada, ABD'nin bu yöne sapmak zorunda kaldığı ileri sürülebilir. Er ya da geç eski imparatorlukların parçalanıp çökeceği, yeni bir gücün yükselmesi gerektiği, bu yeni gücün de ABD olduğu söylenebilir. Rus Devrimi'nin zaferi de ABD'nin bir düşmanı olduğu anlamına geliyordu. Artık dünyada kapitalizme açıkça meydan okuyan, "Biz, sizinkinden çok daha iyi bir sistem yaratmak istiyoruz," diyen bir ülke vardı. İşte ABD, yetmiş yıl boyunca bu sistemle çarpıştı. Sonun-

da, tümüyle gereksiz askeri harcamalarda bulunmaya zorlayarak onu yendi. SSCB, ABD'ye ayak uyduramadı. Dolayısıyla, SSCB işgal edilerek ya da askeri bir yenilgiye uğrayarak saf dışı bırakılmış değildi. SSCB çöktü. Bu, imparatorluk açısından büyük, çok büyük bir zaferdi.

Emperyalizm ne ölçüde kapitalizme bağlıdır ya da kapitalizmin bir ürünüdür? Siz Rusya'nın yayılıp genişlediğini vurguladınız. Buna, Sovyetler Birliği'nin yarı-bağımlı devletlere sahip olduğu da eklenebilir mi?

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki Sovyet yayılması -ki pek çok tarihçi bu konuda hemfikirdir- ekonomik açıdan sömürüye dayalı olmaktan öte, Sovyetler'in coğrafi ve askeri bakımdan ihtiyaç duyduğu bir şeydi; ABD'yi uzakta tutmak için kendi nüfuz alanlarının, kendi sosyal-ekonomik sistemlerinin parçası olan bir devletler ağı yaratmaları gerekiyordu. 1945'de Yalta'da Amerikalılar ve Britanyalılarla vardıkları anlaşmanın özeti buydu; o meşhur kâğıt parçalarında, nüfuz alanları paylaşılıyordu. 'Sen Polonya'yı, Macaristan'ı, Çekoslovakya'yı alabilirsin, Yugoslavya yarı yarıya paylaşılsın,' deniyordu. 'Yunanistan bizimdir, dolayısıyla orada devrimci bir hareket olursa bastırırız, sen de karışamazsın,' deniyordu. Anlaşma bundan ibaretti.

Fakat bu meseleyi bir kenara bırakırsak -çünkü bunlar büyük ölçüde artık tarihin ilgi alanına girmektedir-, bütün erken imparatorlukların sermayenin genişleme ihtiyacı, yeni piyasalar bulma ihtiyacı üzerine kurulduğunu görüyoruz. Son tahlilde Britanya İmparatorluğu'nu, Hollanda İmparatorluğu'nu, Belçika İmparatorluğu'nu, Fransa İmparatorluğu'nu yaratan, piyasalar uğruna verilen bu mücadeleydi. Birinci Dünya Savaşı, sömürgeci genişleme uğruna verilmiş bir savaştı. Ticaret yollarını, piyasaları kim kontrol edecekti? Diğer güçlere kıyas-

la iç birliğini daha geç sağlayan, kapitalizme daha geç ulaşan Almanya, kendi imparatorluğunu kurmak istediğine karar verdi. Bunu gerçekleştirmenin tek yolunun Britanya'yı yenmek olduğunu, ancak bundan sonra fiilen ilerleyebileceğini düşündü. Geçmişte olan buydu.

Bu tablo bir müddet örtülü kaldı; çünkü Sovyetler Birliği ve ona bağlı devletler bloğu söz konusuyken 'emperyalizm'den bahsedilirdi, fakat Batı'daki halkların büyük kısmı bu tabloyu genelde, 'Kötü bir düşmana, kötü bir imparatorluğa karşı savaşıyoruz,' şeklinde görmekteydi. Şimdi görüntü bir kez daha netleşti. Dünya, çırılçıplak önümüzde duruyor. Neler olup bittiğini tam olarak görebiliyoruz. 20 Eylül 2002'de Bush yönetiminin ortaya koyduğu strateji doktrini, meselenin ne olduğunu bütün berraklığıyla gözler önüne serdi. Kutsal ahlâki ilkenin 'serbest ticaret'in savunulması olduğunu söylüyorlar; yani, 'Bizim anladığımız, bizim koyduğumuz kurallara, getirdiğimiz düzenlemelere göre işleyen serbest ticaret,' diyorlar. Serbest ticareti savunmak için de savaşa girmeye hazır olduklarını söylüyorlar. Bütün imparatorlukların ilkesi bu olmuştur.

Amerikan İmparatorluğu ile geçmişteki diğer imparatorluklar arasındaki fark, ABD'nin genelde kendinden yana olan yerel kompradorlarla, yerel egemenlerle çalışmayı seçmesidir. Onlar doğrudan yönetmekten hoşlanmıyorlar, çünkü bunun çok masraflı olduğunu biliyorlar. Yerel nüfustan aynı işi yapabilecek insanlar bulabiliyorsan, neden bir ülkeyi yönetmek için kendi insanlarını gönderesin ki? Amerika Birleşik Devletleri hep bu şekilde iş görmüştür. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya'yı işgal ettiler, bir anayasa hazırlattılar; MacArthur da bir genel vali gibiydi. Fakat birkaç yıl sonra çekildiler, işlerin yürütülmesini de Japonya'daki yerli taşeronlarına bıraktılar; tezgâh hâlâ da böyle devam ediyor. ABD, idareyi kendi adına yürütmesi için Japon Liberal Demokrat Partisi'ni yarattı.

İşleri böyle yoluna koyuyorlar işte. Son olarak, bugün artık bir sömürge devleti olan Afganistan'da bile, genel seçimler öncesinde kendi insanlarının orada bulunmasını istemediler. Bir kuklayı, CIA'nın ve Unocal petrol şirketinin eski çalışanlarından Hamid Karzai'yi Kâbil'de iktidara getirdiler. Onlar adına Karzai çalışıyor, ama yine de onu savunmasız bırakamazlardı. ABD yanlısı yerli yöneticiler kendi ordularını kurdukları zaman, ABD'nin bu yöneticilere savunma desteği vermediği başka vakalara da rastlanmıştır çünkü.

Artık, esas önemli olan soru şudur: ABD'nin küresel rakipleri kimlerdir ve ABD bu rakiplere karşı kendi çıkarlarını nasıl koruyacaktır? Avrupa, siyasal ya da askeri bakımdan değil ama ekonomik bakımdan bir rakiptir. Avrupa Birliği rakip sayılmaz, çünkü zayıf bir oluşum; fakat Almanya ile Fransa, ABD'nin ekonomik rakipleridir. Bu ülkelerin şirketleri, ABD'li şirketlerle aynı piyasalara giriyorlar. Artık çokuluslu sermayenin var olduğu, ulus-devletin geçerliğini yitirdiği görüşünü hiç inandırıcı bulmam ben. Çokuluslu şirketler var olabilir, ama bu şirketlerin sahiplerini açıkça biliyoruz. Bazılarının merkezi ABD'de, bazılarının başka yerde, bazılarının sahipleri Almanlar, bazılarının Fransızlar, vs. vs. Dolayısıyla, ulus-devlet bu sözde çokuluslu şirketlerin çıkarlarını korumak açısından hâlâ çok önemli; bu şirketler sömürü bakımından çokuluslu, fakat merkezleri ve kökenleri bakımından belli ulus-devletlere bağlılar. Onun için, ABD ve onun emperyal ekonomik çıkarları ile bazı Avrupa ülkelerininkiler arasında bir rekabet olduğu aşikar.

Biraz daha ileri bakınca, Uzakdoğu bölgesini, birleşik Kore yarımadasını, Japonya'yı, Çin'i; yani, ekonomik, siyasal ve askeri bakımdan birleşecek olurlarsa ölümcül derecede etkili olabilecek dağınık güçleri görüyorlar. Böyle bir şey gerçekleşirse, bu bölgenin on yılda ekonomik anlamda dünyaya tümüyle egemen olmasından korkuyorlar. Dolayısıyla, Ameri-

kan stratejisi, bu ülkeleri birbirinden ayırmaya dayanıyor. Bush rejiminin bugün Kore'nin yeniden birleşmesini engellemeye çalışmasının arkasında bu korku yatıyor; çünkü nükleer silahlara sahip birleşik bir Kore yarımadasının Japonya'yı da nükleer silah edinmeye teşvik edeceğini hesaplıyorlar. Bu durumda bölgede üç nükleer güç olacak: Japonya, Kore ve Çin. Eğer bu senaryo gerçekleşecek olursa, ABD'nin bu ülkeleri birbirine düşürmeye çalışacağını sanıyorum. Bu yola girecek, bu ülkeleri kışkırtmaya çalışacaklardır, çünkü bu bölgenin birleşmesinden gerçekten korkuyorlar. Uzakdoğu'nun birleşmesi, onların çıkarlarını ciddi biçimde tehdit edecektir.

Samimi konuşmak gerekirse, bu durum, Bush yönetiminin Amerikan basınındaki destekçilerinin çoğu tarafından artık pek gizlenmiyor bile. Çok açıkça ortaya konuyor. Thomas Friedman'ın Irak savaşıyla ilgili makalesini okursanız, herifin bunu açıkça dile getirdiğini görürsünüz. "Olup bitenler sanki petrolle ilgili değilmiş gibi yapmak gülünç," diyor. "Mesele yalnızca petrol değil," diyor, elbette meselenin yalnızca petrol olmadığını biliyoruz, ama Friedman, petrolün de önemli bir rol oynadığını söylüyor. Yani, artık gerçek amaçlarını gizlemeye bile çalışmıyorlar. 'Durum budur. Biz dünyanın en kudretli devletiyiz. Bunlar bizim ekonomik çıkarlarımız, şunlar bizim stratejik çıkarlarımız, bunlar da bizim jeopolitik çıkarlarımız. Siz de attığınız adımlara dikkat edin, beyler, çünkü biz bu çıkarları savunacağız,' diyorlar. Bu, emperyalizmdir; koşulları geçmişten farklı, yeni duruma özgü bir emperyalizm. Irak'taki savaşta da Amerikalılar, daha önce yapmadıkları bir biçimde yeni, ham bir emperyal gücü ortaya koyacaklar.

Guyana'nın önemli siyasal düşünürleri ve yazarlarından Walter Rodney, emperyalizmin 'yerli uşakları'ndan bahsetmişti; siz de

bu konuya biraz önce değindiniz. Metropolitan merkeze hizmet eden bu işbirlikçiler sınıfı üzerine biraz daha konuşabilir miyiz?

20. yüzyılda bu işbirliği eğilimi öyle sistematik bir hal aldı ki, artık onu çok yakından takip edebilir hale geldik. 20. yüzyılın ortalarında, milliyetçiliğin, sömürge-karşıtı hareketlerin, eski imparatorluklara karşı ulusal kurtuluş hareketlerinin yükselişe geçtiği bir dönem yaşanmıştı. Ancak eski imparatorlukların ardında da yine Amerika Birleşik Devletleri'nin gölgesi duruyordu. Eski imparatorluklar çöktükçe, yerlerini Amerika Birleşik Devletleri'nin gücü aldı.

Peki, ne oldu geçen yüzyılın ortasında: Kore Savaşı. Amerika Birleşik Devletleri üç yıl boyunca Birleşmiş Milletler bayrağı altında çarpıştı; sonunda Kore'nin sanayi bakımından güçlü olan kesimi, yani kuzeyi, tümüyle harap edildi. Ayakta tek bir bina kalmadı. Kuzeyin bütün altyapısı yok edildi. Ardından ateşkese gidildi.

Sonra Vietnam Savaşı yaşandı. Önce Fransızlar Vietnam'da yenildiler. ABD bu yenilginin anlamını görmeye hazır değildi, müdahalede bulundu. Amerikan liderleri ilk kez nükleer silah kullanmayı düşündüler. Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, Batılı müttefiklere, muhtemelen Fransa'ya da, Fransızların yenildiği büyük savaşın gerçekleştiği Dien Bien Phu civarındaki tepelerde kaynayan bu karıncaları durdurmak için nükleer silahları kullanmayı önerdi. 'Karıncalar' derken Vietnam halkından söz ediyordu; onların tamamen ortadan kaldırılabileceğini ima ediyordu.

Senin sorunu bu biçimde cevaplamayı yeğledim, çünkü ulusal hareketleri ve onların rolünü anlayamazsak eğer, işbirlikçilerin rolünü de tam anlamıyla kavrayamayız. Amerikan İmparatorluğu'nun amacı, zorla ya da entrikayla bu hükümetlerden bir şekilde kurtulmak; milliyetçilik numarasını koru-

yup sömürge-karşıtı milliyetçiler gibi davranarak, aslında büyük metropolitan imparatorluğun amaçlarına hizmet edecek farklı bir grup insanı iktidara getirmekti.

Bunu nasıl yaptılar? Vietnam'da başarısızlığa uğradılar. Kore'yi bölmekte başarılı oldular. Fakat Güney Kore'yi demokratik yolla yönetemediler, çünkü seçilebilecek bir uşak bulamadılar. Demokratik yollarla seçilebilecek bir uşak bulamazsanız, orduyu iktidara getirirsiniz. Pakistan'da tam anlamıyla bunu yaptılar. Pakistan'ı bağlayıcı güvenlik paktlarından geri çekecek bir hükümetin büyük ihtimalle galip çıkmasının beklendiği 1959 Nisan genel seçimi öncesinde, 1958 Ekim'inde, seçimi engellemek amacıyla bir darbe düzenleyip orduyu iktidara getirdiler.

Geçen yüzyılın ortalarında Amerikalıları en fazla kaygılandıran ülke Endonezya'ydı. Çünkü, Çin ile Rusya hariç, dünyanın en büyük komünist partisi bu ülkedeydi. Endonezya Komünist Partisi milyonlarca üyesi olan bir partiydi; cephe örgütlenmelerinde de ayrıca 2 milyon kişi vardı. Hükümet ve silahlı kuvvetler üzerinde çok etkili bir partiydi. Peki, Amerikalılar orada ne yaptılar? İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana görülmüş en alçakça eylemlerden birine girişip bir darbe düzenleyerek Suharto'yu iktidara getirdiler. Suharto 1 milyon insanı öldürdü, ülkenin en güçlü toplumsal hareketinin köküne kibrit suyu ekti. Komünistlerin köylüleri örgütlemiş olduğu kırsal bölgelerde öldürülenlerin sayısı çok fazlaydı. Sonuçta, toplam 1 milyon insanı öldürdüler. *Time* dergisinin de açıkça yazdığı gibi, bu, Batı'nın uzun zamandır Asya'dan aldığı en iyi haberdi. Batı açısından çok büyük bir zaferdi. Suharto, yirminci yüzyılın son yıllarına dek iktidarda kalan yerli bir işbirlikçiydi. Irak'ta gördüklerimizden çok daha acımasız bir diktatör, bir ceset dağının üzerinde iktidara çıktı. Suharto 1975'te Doğu Timor'u işgal etti, orada yüz binlerce insanı öldürdü, ülkedeki bütün seküler, radikal muhalif güçleri ortadan kaldır-

dı. Sonra da insanlar, İslamcıların nasıl bu denli güçlü olabildiğine şaşıyorlar. Güçlüler, çünkü 1965'te Kızılları öldürmek için İslamcılar kullanılmıştı. 'Gidin onları ortadan kaldırın, denmişti. Onlar ateist, komünist onlar. Öldürün, öldürün, öldürün.' İşbirlikçiler böyle yaratıldı, işte.

Sonra yeni bir aşamaya girildi; Soğuk Savaş sonrası döneme. Bu dönemde ABD'nin ve dünya kapitalizminin zaferi, 'Tamam, artık yapacak bir şey kalmadı. Onlarla çalışalım, onlara hizmet edelim,' diyen yarı-milliyetçi siyasetçileri bile tümüyle silahsızlandırdı. Bu da Üçüncü Dünya çapında, yalnızca Üçüncü Dünya da değil, Birinci ve İkinci Dünya'larda da yolsuzluğun yaygınlaşmasına yol açtı. Siyaset tümüyle yolsuzluğa battı. Siyaset, şirket hayatının bir parçası haline geldi. ABD'de de durum bir süredir zaten böyleydi, ama bu süreç her yerde yaygınlık kazanmaya başladı. Son yirmi yıldır, kendi halkları, kendi ülkelerinin çıkarları için mücadeleye hazır liderler seçmek gerçekten de çok zorlaştı.

Seninle bu söyleşiyi Latin Amerika'da yapıyor olmamız da çok ilginç; burası bir süredir isyan halinde olan bir kıta. Chavez'in seçildiğini gördünüz. Kırk yıllık ambargonun ardından Fidel Castro'yu devirmekte başarısız olduklarını gördünüz. Şimdi oturup konuştuğumuz burada, Brezilya'da, Lula'nm büyük zaferine tanık oldunuz. Ekvador'da Gutierrez'in zaferini gördünüz, Bolivya'da Evo Morales'in şirketlerin adayını mağlup etmeye çok yaklaştığına tanık oldunuz. Direnmek isteyen, ama nasıl direneceğini bilmeyen yeni bir alt-milliyetçilik ya da proto-milliyetçilik dalgasının yükselişine tanık oluyoruz. Bu modelin her yere yayılacağı bir döneme giriyor olabiliriz. Fakat Asya ile Afrika'da şimdiye dek hep uysal, yumuşak başlı rejimler var oldu.

Bu tablonun sonsuza dek böyle devam edeceğini sanmıyorum. Irak'taki savaş ve Irak'ın işgali, petrolün savaş ganimeti olarak paylaşılabilmesi için Saddam'ın yerine ABD yanlısı

kukla bir hükümetin geçirilmesi, er ya da geç bir direniş hareketi yaratacaktır. Direnişin ortaya çıkması dört yılı da bulabilir, on yılı da bulabilir. Şimdiden bilemeyiz. Ama bu olacak. Bu anlamda Amerikan İmparatorluğu, diğer imparatorluklardan farklı değil. Yavaş yavaş, bir gün ona karşı koyacak güçlerin tohumlarını ekiyor.

Ancak ABD özelinde, bu meydan okumaya Amerika'nın kendi içinde de rastlanacaktır. Küreselleşme-karşıtı hareketin doğduğu yerin Seattle olması da çok ilginç. Ayrıca, dünyadaki ilk Anti-Emperyalist Birlik'in 1898'de Chicago'da, Mark Twain ile emperyalizmi büyük bir sorun olarak tanımlayan başka insanlar tarafından kurulmuş olduğunu da hatırlatmak isterim. Mark Twain, Amerika'nın Filipinler'i işgaline tepkiliydi; ABD burada İspanyollarla bir anlaşma yapmıştı, sonra benzer bir anlaşmayı Vietnam'da Fransızlarla yapacaklardı. Anlaşma şuydu: 'Siz Filipinler'den çıkacaksınız,' diyorlardı İspanyollara, 'biz de yalancıktan savaşıp, bizim buralarda dediğimiz gibi danışıklı dövüşüp, burayı alacağız.' Aldılar da, hemen arkasından milliyetçi hareketi ezdiler. Bu da Mark Twain ve onun gibi başka insanları çılgına çevirdi. Sonra Chicago'da bu Anti-Emperyalist Birlik kuruldu; bir yıl içinde otuz farklı şehirde çeyrek milyona yakın üyeye ulaştılar. Henüz komünizmin olmadığı, dünya çapında toplumsal düşmanların bulunmadığı bir dönemde oluyordu bunlar, ama emperyalizm yine vardı. Cesur, akıllı Amerikan vatandaşları, emperyalizmin var olduğunu görebiliyorlardı.

Mark Twain'in ve Anti-Emperyalist Birlik'in diğer mirasçılarının biraraya gelip bir kez daha böyle bir birlik oluşturmalarının tam zamanıdır, diye düşünüyorum; çünkü bugün emperyalizm o günlerde olduğundan daha tehlikeli. Askeri alandaki teknolojik gelişmeler sonucunda, karşı konulamaz bir askeri güce sahip. Böyle bir örgütün kurulması gerçekten de hayati önem ta-

şıyor. Bu örgüt, tam kalbinde yer alarak imparatorlukla ahlâki bir savaşa girecek. Bunun gerçekleşebileceğinden ümitliyim.

19. yüzyıl emperyalizmi, ırkçılığın, beyaz adamın karanlıktaki yerlilere Hıristiyanlığı, aydınlanmayı taşıma misyonunun üzerine yükseldi. O zamanlarda durum böyleydi. Peki, şimdi durum nedir? Bugün ırkçılık, emperyalizm açısından nasıl bir rol oynuyor?

Eski imparatorlukların temelinde ırkçılık vardı. Yine de eski ile yeni arasında bir benzerlik var. Sözde insani müdahale savaşlarının gerisindeki propagandayı, retoriği okuduğumda çok ilginç şeylerle karşılaşıyorum. İş Irak'a gelince bu retoriği bir kenara bırakmış olmaları çok ilginç. Irak söz konusu olunca çıplaklık göze çarpıyor. Burada retorik, insani müdahaleden çok kitle imha silahlarıydı. Ama Balkanlara müdahale ettiklerinde insani müdahale retoriğini kullandılar. O zaman Afrika kıtasının büyük bir bölümünü yutmaya kalktıklarında, Britanya'nın da insani müdahale retoriğine başvurmuş olduğunu hatırladım. Afrika'ya köleliği ortadan kaldırmaya gidiyorduk. Kölelikten inanılmaz derecede yararlanmış, büyük kazanç sağlamış bir ülke söylüyordu bunu. Britanya'da büyük servetler, ülkenin büyük mal varlıkları kölelik üzerine inşa edilmiştir. Köle ticareti, 18. yüzyılda, 19. yüzyılın ilk yıllarında Britanya'da yönetici sınıfın ekonomik, toplumsal, kültürel oluşumunda çok büyük rol oynadı. Dolayısıyla, insani müdahale retoriği de bana biraz bunu hatırlattı. Fakat ırkçı motif biraz geriledi. Irkçılığı o kadar fazla kullanmıyorlar. Aslına bakarsanız, bu retorikten uzak durmak için ellerinden geleni yapıyorlar, çünkü ters tepebileceğini biliyorlar.

Ancak yine de, bütün bunların gerisinde, beyazların üstünlüğü duygusunun var olduğunu reddedemezsiniz. Size çok so-

mut bir örnek vereceğim. 11 Eylül trajedisinde, New York'ta çok sayıda, Washington'da birkaç sivil öldüğünde bütün dünya herkesin gözleri önünde onlar için ağlamaya zorlandı. Mecbur değillerdi, ama medyanın genel havası buydu. Neden? Çünkü onlar Amerika Birleşik Devletleri yurttaşlarıydı. Afgan yurttaşları ise ayrım gözetmeyen bombardımanlarla öldürüldü, kaza eseri denilen bombalarla. Birileri havaya birkaç el ateş attı diye bir düğün bombalandı; neymiş efendim, biri 'Aman Tanrım saldırıya uğradık' diye düşünmüş, 'gidelim hemen hepsini bombalayalım' demiş; bunlara kimse ağlamadı. Ya açlıktan meydana gelen ölümlere ne demeli? Bu ölümler hesaba katılmıyor. Kimse bombardımanlarda ölen Afganlar anısına bir anıt dikmeyecek. O zaman da dediğim gibi, bu düpedüz intikam amacı güden bir savaştı.

Peki, neden? Neden Afganların hayatı diğerlerinin hayatı kadar önemli değil? Çünkü bütün bunların gerisinde hâlâ, bizim üstün bir ulus, üstün bir ırk, üstün bir halk olduğumuz inancı yatıyor. Bazen bu tür ırkçı tavırlar, derilerinin rengi farklı olan insanlara da nüfuz ettiğinde, son derece korkutucu bir hal alıyor; bu insanlar, büyük imparatorluğun kalbinde yaşıyor ve aniden başka insanlara dönüşüp, Amerika Birleşik Devletleri'nde derilerinin rengi farklı olan insanların yaşadıklarının kendi başlarına gelenlerden farklı olduğunu söyleyebiliyorlar; bu noktada Franz Fanon'un bize öğreteceği çok fazla şey var. Bu durumun evrensel bir yaygınlık kazandığından bahsedemeyiz, ancak böyle bir olgunun farkında olmalıyız. Çok şaşırtıcı değil. Açıkçası, bunun ortaya çıkması için maddi sebepler mevcut.

Irak'ta kayıpların nasıl bir lakaytlıkla tartışıldığına bir bakın. ABD Dışişleri Bakanlığı ile onun gözdesi Iraklılar, bir konferans düzenlemişlerdi; onların davetli listesinde yer almamasına karşın bu toplantıya katılan Iraklı bir arkadaşım,

"Doğrusu, kayıplarla ilgili tartışmaları, sivil ölümlerin hangi boyutlarda olursa kabul edilebilir olduğuna ilişkin tartışmaları beni şok etti," demişti. Arkadaşımın söylediğine göre, Amerikalılarla Iraklıların kendi aralarında konuştuğu rakam, 250 bindi. Kayıpların sayısı bunu aşmamalıydı. Çeyrek milyon insanın ölümü kabul edilebilir midir? Amerika Birleşik Devletleri'nde 3 bin sivilin ölümü kabul edilebilir değilken, Irak'ta çeyrek milyon ölüm kabul edilebilir oluyor; yoksul Arapların hayatlarının hiç umursanmadığının en çıplak göstergelerinden biri. Irkçılık, eski imparatorluklarda olduğundan daha farklı biçimde karşımıza çıkıyor, ama hâlâ var.

Kurbanların ayrıcalıklı kılındığını görüyoruz. 1996'da, BM'de ABD'yi temsil eden Madeleine Albright'a Irak'a uygulanan yaptırımların etkisiyle, özellikle de 500 bin Iraklı çocuğun ölümüyle, ilgili bir soru sorulmuştu. "Yaptırımlar bu bedele değer mi?" diye sormuşlardı. O da, "Bizce bu bedele değer," demişti.

Bu, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana üst düzey Amerikalı bir siyasetçi ya da liderin ağzından çıkan en sarsıcı açıklamalardan biriydi. Bu sözlerin ABD'de bir kargaşa yaratmamış olması da çok ilginç. Demek istediğim şu; eğer bu açıklama 1968'de Lyndon Baines Johnson ya da 1970-1971'de Nixon tarafından yapılmış olsaydı, eğer onlar 2 milyon Vietnamlıyı öldürmeye değdiğini söyleyecek olsalardı, kesin büyük bir curcuna kopardı. İnsanlar Beyaz Saray'ı kuşatır, 'Sözlerini geri al!' diye gösteriler yaparlardı. Madeleine Albright'ın bunu CBS'te Leslie Stahl'a söylemiş olması ve bu sözleri yüzünden kendi başkanı tarafından kınanmaması gerçekten çok sarsıcı. Bu sözlerden sonra çıkıp, "Eh, bu durumdan Saddam Hüseyin sorumlu," dediler. Pardon ama, bunu bir kenara bırakalım şimdi. Sana bunu sormadılar ki. Sana sorulan, yaptırımların

Irak'ta 500 bin çocuğun hayatına mal olduğu, buna değip değmeyeceğiydi. Sen de bunun ödemeye değer bir bedel olduğunu söyledin. İnsan böyle bir politikacıya ne söyleyebilir ki? İnsanların hep aynı şeyi işitmekten nefret ettiğini biliyorum, ama 1930'larda Üçüncü Reich da bu retoriği kullanıyor, o kadar insanın ölmesinin mazur görülebilir olduğunu söylüyordu. 'Onlar *Untermenschen* (alt-insan). Bizim gibi değillerdi. Başka insanlardı. Hayatları bizi ilgilendirmez,' diyorlardı. Şimdi de ABD, kendi yaptıklarından kurbanları sorumlu tutmaya çalışırken benzer bir retoriği dinliyoruz. Çok şaşırtıcı. Ayrıca bu yarım milyon rakamı, ortaya CBS tarafından atılmış değil. Bu, Irak'ta görevli Birleşmiş Milletler kuruluşlarına dayanarak verilen BM kayıtlarındaki resmi rakam.

Sonra, Irak'a yönelik yaptırımların soykırım boyutlarına varması, üst düzey iki BM görevlisinin, Denis Halliday ile Hans von Sponeck'in tiksinti içinde istifa etmesine neden oldu. Bu insanlar neden istifa ettiler? Çılgın radikaller ya da bir tür İslamcı mıydılar? Hayır; Birleşmiş Milletler adına Irak halkına yapılanlara artık dayanamayan, onurlu, liberal insanlardı. Bu dünyada adalet varsa eğer, yaptırımların uygulanması için bastıran siyasetçiler, Albright, Clinton, Blair ile diğerleri, bir ceza mahkemesinde yargılanmalılar. 'Bunu neden yaptınız?' diye sorulmalı onlara. 'Yaptırımlar rejimi zayıflatmakta başarısız oldu, yaptıklarınız insanları rejime daha bir bağımlı hale getirdi. Ne yaptığınızı sanıyordunuz? Irak'ı su arıtma cihazları, kanalizasyon sistemini onarmaya yönelik temel teçhizat ithal etme hakkından mahrum bırakırken neyle oynadığınızı sanıyordunuz?' diye sorulmalı. Bunların hepsi Iraklılardan esirgendi. Körfez Savaşı'nda kullanılan seyreltilmiş uranyumdan hiç bahsetmiyoruz bile; savaş sonrası doğan çocukların büyük bölümünde kansere yol açmıştı bu.

Dolayısıyla, burası imparatorlukların en kötü hallerini gördüğümüz, bu imparatorluğun en kötü halini gördüğümüz nokta. Hatırlayın, Britanya İmparatorluğu'nun Hindistan'daki en korkunç kıyımı, 1919'daki Callianvala Bagh kıyımıydı; birkaç yüz kişi öldürülmüştü orada. Sadece birkaç yüz kişi. Ama dünyada ne kıyamet kopmuştu. Sonra Belçika Kralı Leopold, Kongo halkını öldürmeye başladı. Yine büyük yaygara oldu. Sherlock Holmes'un yazarı Arthur Conan Doyle, *Atrocities in the Congo* (Kongo'daki Kıyım) başlıklı bir kitap yazdı ve iki ayda 200 bin sattı bu kitap. Bu kıyımlara karşı dünya çapında büyük bir kampanya başlatıldı. Bugünse bütün dünya uykuda sanki. Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da yaşayanlar o kadar rahatlar ki, insanların öldürülmesi, sıradan sivillerin ölümü hiç umurlarında değil, çünkü bu ölümlerin hepsi de bir amaca hizmet ediyor. Ben de diyorum ki, bu katliamların, ölümlerin hizmet ettiği amaç, Amerikan İmparatorluğu'nun çıkarlarıdır.

Kamuoyu görüşünün şekillendirilip oluşturulmasında medyanın rolünden bahsedelim biraz. Örneğin, medya sık sık, Saddam Hüseyin'in ABD açısından büyük bir tehdit oluşturduğunu tekrarlayıp durdu. Bir de Britanya medyasını ABD medyasıyla kıyaslasak. Arada küçük farklılıklar var.

Evet, arada fark var. Ne zaman ABD'ye gelsem beni gerçekten hayretler içinde bırakan ilk şey, televizyonların dünyanın başka ülkelerine ilişkin haberleridir. Gerçekten bu tür haberlere rastlamak zor. Sanki insanlara coğrafya öğretmenin tek yolu gidip o ülkeleri bombalamakmış gibi. 'Aa, Afganistan'ın nerede olduğunu bilmiyor musunuz? İşte burada. Bakın, bombalıyoruz. Irak'ın nerede olduğunu bilmiyor musunuz? O da burada. Şimdi orayı bombalayacağız, siz de nerede olduğunu öğrene-

ceksiniz.' Böylece, savaş zamanları dışında, durup dururken bir ülkeyi seçip saldırdıkları zamanlar dışında, medya tarafından bilgilendirilip eğitilmeyen bir halk çıkıyor karşımıza. Bu da ancak propaganda, hem de en iğrencinden propaganda olarak tanımlayabileceğimiz bir süreç. İnsanların kendi başlarına düşünmelerine izin vermiyorsunuz. Onları korkutuyorsunuz.

Saddam Hüseyin'in ABD için bir tehdit olduğu iddiası, Avrupa'da hemen her gün Amerikalı liderlerle görüşen siyasetçiler de dahil, herkesi güldüren bir iddiadır. Kısa süre önce Berlin'de, büyük bir tiyatroda, 2 bine yakın kişinin katıldığı kamuya açık bir oturuma katıldım. Profesör Ruth Wedgewood'la tartışıyordum. Wedgewood, Donald Rumsfeld'in danışmanlarındandır. Birden beni hayretler içinde bırakarak Almanlara dönüp, "Ben sizin bu savaşa neden karşı çıktığınızı biliyorum," dedi. "Çünkü siz Saddam'dan korkuyorsunuz." Sözleri dinleyiciler üzerinde şok etkisi yarattı. Sonra insanlar gelip bana, "Buna gerçekten şaştık. Ne demek istedi?" diye sordular; ben de, "ABD'de böyle söyleyip duruyorlar. İnsanları Saddam'ın gerçek bir tehdit oluşturduğunu söyleyerek tehdit ediyorlar. Kendi retoriklerine inanmaya başlamış olmaları beni de şaşırttı doğrusu," karşılığını verdim. Dinleyicilerden biri, "Bu bizim açımızdan siyasal bir tecrübeden çok antropolojik bir tecrübe oldu. Bu insan ABD'de üst düzey bir görevli mi?" diye sordu. "Evet," dedim. İşte, aradaki farkı görüyorsunuz.

ABD'de medya tamamen yozlaşmış durumda. Muhabirlik söz konusu olduğunda, geçmişte, Vietnam Savaşı'nı izleyen, askeri yetkililere iyi sorular yönelten, "Neler oluyor? Çocuklarımız neden acı çekiyorlar? Neden yaşanıyor bunlar?" diye soran muhabirlerin isimlerini sayabilirim. Bunların hiçbiri yok. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki büyük televizyonlar savaşları sorgulamıyor artık. Aynı şey, Avrupa'daki birçok televizyon kanalı için de geçerli. ABD'de yazılı basına baktığınızda, Avru-

pa basınıyla arada en keskin farklar burada göze çarpıyor. *New York Times* örneğini ele alalım. *New York Times*'ın kurulu düzeni eleştiren yorumlara zaman zaman izin vermemesi gibi bir durum yok; ama haberlerine, yorumlarına, sayfalarını kime açıp kime kapattığına baktığınızda... Ben bazen dalga geçiyorum, ama bu yarı şaka tabii, *New York Times*'ın ABD yönetiminin *Pravda*'sı olduğunu görüyorsunuz. Thomas Friedman, kürsüsüne çıktığında imparatorluğun sesiyle konuşuyor. "İşte biz buyuz, bizimle hemfikir değilseniz kendinizi kollayın," diyor.

Komik olan şu ki, bu sözde büyük gazeteciler dünyanın dört bir yanını dolaşıyorlar ve bazen, en önemli mücadeleleri bile gözden kaçırıyorlar, çünkü gözleri gazetelerinde yayınlamaları gereken habere ve onu verme şekline yoğunlaşmış oluyor. Örneğin, Amerikan medyası, İsrail'in Filistin'i işgalini öyle tek taraflı bir bakış açısıyla sunuyor ki, sanki Filistinliler İsrail topraklarını işgal etmişler de, İsrailliler büyük bir Filistin gücüne karşı koyuyorlar sanırsınız. Bu beni gerçekten çok üzüyor, sıkıyor.

Amerikan medyasının haberleri, olup bitenlerin yalnızca bir parçası. Aslolan, kurumsal bir depolitizasyon yaratmak için medyayı kullanma gerekliliği. 'Sakın insanları düşündürebilecek bir şey yazma, yoksa, aman Tanrım, düşünmelerini istemediğimiz şeyleri düşünebilirler, ne yaparız o zaman?' Neo-liberal ekonomilerin, küreselleşmenin demokrasinin işleyişine etkisi budur. Demokrasiye çok ciddi zararlar vermeye başladılar.

Avrupa'da durum biraz daha farklı. Hâlâ eleştirel makaleler yayınlayan gazeteler var. Bir ülke savaşa girince manzara kötüleşiyor tabii. Ama örneğin Irak ve Filistin konusunda, İngiliz, Fransız, İtalyan gazetelerinde ABD'de eşi benzeri olmayan bir habercilik görüyorsunuz; ABD'de *Los Angeles Times*'ın zaman zaman istisna oluşturduğunu söyleyebiliriz; onlar bazen gerçekten eleştirel haberlerle, yorumlar yayınlıyorlar. Ben bu haberleri internette okuyorum. Ama bu istisna dışında, Avrupa

basınının olaylara ABD'ye kıyasla çok daha geniş yer ayırdığı, daha objektif bir habercilik yaptığı açıkça ortada.

The Nation, In These Times, The Progressive ya da Z gibi, ABD'de yayımlanan dergiler ile indymedia.org, commondreams.org ya da zmag.org gibi yeni web sitelerine ne diyorsunuz? Bize alternatif bilgiler sunuyorlar.

Medyanın ağırlığına karşı koymaya yönelik en önemli gelişmelerden biri bu; Seattle'dan sonra hemen her yerde ortaya çıkan alternatif bilgi ağları. Muhteşem bir şey. Bu demektir ki, dünyanın neresinde olursa olsun, siyaseten bilinçli küçük bir grup yurttaş bu malzemeye ulaşabilir. Olağanüstü bir durum. Küçümsemek istemiyorum. Bu değil demek istediğim. Benim gibi, dünyanın dört bir yanından e-posta alan insanların başını ağrıttı. Geçen yıl benimle *Progressive* için yaptığınız röportaj, hemen her web sitesinde yayınlandı, altmış farklı ülkeden bu röportajla ilgili sorular aldım. Ama bu hoş bir durum.

Yine de, düşmememiz gereken bir hata var. O da bu alternatif bilgi kaynaklarının, medyanın gücüyle yarışabileceğini sanmaktır. Bu ciddi bir hata olur. Bazen kendimizi kaptırıp heyecanlanıyoruz. Tanrım, haberi önce biz yayınladık, diye bayram ediyoruz. Doğru olmasına doğru, ama sanal âlemin, internetin çok da aldatıcı olabileceğini hiç unutmamak gerekiyor. Haberin internette bulunması, herkese ulaşacağı anlamına gelmiyor. Onlarla yarışamayacağımız bir alan da televizyon haberciliği. Cenova'da İtalyan polisi Alternatif Enformasyon Merkezi'ne dalıp her şeyi paramparça etti. Korkmuşlardı, çünkü eylemcilerin kameraları vardı, protestoculardan Carlo Giuliani'nin öldürülüşünü filme çekmişlerdi. Kuşkusuz, alternatif bilgi kaynakları çok önemli, çünkü bu insanların sahip olduğu tekeli kırıyorlar.

İnsan merak ediyor, acaba bunu sürdürmemize daha ne kadar izin verecekler, internete yeni sınırlamalar getirecekler mi; işler ilerledikçe, dünyaları onların sandığı kadar iyi işlemediğinde, muhalefeti, aykırı sesleri susturmak istediklerinde insanları cezalandırmaya başlarlar mı acaba, diye merak ediyoruz. Herhangi birinin web sitesine, e-posta kutusuna girip okuyabildiklerini biliyoruz. Bunu yapıyorlar. Er ya da geç, sansür uygulamaya da başlayacaklar. Buna karşı tetikte olmalıyız.

Bazı ülkelerde yayın hayatlarını sürdürebilen ilerici gazeteler var. Örneğin Norveç'teki *Klassekampfen*, 'Sınıf Mücadelesi'. İtalya'da *Il Manifesto* var. *Manifesto*'nun editörlerine sorduğunuzda, "Kriz zamanlarında tirajımız tırmanıyor. Böyle zamanlarda insanların alternatif bilgiye ihtiyacı oluyor," diyorlar. Bütün bunlarla birlikte, web sitelerinin işe yarayabileceğini düşünsem de, hepsini toplasak hâlâ deryada bir damladan ibaret.

Tony Blair neden terörle savaşta George Bush'a şevkle destek çıkıyor?

Tony Blair'in sorunu, terörle savaşa gerçekten inanması. Koyu muhafazakâr bir adam. Bundan adım gibi eminim. Britanya Muhafazakâr Partisi'ne iyi lider olurdu ondan. Muhtemelen bazı muhafazakârlara göre fazla sağcı, ama eminim kendini orada çok rahat hissederdi. Bundan pek bahseden yoktur, ama Blair'in temelinde, kökleri çok derinlere inen Hıristiyan fundamentalist bir damarı var. Çevresinde sosyal tutumları ve inançları son derece otoriter olan Hıristiyan mafyası var.

Dış politika bağlamında, sanıyorum Blair, göreve gelmesinin hemen ardından Thatcher'm Reagan'la yaptığı anlaşmaları sürdürmeye karar verdi. Bu anlaşmalar, özellikle de Malvinas, Falkland adaları çatışmalarından sonra, Britanya Savunma Ba-

kanlığı'nı tümüyle Pentagon'a endeksli hale getirdi. Şimdi işler o noktaya varmış durumda ki, Pentagon kendi sistemlerini yenilediğinde, ihtiyacı olmamasına karşın Britanya Savunma Bakanlığı da aynısını yapıyor, çünkü aynı sistemin bir parçası.

Artık Britanya'nın -seçkinleri diyemeyeceğim, çünkü bölünmüşlerdir- siyasal sınıfı, İşçi Partililer de Muhafazakârlar da bu ittifaka sadıktır. İnsanın aklına Charles de Gaulle'ün Britanya'yı Ortak Pazar'ın dışında tuttuğu, Britanya'nın Ortak Pazar'a üye olmasını sürekli veto ettiği günlerde söyledikleri geliyor. De Gaulle, Britanya'nın her zaman Avrupa Birliği içinde Amerika'nın Truva Atı olacağını söylerdi. Ne kadar da haklıymış. Blair, Avrupalılara gidip, "Ben Bush'a yakınım, onu etkileyebilirim," demeyi seviyor. Bush'a da gidip, "Benim Avrupa Birliği'nde olmam önemli, senin çıkarlarının gereğince savunulmasını sağlayabilirim," diyor. Bu adamın oynadığı rol bu işte.

Blair'in ABD'ye yalakalığının gerisinde, bu ülkeye bakışı var. Britanya orta ölçekli bir kuzey Avrupa ülkesi, artık bir imparatorluk değil. Ülkenin, ücretler ve vergiler düşük olduğu için yabancı sermayeyi çeken sömürüye son derece açık, serbest bir sistemi var. Thatcher'ın eseridir bu. Blair de bu durumun korunması gerektiğine inanıyor, çünkü başka bir vizyonu yok. Bunu yapmanın bir yolu da yaptıkları her şeyde tümüyle ABD'nin yanında yer almak, gidişatta pay sahibi olmak, Washington tarafından sadık bir müttefik olarak görülmek. Klasik bir tablo. Roma İmparatorluğu zamanında satraplar da bunu yapıyorlardı; imparatorluğa sınırları içindeki birçok insandan daha fazla sadıktılar, konumlarının gerçekten farkındaydılar çünkü. Blair'in de verdiği bilinçli karar budur, Amerikan İmparatorluğu'nun sadık bir satrabı olmak.

Ayrıca, tek yanlı bir görünüm sunmamak adına şunu da eklemeliyim ki, bu yaptığından ötürü Britanya'da kurulu dü-

zen içinde yer alanlar da dahil, ondan nefret eden, bu tür bir ABD yalakalığını inanılmaz derecede yoz, kaba, bayağı bulan çok fazla sayıda insan var. Hem kamu hizmeti verenler arasında, hem de askeri kurumlarda Irak savaşına karşı büyük bir karşı çıkış gözleniyor, bu konuda büyük bir gerilim yaşanıyor. Britanya'da ilk kez kamuoyunun büyük çoğunluğu savaşa karşı bir tutum benimsiyor. Dolayısıyla Blair, birçok açıdan kendi geleceğine oynuyor.

Blair'le ilgili bir şey daha söyleyeyim; az önce onun Hıristiyanlığından, geleceğinin ABD'ye bağlı olduğunu düşündüğünden bahsetmiştim. Çok hırslı bir adam olduğunu da eklemek lazım. Gözünü para hırsı bürümüş. Özel davetlerde, insanlara durmadan Britanya Başbakanı olmanın kazanması gerektiği kadar para kazanamamak anlamına geldiğini anlatıyor. Siyasetçiler bu yakınmaları açgözlülükle birleştirdiklerinde, savaşları haklı çıkarmaya hazır hale geliverirler; birden karşınıza iç karmaşası içinde siyasetçiler çıkar. Blair son zamanlarda sinir krizi belirtileri de gösteriyor. Baktığınızda çok gergin, endişeli olduğunu görüyorsunuz. Irak savaşının sebep olacağı iyi bir şey varsa, o da bir siyasetçi olarak Blair'in sonunun gelmesi olacak. Belki de sadece kuruntu yapıyorum, ama birçok kişi iktidarda fazla kalamayacağı görüşünde.

Başkalarının yanı sıra Noam Chomsky de Amerika Birleşik Devletleri'nin, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana onun yerine geçirecek muhalif bir güç arayışında olduğunu ileri sürdü. Panama'da Noriega'yı, Libya'da Kaddafi'yi, Cali ve Medellin uyuşturucu kartellerini denediler Şimdi de İslamiyet'e odaklanmış durumdalar; İslamiyet'in bir versiyonunu, militan İslam'ı baş düşmanları olarak benimsemiş görünüyorlar.

Aynen öyle. Başka ülkelerin birçoğuyla hemfikir oldukları tek şey, İslamcı fundamentalist terörizmin temizlenip ortadan kaldırılması gereken, kötü bir şey, bir düşman olduğu. Ama buradan nereye varacağız? Genç insanların neden hayatlarını feda ettiklerini, sürecin nasıl işlediğini, nasıl durdurulabileceğini kavramadığınız sürece bu böyle devam edip gidebilir. Dolayısıyla, sonu gelmeyecek bir savaşa gerekçe olarak bu düşmanı icat ettiler; söylemekten dilimde tüy bitti ama, Soğuk Savaş'ın en hızlı günlerinde Endonezya'da, Afganistan'da, Arap dünyasındaki çıkarlarına hizmet etsin diye kendileri yaratmıştı bu düşmanı. Bugün en büyük düşmanları ilan ettikleri insanları o zamanlar, çıkarlarını tehdit eden radikal milliyetçi rejimleri ortadan kaldırsınlar diye destekliyorlardı. Şimdi de başıboş halde kaldılar, çünkü Amerikalılar onlardan vazgeçti. 'Artık size ihtiyacımız yok,' dediler. Onlar da, 'Bize ihtiyacınız olmayabilir, ama biz kendimize göre oynayacak bir rol buluruz,' diyorlar. Olup biten budur aslında.

İslamiyet'i yekpare bir bütün olarak ele almak çılgınlık olur. İslamiyet de dünyanın başka yerleri kadar bölünmüş durumda. Daha önce bahsetmiştim; Lahor'da koleje gittiğimiz sıralarda, birbirimizi sınava çekerdik: "Dünyanın en büyük Müslüman ülkesi hangisi?" Endonezya. "Komünist dünya dışında dünyanın en büyük komünist partisi hangi ülkede?" Endonezya'da. İnsanlar, "Gerçekten mi? Gerçekten böyle miydi? Nasıl oluyor bu?" diyeceklerdir. Oluyor, çünkü 20. yüzyıl tüm dünyayı, İslam dünyası da dahil tüm dünyayı böyle etkiledi. ABD'nin 'büyük düşman' addettiği bu canavarın yaratılmasına sebep olan da, bu akımların köklerinin kazınması oldu. Neden büyük düşman oluyor? El Kaide'ye üye insanların sayısı kaçtır? 3 bin, hadi 4 bin diyelim... Sayıda kimse anlaşamıyor, ama Avrupa ile ABD'nin çeşitli bölgeleri de dahil, dünyanın dört bir yanına dağılmış El Kaide'cilerin sayısının 2-3 bin kişi olduğu kesin. Peki, nasıl oluyor

da ortadan kaldırılamıyorlar? Pekâlâ yapılabilir. Ama sorun El Kaide değil. Sorun genç insanları ümitsizliğe sürükleyen bu ruh hali. Ortadoğu'da, Filistin'de, İsrail'deki kilit sorunlar çözülmedikçe, Irak'ta olup bitenler çözüme ermedikçe bundan kurtulamazsınız, bu süreci durduramazsınız.

Irak'taki savaşa, terörizme karşı savaş demek şöyle dursun, esas terörizmi teşvik savaşı demek gerekiyor; bunun bir sebebi de şu ki, insanlar, hükümetlerin buna göz yumduğunu düşünüyorlar. Yapabilecekleri hiçbir şey yok. Ne yapacağız? Bağdat, İslam medeniyetinin tarihi şehri, halifelerin, 1001 Gece Masalları'nın şehri, bir kez daha haçlılar tarafından işgal edildiğinde nasıl karşılık vereceğiz? İnsanlar meseleyi böyle görecektir. Bu savaş, Arap dünyasında petrol için yapılan bir haçlı seferi olarak görülüyor. Bugün İslam'ı büyük düşman ilan etmelerinin nedeni de petrolün tarihsel ve coğrafi bir tesadüfle İslam topraklarının altında olması. En zengin petrol rezervleri Müslümanların topraklarında. Brunei'de, Güneydoğu Asya'nın Müslüman ülkelerinden birinde petrol var; Irak dünyanın ikinci büyük petrol rezervlerine sahip, İran'da petrol var, Arap yarımadasında petrol var, Suudi Arabistan'da petrol var... Parmaklarınızla sayabilirsiniz. Petrol, İslam dünyasının toprakları altında olmasaydı, başka bir yerde olacaktı; diyelim ki, petrolün bir bölümü Afrika'da olsaydı, o zaman düşman Afrika olacaktı; bu sefer de, 'Onlar düzgün Hıristiyanlar değiller, Hıristiyanlığın doğrusunu hiç öğrenemediler,' gibi bir şeyler söylenecekti. Bence bugün İslam'ın büyük düşman olması, petrolle, Batı'nın bu bölgeyi kontrol etme, dünya var oldukça kontrolünü elden çıkarmamayı garantiye alma zorunluluğuyla yakından ilgili. Plan budur.

Batı'da İslamiyet uzmanı, Müslümanların düşünme biçimine hâkim bir kişi olarak görülen Bernard Lewis, neredeyse aziz

mertebesine çıkarıldı. Lewis, 1990'da Atlantic *dergisine "Müslümanların Öfkesinin Kökenleri" başlıklı, 'medeniyetler çatışması' terimini kullandığı bir makale yazdı. Sonra Harvard Üniversitesi profesörlerinden Samuel Huntington bu terimi alıp* Medeniyetler Çatışması *adlı bir kitap yazdı. Şimdi de siz* Fundamentalizmler Çatışması *adında bir kitap yazdınız. Bu sözde teoriyle ilgili neler düşünüyorsunuz?*

Lewis'in teorisi, benim tanımadığım bir dünyaya ilişkin bir görüşe dayanıyor. Ben o dünyada doğdum, o dünyada çok gezdim. Müslüman dünyada bir öfke olduğu belli, ancak bu öfkenin gerekçeleri çok açık. İsyanın sebebi, Arap dünyasının kalbine bir yerleşimci devletinin dayatılması, Filistinlileri, onların kimliklerini yok etme girişiminde bulunulmasıdır. Bu durumun küçümsenmemesi gerekir. Bununla bağlantılı olarak, ABD'de çok hassas bir konu olduğunu biliyorum, ancak İsrail'in, o topraklardaki büyük yerleşimlerin oluşumundan, kuruluşundan önce Arap dünyasında anti-Semitizme pek rastlanmazdı. Magrib'de, Kuzey Afrika'da, ya da Ortadoğu'nun kalbinde, Mısır'da, Irak'ta büyük Yahudi cemaatleri yaşıyordu. Özellikle Bağdatlı Yahudilerin, kültürleri, yaşama biçimleri itibariyle kültürel bir çeşnileri vardı, çoğu da Mısır'da, Irak'ta komünist partilerin kurucularıydı. Bu toplumlarla bu derece bütünleşmişlerdi. Bu durum Siyonist projeyle, İsrail'in yaratılmasıyla son buldu. Açıktır ki, bunun sonucunda yaygın, kaba bir anti-Semitizm başgösterdi. Ancak lütfen, bunun İslamiyet'in esasında mevcut bir şeylerden kaynaklandığını düşünmeyin. Öyle değil. Aslına bakarsanız, 20. yüzyıla kadar, bu şekilde mevcut değildi.

Bu yüzden, Bernard Lewis'in bahsettiği öfke, benim gördüğümden farklı, çünkü o, bunun medeniyetler arasındaki farklılıklara ilişkin olduğu görüşünde. Bense bu farklılıkların temelde siyasal ve ekonomik olduğunu düşünüyorum. Araplar

diyorlar ki, "Bu bizim petrolümüz, bizim kontrol etmemiz gerekir. Bizim çıkarlarımız adına, petrol üzerindeki haklarımızı tescil etmek isteyen milliyetçi siyasetçiler başa geldiğinde, siz savaş açıp onları ortadan kaldırıyorsunuz." Nasır'a yapıldığı gibi, petrol uğruna verilen o iki savaşta olduğu gibi. Üçüncü petrol savaşı Saddam Hüseyin Kuveyt'i aldığında yaşandı, zira Saddam ABD'den gelen işaretleri yanlış yorumlamıştı. Fakat sonuçta yaptığı şey, bugün ABD'nin yaptığının aynısıydı: Onu kışkırttığına kuşku olmayan küçük bir devlette rejimi değiştirmek. Saddam'ın bütün yapmaya çalıştığı buydu; bugün ondan başka kim yapsa kabul edilebilir bir davranış bu. Ancak Saddam, bunu yaptığı için cezalandırıldı. Dolayısıyla, bugün insanlar bu savaşları petrol savaşları olarak görüyorlar. Bugün de Irak'ta başka bir savaşa tanıklık ediyoruz. Bu, medeniyetler arası bir sürtüşme değil; bu Müslüman olan, sahip oldukları her şeyi dünyanın en büyük, en güçlü imparatorluğuna karşı kullanan yerli halklar arasındaki bir çatışma.

Huntington'm kitabını okuduysanız, onun birtakım formüller ileri sürdüğünü görürsünüz, gerçi 11 Eylül sonrasında değiştirdiği formüllerdir bunlar. Huntington kitapta diyor ki, "Biz Batı'dakiler Musevi-Hıristiyan bir medeniyetiz. Bugün başka bütün medeniyetler bizim karşımızda: İslam medeniyeti, Çin medeniyeti." Afrika medeniyetinden bahsetmiyor, çünkü bu medeniyetin var olup olmadığından emin olmadığını söylüyor. Sonra da diyor ki, "Asıl büyük tehlike, Çin ve İslam medeniyetlerinin birleşme ihtimalidir." Satır aralarını okuduğunuzda, aslında o kadar aralara girmenize de gerek yok ya, bunların Çin ekonomisinin olağanüstü büyümesine, Çin'den ABD'ye ihracatın artışına, Arap petrolünün kilit önemine dair şifreli mesajlar olduğunu görüyorsunuz. Bence medeniyetlerle ilgili bütün saçmalıkların kaynağında bu var.

Ben kendi kitabım *Fundamentalizmler Çatışması*'nda, çatışmanın son derece gerici, geri götürücü, küçük bir kesimi içeren dinsel fundamentalizmler arasında yaşandığını, ama bütün fundamentalizmlerin anasının, Amerikan emperyal fundamentalizmi olduğunu söylüyorum. Tarihte gördüğümüz bu en büyük imparatorluk, bugün dünyayı kendi çıkarlarına göre şekillendirmek amacıyla ekonomik ve askeri gücünü kullanıyor. Buna karşı bir direniş yükselecek, eli mahkûm. Şu sırada, bu karşı çıkış aşırı dinci fundamentalizm olarak kendini gösteriyor, ancak fazla yürümeyecek, çünkü önereceği bir şey yok. Ancak bu başkaldırı, sonra gelecek başka direnişleri şekillendirecek. Fakat tüm dünyaya egemen olmayı isteyecek büyük bir imparatorluğun hiçbir direniş görmeyeceği düşüncesi son derece komik.

Bu programı dinleyecek olan ortalama Amerikalıya nasıl seslenirsiniz? Farz edin ki, "Eh, Bay Ali, çok ilginç şeyler söylediniz ama ben çok da emin değilim. ABD'nin neler yaptığına, dünya sisteminin nasıl işlediğine dair nasıl daha fazla bilgi edinebilirim? Benim için ne gibi tavsiyelerde bulunabilirsiniz?" diye soruyor.

Tavsiyelerimden biri, tarihi görmezlikten gelmemesi olurdu. Yalnızca ABD değil, aynı zamanda Avrupa'da, dünyanın başka yerlerinde, bir bütün olarak kültürümüzde tarihin bir konu olarak değerini kaybettiğini görüyoruz. Amerika Birleşik Devletleri'nin tarihini okursanız, yalnızca bir imparatorluğun kuruluşunun tarihini değil, ABD'de muhalefetin tarihini bulur, dahası, şaşırtıcı başka birçok şeyle karşılaşırsınız. Örneğin, hayatının son yıllarında özgürlükçü, kölecilik karşıtı, Lincoln yanlısı olarak bilinen şair Walt Whitman'ın, önceleri Amerika'ya, Amerikalı beyazların ikinci sınıf bir medeniyet oldukları için Meksikalılara saldırmakta haklı, üstün bir mede-

niyet olduğuna canı gönülden inanan biri olduğunu görürsünüz. Whitman aslında daha da fazlasını söylemiştir. İlk Amerikalı şairlerin, yazarların Amerika'nın yayılmacılığı karşısında büyük bir belirsizlik içinde oldukları görülür. Bu durum 19. yüzyılda, Mark Twain'le, hayatının son yıllarındaki Whitman'la değişmiştir. İç Savaş sonrasında Whitman, çok fazla kan döküldüğüne tanık olmuş, derinden sarsılmış bir adamdır artık. İç Savaş bu insanları düşünmeye itmiştir.

Amerikalı dostlarıma Amerika'nın her bakımdan çok zengin bir ülke olduğunu söylerim. Ekonomik anlamda zengin, sınırları içinde büyüyüp gelişen muhalif hareketlerle zengin bir ülkedir. Aynı zamanda, dünyanın dört bir yanında kıyımlara girişmiş bir ülke olarak da zengindir. Bu zenginliklerden hangilerini seçeceğinize karar vermeniz gerekir. Martin Luther King, öldürülmeden bir yıl evvel, "Dünyanın en büyük şiddet kaynağı benim ülkem," demişti. İnsanlar bütün bunlardan, çoğu devlet tarafından öldürülen en yetenekli, becerikli Amerikalı muhaliflerin tarihsel olarak ayağa kalkıp direnen insanlar olduğunu öğrenmeliler.

Amerikalı yurttaşların hepsi değilse de çoğu, rahat bir hayat sürdükleri, kesintisiz doğalgaz tükettikleri için bu doğalgazın nereden geldiğini anlamalılar. Dünyanın o bölgelerinde yaşayan insanları, bu durumun onları nasıl etkilediğini düşünmeli, çocukları, torunları, gelecek kuşaklar adına kendilerine şunu sormalılar: "Öncelikleri bu kadar altüst olmuş bir dünyada yaşamayı sürdürebilir miyiz?" Çünkü bugün her şeyin birbirine bağlı olduğu bir dünya görüyoruz, işleri tersine çevirmek için ciddi bir girişimde bulunulmazsa eğer, yüzyıl sonunda her şey çöküp gidebilir. İnsanlar sormalı: "Bencilce, sırf kendi çıkarlarımızı düşünmek yerine, gelecek kuşakların çıkarları adına uğraş vermeye değer bir hayat değil mi bu?"

Üç

İmparatorlukta Çatlaklar*

Babil, Mezopotamya'da kurulmuş, antik çağın büyük kentlerinden biri; tıpkı Ninova, Ur ya da Samarra gibi. Neden kitabınıza Bush Babil'de** *adını verdiniz?*

Kitabın ismi içgüdüsel biçimde ortaya çıktı. "Democracy Now"da Amy Goodman bana aynı soruyu yönelttiğinde çabucak düşünüp bir cevap bulmam gerekiyordu, benim de aklıma hemen şu geldi: "Büyük ihtimalle George Bush'un Mezopotamya'da bildiği tek şehir Babil'di, çünkü 'Eski Ahit'te Babil'in

*) Santa Fe, New Mexico, 15 Kasım 2003. İlk olarak *International Socialist Review*'un Ocak-Şubat 2004, 33. sayısında yayınlandı.

**) Türkçesi: *Bush Bağdat'ta: Irak'ın Sömürgeleştirilmesi*, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2003.

adı geçer." Bir şanssızlık eseri kitaba rastgelirse başlığı hemen anlayacağını düşündüm, ayrıca Babil, Bush'un batacağı yerdi. Bilirsiniz, 'Eski Ahit'te Babil günahkâr bir şehirdir. Dolayısıyla, burada çifte bir anlam var. Bush Babil'de demek, aynı zamanda Bush günahkârlığa saplandı demek. Hıristiyanlığını yeniden kucaklamış olanlar da bu başlığı beğenebilir diye düşündüm.

Kitabınıza, "Britanya'da, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan, aslında oldukça zeki birçok insan, Iraklıların çoğunun işgalden nefret ettiğini öğrendiklerinde neden şaşırıyorlar?" diye sorarak başlıyorsunuz. Nedir sizce bunun nedeni?

Bence bunun nedeni, Amerika Birleşik Devletleri'nin modern bir ülke olarak hiç işgal edilmemiş olmasıdır. 11 Eylül'deki saldırıları saymazsak eğer, Amerika ülkesi son işgalini, on dokuzuncu yüzyılın başlarında gördü. Dolayısıyla, işgal edilmenin ne demek olduğuna dair hiçbir fikirleri yok, aynı durum Britanya'da da geçerli. Britanya da en son Roma İmparatorluğu zamanında işgal edilmişti. Bu yüzdendir, bu iki ülkenin yurttaşları yabancı bir güç tarafından işgal edilmenin ne demek olduğunu bilmiyorlar, oysa Avrupa'nın büyük bölümü bilir. Sömürgeleştirilen dünyanın büyük bölümü de. Bence bu düzeyde bir vahşeti ortaya çıkaran da, tarihsel olarak, işgal altında olmanın ne anlama geldiğini bilmemek. İkincisi, yaşadığımız dünyada, Amerika Birleşik Devletleri tarafından işgal edilmenin bir şans sayılması gerektiği yönünde küstahça bir görüş de var. 'Ne oluyor bunlara? Neden bu kadar üzülüyorlar? Onlara büyük bir iyilikte bulunuyoruz,' anlayışı söz konusu. Üçüncüsü, önde gelen medya kurumları Irak tarihine ilişkin hiçbir şey bilmiyor. Amerikan istihbarat servislerinin

dahi bu bilgiden yoksun olduğunu gördüğümde çok şaşırdım. Irak'ın tarihini bilen biri olsaydı, imparatorluklara direnmenin uzun bir tarihi olduğunu görürdü. Britanyalılar kesinlikle bilirler oysa, Amerikalıları uyarmaları gerekirdi. Amerikalıların bunları bilmemesi, halkın da cehalet içinde kalmasına sebep oluyor. Son sebep ise, halkın bilincini yönlendiren Fox TV gibi kanalların Irak'ın tarihine, kültürüne ve Amerikalıların neyle karşılaşacağına dair yeterli bir tablo sunamamaları. Cehaleti böyle kasten körüklenmiş insanlardan nasıl uyanık bir yurttaşlık bilinci bekleyebilirsiniz ki?

Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Britanya'nın Irak'ı Türklerden almasını takiben Irak'ta neler olduğundan biraz bahsedelim. Direniş eskiden de vardı.

Kesinlikle vardı. İnsanların, birçok güçlü yönünün yanı sıra birçok zaafı da olan Osmanlı İmparatorluğu'nun son derece gevşek bir imparatorluk olduğunu anlamaları gerekiyor. İşgal edilmiş topraklar hazineye para gönderdikleri müddetçe, az çok kendi başlarına bırakılıyorlardı. Bu yüzden, Osmanlı İmparatorluğu yönetimi altında Arap dünyası bölünmemişti. Şehirlerin (Şam'ın, Kahire'nin, Bağdat'ın ve Kudüs'ün) egemen olduğu bir dünyaydı bu. Büyük Osmanlı şehirleri vardı; insanlar bu şehirler arasında serbestçe seyahat edebiliyorlardı. Osmanlı sisteminde vilayetler vardı; Irak'ta üç vilayet vardı: Musul, Bağdat, Basra. Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye, Almanya'yla birlikte hareket etmek gibi aptalca bir hata yaptı. Türkiye diğer taraftan yana olsaydı, Arap dünyasında neler olurdu diye spekülasyon yürütmek ilginç olurdu. Ama Türkler Almanya'yla birlikte hareket ettiler. Dolayısıyla, savaştan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun Ortadoğu'daki kısmı Fransızlarla

Britanyalılar arasında bölüşüldü. Egemen imparatorluk olan Britanyalılar aslan payını aldılar. Fransızlar da Lübnan'la Suriye'yi. Bu yüzden, farklı özelliklerle karşılaşırsınız. Britanya, hâkimiyeti altındaki bölgelerde monarşiler kurdu, kendi memleketindeki sistem buydu çünkü. Fransızlar ise Fransa'nın hâkimiyetinde cumhuriyetler kurdular. Burada farklı sömürgeci geleneklerle karşı karşıyayız. Britanya'nın Irak'ta uyguladığı sömürge geleneği, bir kral aramaktı. Etrafa bakındılar. Birçok aday vardı. Sonunda Suudi Arabistan'daki Haşimi ailesini seçtiler; Haşimi ailesine Suriye'de bir krallık önermişlerdi. Faysal'a Büyük Arabistan'ın kralı olabileceğini söylemişlerdi; ama Fransızlar karşı çıktılar, biz kral istemiyoruz dediler. Bu garibana bir taht bulmak gerekiyordu. Ona, Irak'ı veriverdiler. Faysal başından beri, olup bitenlerden pek memnun değildi, çünkü bağımsız olmadığını biliyordu. Britanya İmparatorluğu'nun maşası olduğunun farkındaydı. O tarihten itibaren, Britanya'nın Irak'ı yönettiği 1920'ler, 1930'lar, 1940'lar boyunca şöyle ya da böyle hep direniş oldu. Arap dünyasında kimyasal silahlar ilk kez, Irak'taki Kürt köylerini bombalayan Britanya Kraliyet Hava Kuvvetleri'nce kullanıldı.

Seattle'da yayımlanan, radikal, otorite karşıtı bir gazete olan Eat the State, *Amerikalı bir albayın, "Irak direnişini hesaba katmamak büyük bir hataydı. Biri kalkıp da Teksas'ı işgal etseydi, biz de aynı şeyi yapardık," şeklindeki sözlerine yer vermişti.*

Görüyorsunuz işte. Irak işgal edildiğinden beri gerçekten neler olup bittiğini yalnızca Amerikalı askerlerin, subayların bildiğini söyledim durdum; çünkü onlar her gün savaşa tanık oluyorlar. Medya, ABD'deki yurttaşlara yalan söyleyebilir, ama cephedeki askerlere yalan söyleyemez, çünkü onlar neler

olup bittiğini biliyorlar, kendi gözleriyle görüyorlar. İnternette okudum; yeni muhafazakâr bir kuruma çalışan, Irak ve Filistin'de olup bitenlerden dehşete kapılmış bir kadın var, bir yarbay. "Ülkemizin buralarda yaptıkları canavarlık," diyor. Irak'ta gerçekte neler olup bittiğinin ABD kamuoyuna cephedeki askerler, öldürülen askerlerin aileleri ya da kolu bacağı kopup da geri dönenler tarafından anlatılması tuhaf ama yerinde bir ironi olur. Gerçeği kendi cemaatlerine bizim gibi insanlardan çok daha güçlü bir biçimde anlatacak olanlar, bu insanlardır.

Bush Babil'de'nin çarpıcı yönlerinden biri de şiire ağırlık vermeniz. Siz Urdu şiir geleneğinden geliyorsunuz. Faiz Ahmed Faiz, Muhammed İkbal ve başkalarının şiirleriyle büyümüşsünüz. Kitabınızda Nizar Kabbani, Sadi Yusuf ve Muzaffer el-Nevvab gibi Arap şairlerinden alıntılar yapıyorsunuz. Neden böyle siyasal bir kitapta şiire bu kadar çok yer verdiniz?

Çünkü Arap dünyasında, siyasal kültürü de kapsayacak şekilde geniş anlamıyla kültüre şiir hâkimdir, Batı'daki insanlar bunu pek bilmezler. Şiir bizim kültürümüzde çok büyük bir rol oynar. Batı'da olduğu gibi, elit bir alan değildir. Burada şiir okuma toplantılarına 50 ila 200 kişi katılır. Arap dünyasında ve Müslüman dünyada ise on binlerce kişinin katıldığı şiir toplantıları düzenlenir. Pakistan'da, 15-16 yaşlarımdayken akşam yemeğinden sonra 22.30 sularında başlayıp kahvaltı zamanına dek süren şiir okuma toplantılarına giderdim. Sabahleyin sözcüklerin ritmiyle sallanıyor olurduk; kalabalık irticalen, doğaçlama şiir okunması için tezahürat yapardı. O zaman şairler yarışa girerdi. Bir konu seçip mısra dizerlerdi. Dinleyiciler de en iyisinin hangisi olduğuna karar verirdi.

Tuhaf bir biçimde imparatorlukla ilişkilendirilen bir hikâye var. ABD, 1958'de ilk darbesini yaptığında -biliyorsunuz, Pakistan'ı ordu eliyle yönetmeyi tercih etmişlerdi- büyük Pencaplı şair Üstad Daman (ki çok büyük bir ozandı, şiirleri arada bir kaleme alınırdı) büyük bir şiir okuma toplantısı düzenlemişti. En iyi şairlerimizin bazıları hapisteydi. Üstad Daman şiir okumaya geldi. Muhteşem bir sesi olan, iri yarı bir adamdı. Orada burada uçuşan kuşlara dair siyasal olmayan birkaç mısra söyledi. Biz de dedik ki, "Aman kuşlar her yerde uçuyor, bize bugüne dair bir şeyler söyle." O devam etti, biz üsteledik, sonunda sinirlenip irticalen bir şiir okumaya başladı. Şiir şöyleydi *(Tarık Ali şiiri önce Pencabi dilinde okuyor)*, benim çevirimle: *"Artık her gün güzel her gün huzurlu/ Nereye bakarsan bak her yerde ordu."* Bu şiir yüzünden hapse düştü. Ertesi gün tutuklandı, üç hafta hapiste kaldı. Bir sonraki karşılaşmamızda, "Gelin buraya ana kuzuları, bir dahaki sefere benden şiir okumalarında bir şey söylememi istemeyin sakın ha. Hapse giren ben oluyorum, siz değil," dedi. Ben bu geleneğin içinde yetiştim. Arap dünyasında çok güçlü bir gelenektir bu. Suriyeli usta şair Nizar Kabbani'nin kaleme aldığı, Filistin'in ulusal şairi Mahmud Derviş'in yazdığı bir şiirin kahvelerde ezberlendiği, hiçbir sorunla karşılaşmadan sınırları aştığı bir gelenekten bahsediyoruz. Sonra Arap dünyasının büyük şarkıcıları bu şiirleri şarkı olarak söylediler. Ümmü Gülsüm, Kabbani'nin ya da başka bir şairin şiirlerini okuduğunda, şiir değişir, milyonlarca insan tarafından işitilir. Sonuçta, insanlar ya bu şiirleri şarkı olarak söylerler ya da mısraları ezberlerler, böylece şairler de neredeyse kült kişilikler haline gelir. Siyasetçilerin büyük ölçüde insanların isteklerini temsil etmediği ülkelerde, şairler bu dünyanın bilinci haline gelir; bu durumun gerisindeki sebep budur. Batı'daki insanların Arapların

eleştirel bir kültüre sahip olmadığı, hep Batı'yı suçladıkları yönündeki sözleri saçmalıktan başka bir şey değil. Arap dünyasının şiirlerini okursanız, görürsünüz. Nizar Kabbani, Arap liderlere herkesten ağır eleştiriler yöneltmiş bir şairdir, örneğin. Onlar kendi liderlerine karşı besledikleri öfkeyi dile getirmişler, bunun sonucunda halkın saygısını kazanmışlardır. İnsanlar, şairlerin iyi olduğunu, bizim adımıza konuştuğunu, birçok durumda satın alınamadığını bilirler.

Son olarak Porto Alegre'deki Dünya Sosyal Forumu'nda karşılaşmıştık, 2003 Ocak ayında, Porto Alegre'de. Elbette, o günden bu yana değişen birçok şey oldu. 15 Şubat'taki büyük gösterilerden bahsetsek biraz. ABD, Irak'a saldırmaya hazırlandığı günlerde, Londra'da düzenlenen gösteriye siz de katılmıştınız. Katılım sizi de şaşırttı mı?

Çok şaşırdım. Londra'da yaklaşık 200 bin kişinin katılımını bekliyorduk. Şansımız varsa, bu rakamın 250 bini bulacağını söylüyorduk, ki o bile büyük bir rakamdı; o güne dek düzenlenmiş en büyük gösteri olacaktı. Gösteri yerine geldiğimde küçük dilimi yutuyordum neredeyse. Kalabalığın sonu gelmiyordu. Bir kere, polis dostane bir tutum içindeydi. Üst düzey polis şeflerinden biri yanıma gelip, "Bugün çok gururlu olmalısınız," dedi. Onlara tahminlerini sordum, daha gösterinin başlarıydı; insanların hâlâ gösteri yerine aktığını, resmi tahminlere göre yaklaşık yarım milyon insanın sokaklarda olduğunu söylediler. Gösteri Hyde Park'a ulaştığında katılımcıların sayısı 1,5 milyonu bulmuştu. Britanya tarihindeki en büyük gösteriydi. Daha önce böyle bir şey görmemiştik.

İlginç bir gösteriydi. Katılımcıların çoğu, sıradan insanlardı. Solcu, radikal, ilerici davayla bir bağı olan insanlar değil-

lerdi. En etkileyici olan taraf da buydu zaten. Bu insanlar, başlarındaki siyasetçilerin yalanlarına inanmayan, biz bu savaşı durdurmak istiyoruz, diyen insanlardı. Gerçekten de sayıca çok olurlarsa savaşı durdurabileceklerini düşünmüş olmaları dokunaklıydı. Mükemmel bir dünyada olsak, savaşı durdurabilirlerdi. O gösteride yaptığım konuşmada, Britanya'da bir rejim değişikliği olmadıkça, korkarım savaşın önüne geçilemeyecek, savaşı durduramayacağız, dedim. İçinde Bush oturuyormuş, Clinton oturuyormuş bakmadan, sürekli Beyaz Saray'ın duvarlarına yaslanan yalaka hükümetimizden kurtulmamız gerektiğini söyledim. Bu hükümetlerden kurtulmazsak, gidip gidip savaş açacaklar, dedim. Irak'ta direniş olacağı tahmininde de bulunduk. Avrupa'da, ABD'de insanlar gerçekten de savaşı durdurabileceklerini düşünmüşlerdi. Savaş açma kararının haftalar öncesinden alındığının farkında değillerdi.

Dünya Sosyal Forumu'nda 'Başka bir dünya mümkündür' teması işlenmişti. Görünüşe bakılırsa, solun başına bela olan şeylerden biri de vizyon eksikliği. Sevmediği şeyleri açıkça dile getirmekte bir sorunu yok. Küreselleşmeyi sevmiyor, emperyalizmi sevmiyor, Amerikan hegemonyasını sevmiyor. Peki, iş gerçek alternatifler ortaya koymaya gelince, durum nedir?

Bence bu son derece önemli bir konu. Benim, kendi kendime sıklıkla vurguladığım bir nokta. Küresel adaletsizliğe karşı çok geniş bir hareketimiz var, ancak küresel adaletsizliğin yerini neyin alacağına dair bir hayalimiz yok. İnsanlara sık sık, her şeyin hep yavaş yavaş başlayacağını söylüyorum. Kırk beş yıl önce Friedrich von Hayek ile Milton Friedman'dan ilham alan neo-liberal ekonomistler Chicago'da neo-liberal iktisat teorilerini geliştirmeye başladıklarında, bütün Keynesçi-

lerle bütün sosyalistler onlara gülüyor, ahmak bunlar deyip onlarla alay ediyorlardı. Bu su katılmamış ahmaklar, dünyayı ele geçirdiler, korkarım. Ronald Reagan ile Margaret Thatcher'ın rejimlerini kullandılar, iktidara yanaştılar ve ekonomi politikaları kabul görmeye başladı. Bir grup insanın gerçekten de oturup alternatif bir plan üzerinde çalışması gerekiyor. G-8 ya da G-10 zirvelerini, vs. baltalamak iyi hoş da, sorunlarımızı böyle çözemeyiz.

Beni en çok kaygılandıran şeylerden biri de şu: Arjantin çöktüğünde herkes bir galibiyet havasına girdi, bunun neo-liberal politikaların iflasının bir kanıtı olduğu söylendi. Arjantinli siyasetçiler çıkıp, "ABD Hazine Bakanlığı'nın, Uluslararası Para Fonu'nun, Dünya Bankası'nın bizden istediği her şeyi yaptık. On yıl boyunca bizden istenen her şeyi yaptık, işte sonucu görüyorsunuz," dediler. İyi hoş da, alternatif nerede? Alternatif kolay erişilebilecek bir şey değil, ama kıvılcımları orada mevcut. Bu bölgedeki ülkelerin uluslararası kurumlara karşı sorumluluklarını reddetmelerini, meydan okumalarını, "Mücadele edeceğiz, çünkü halkımızın buna ihtiyacımız var," demelerini savunmamız gerekiyor. Başlangıçta küçük bir programla yola çıkabiliriz. "IMF'nin ve Dünya Bankası'nın sözlerini takmıyoruz. Bedava sağlık hizmeti, bedava eğitim sunmak, nüfusun büyük bölümünün konut sorununu sübvanse etmek üzere müdahalede bulunacağız. Bunu yapmazsanız size meydan okuyacağız. Öyleyse gelin, doğrudan ülkelerimizi işgal edip yönetin," demeliyiz.

Latin Amerika'nın, isyan içindeki bütün bir kıtanın talebi bu. Bolivya'da suyun özelleştirilmesine karşı büyük bir isyan sürüyor. Cuzco'da, Peru'nun iç kesimlerinde, kültürel bakımdan en geri olan bölgelerden birinde, köylüler elektriğin özelleştirilmesine karşı mücadele veriyorlar. Neden? Çünkü ente-

lektüel olarak değil, ama içgüdüsel olarak bunlar özelleştirildiğinde, kendilerine dayanılmaz derecede ağır bir fatura çıkarılacağım biliyorlar. Hele de Bolivya'da suyu özelleştiren Amerikan şirketi, hükümetin, damlara yerleştirilen kaplarda yağmur suyu toplanmasını engelleyen bir yasa geçirmesini sağladığında. İnsanlar bu durumla nasıl başa çıkacaklardı ki? Cochocomba'da da bu yüzden isyan oldu. İktidara gelen liderler -Venezüella'da Chavez, Brezilya'da Lula-, halk siyasetçilerin bu duruma meydan okumasını istediği için başa geçirildiler. Chavez bu duruma meydan okuyor, Lula da karşı koymayı düşünüyor; ama ılımlı yoldan da olsa bir şeyler yapılmalı. İleri sürdükleri talepler inanılmaz derecede ılımlı. Bu talepler, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa sosyal demokrasisinin talepleriydi, ABD'de Yeni Düzen'in *(New Deal)* unsurlarıydı. O kadar radikal talepler değil, ancak bizim de yapabileceğimiz bir şeyler olduğunu söyleyebilmek için hem hükümetlerin hem de halkların güvenini kazanmak son derece önemli. Ben diyorum ki, dünyanın çeşitli ülkelerinde yerli toplumsal altyapıyı yeniden inşa etmeye, yeniden kurmaya çalışan bu temel talepleri dikkate alarak mutevazı adımlarla yola koyulalım; ilerlemek için bu temeli nasıl kullanabileceğimiz konusunda düşünelim. Bazı insanlar devletten bir şey isteyemeyeceğimizi söylüyorlar. Nedenmiş? Eğer Asya'da, Latin Amerika'da devletler rollerini tümüyle bir kenara bırakırlarsa, buldozer gibi sizi ezip geçecek büyük şirketlerin, uluslararası kurumların insafına kalmışsınız demektir. Tartışma başladı; Arjantin'de Kirschner bazı talepleri dile getirmeye başladı, ayrıca Bolivya'daki son isyan, yerli Bolivyalıları -nüfusun en bastırılmış kesimi olan Kızılderilileri- öldürebileceğini, isyanı bastırabileceğini düşünen hükümeti devirdi. Hükümet isyanı bastıramadı, çünkü insanlar korkularını yitirmişlerdi. Sayıları giderek artıyordu. Buralarda bazı im-

kânlar olduğunu düşünüyorum, Dünya Sosyal Forumu da bu meseleleri dile getirmeye başladı. Bununla birlikte, her zaman savunduğum gibi, Amerikan yönetimi iki ayak üzerinde duruyor; biri, bütün ekonomik kurumlara hakim olan Washington konsensüsü; diğeriyse, neo-liberal küresel konsensüsü güçlendiren ABD ordusu. BM'ye üye 190 ülkenin 121'inde Amerikan askeri varlığını görüyoruz, böyle bir durumla karşı karşıyayız. Öbür taleplerle birlikte Dünya Sosyal Forumu'na ve başka benzer örgütlere, ABD kuvvetlerinin dünyanın geri kalan kısmından çekilmesini talep etmeleri için bastırmamız gerekiyor. Bütün bunların bileşimi yeni bir bilinç doğurabilir.

Bolivya'da suyu özelleştiren şu ABD şirketi Bechtel, Irak Savaşı'ndan en kazançlı çıkanlardan biri oldu. Çok büyük ihaleler üstlendi. Irak'ta başka kazananlar da var; Halliburton, Bechtel, Lockheed Martin, Nortrop Grumman. Emperyal saldırganlığın kârı bunlar.

Tabii, edinilecek bir kâr var; ama tahmin ettikleri kadar yüksek olacak mı, kuşkuluyum. Yeniden inşayı başlatmak için çok yüksek bir meblağ ödemek zorunda kalırlarsa -ücretli olarak çalışacak güvenlik görevlileri, paralı askerler gibi- elde edecekleri kâr, tahmin ettikleri kadar yüksek olmaz sanırım. Irak direnişi, yakıp yıkma politikasını sürdürecek olursa, buraların tamamı yeniden patlayabilir. Bu şirketlerin bazıları bunu biliyor sanıyorum. Irak'a girmeye biraz da mecbur kaldılar, çünkü güvenlik koşullarının iyi olmadığım biliyorlardı. Irak'ta layıklarını bulabilirler.

15 Şubat'taki büyük gösterilerin ardından, New York Times'*ın birinci sayfasında "Dünya Kamuoyu" diye yeni bir süper-*

gücün ortaya çıktığını söyleyen bir haber yayınlandı. Siz buna ne diyorsunuz?

Kulağa hoş geliyor. Göstericilerin sırtını sıvazlıyor, ama doğru değil. Kamuoyu, kamuoyudur. İradesini hayata geçirmesinin bir yolu yoktur. Bunun gerçekleşebilmesinin tek yolu, kamuoyunun resmi siyaseti etkilemesidir. ABD'de kamuoyunun etkisi sıfırdı, Demokrat Parti'yi bile etkileyemedi. Demokratlar kamuoyunun sesini duymazdan geldiler, Bush'un yanında yer aldılar, birkaç istisna dışında savaşı onayladılar ve esasında Bush'a yapmak istediğinde kararlı davranması için açık çek verdiler. Britanya'da ise kısmen işe yaradı. Gösteri öyle büyük çaplıydı ki, İşçi Partisi'nden kayda değer sayıda siyasetçi bir daha seçilememe telaşına düşüp, parlamentoda Blair'e kafa tuttular. Blair de postu kurtarabilmek için yalanlar savurmaya başladı; kırk beş dakika içinde vurulabileceğimizi, Irak'ta kitle imha silahları bulunduğunu, vs. söyledi. Birkaç parlamenteri yanına çekmeyi başardı. İşçi Partisi içindeki muhalefet 15 ilâ 20 kişi daha kazanabilseydi, Blair kaybedip, gözünü Muhafazakâr Parti'nin oylarına dikiyor olurdu, ki ona yakışan da buydu. İşçi Partisi'nin desteğini kaybederdi; yalanlarının inanılmaz boyutlara varmasının sebebi buydu.

Savaş öncesinde yürüyen, gösteriler yapan, e-postalar gönderen, şimdi de, "Elimizden geleni yaptık, durduramadık. Oyun bitti. Ben eve gidiyorum," diyen insanlara neler söyleyeceksiniz?

Hayır, oyun bitmedi. Bunu anlamaları lazım. Sanırım insanların çoğu, ilk kez bir protesto eyleminin içinde yer aldıklarından Irak işgal edildiğinde oyunun da bitmiş olacağı düşüncesine kapıldılar; ama gördüğümüz gibi oyun devam edi-

yor. Irak direnişine bakın, sayıları her gün artıyor. Amerikalı generaller kısmen tuzağa düştüklerinin farkındalar. Kendilerince çıkış yolları arıyorlar. Bu durumda, 'Şubat'taki gibi büyük savaş-karşıtı hareketlerin canlanması, insanların kongredeki temsilcilerini, senatörlerini, meclisteki milletvekillerini kuşatıp sizi uyarmıştık,' demeleri gerekiyor. 'Size savaş açmamanızı söylemiştik. Bizi dinlemediniz, bu savaşı açtınız. Bizim insanlarımız öldürülüyor, Iraklılar öldürülüyor, savaşı durdurmanın zamanı geldi.' Yalnızca sokaklarda büyük gösteriler düzenleyerek değil, kongre üyelerini, senatörleri de hedefleyerek baskı uygulamaya başlarlarsa, biraz etkili olabilirler. Vietnam Savaşı'nın hızlandığı yıllarda kongre üyelerine gönderilen çok sayıda mektubun gerçekten etkili olduğunu hatırlıyorum. Senatör Fulbright'ın dış ilişkiler komisyonunda yaptığı oturumların bir tekrarına ihtiyacımız var. Bu oturumların dünyanın her yerinde gösterildiğini hatırlıyorum. Her gece BBC televizyonunda Fulbright'ın çıkıp ABD yönetimini nasıl terlettiğini izlerdik. Maalesef, bugün dürüst senatör sayısı pek az. Bence *Nation*'a "Dürüst Senatörler Aranıyor" diye ilan vermemiz gerekiyor.

Howard Zinn, klasikleşmiş kitabı A People's History of United States'i *Shelley'nin şu dizeleriyle kapatıyor: "Arslanlar gibi, silkin de kalk uykudan/Yenilmez sayıdasın!/Zincirlerini bırak toprağa, sabah çiği gibi/Uykudayken üzerine düşen/Sen çoksun; onlarsa az!"*

Radikal şiir geleneğinin Arap ya da İslam dünyasıyla sınırlı olmadığını gösteren, muhteşem bir şiir. On dokuzuncu yüzyılda Britanya'da, ABD'de böyle güçlü bir damar vardı. Canlandırılırsa bence harika olur. Batı'daki şairlerimizden yaşadı-

ğımız dünyaya müdahale eden, bu dünyayla ilgilenenlerin sayısı artarsa harika olur. Shelley'nin mesajı gerçekten de doğru. Irak, bu anlamda çok ilginç bir noktaya işaret ediyor. Dünyanın en büyük, tek süper-gücü olabilirsin, tek imparatorluğu olabilirsin, bilim kurgu yazarlarının bile hayal edemeyeceği çapta, ülkeleri iki üç düğmeye dokunarak yerle bir etmek gibi bir hayalin olabilir. Ama eğer bu ülkeleri işgal edersen, bütün o teknolojin işe yaramaz hale geliverir. O zaman bugün Amerikan askerlerinin savaştıkları gibi küskün, gözünü kin bürümüş bir halkla savaşmak zorunda kalırsın. Sonra da, bir zamanlar çok güçlü görünen şey çatırdamaya başlar. Neden sonra anlarsın ki, iş halka gelince o kadar da güçlü değilsin, çünkü onlar, kendilerine dayattığın şeyi kabul etmeye hazır değiller. Direniş böyle başlar; bu direniş yalnızca işgal altındaki ülkenin bilincini değil, işgal edenlerin geldiği ülkedeki insanların bilincini de şekillendirir. İşgalci imparatorlukların sürekli bir isyanı kışkırtmalarının, sonunda bu isyanın imparatorluğun kendi içinde de etkili olmasının sebebi budur. Bütün imparatorlukların tarihinde böyle olmuştur, ABD de bundan muaf değildir.

ABD'de kibar çevrelerin tartışmaları gerçekten de şu meseleye yoğunlaşıyor: "İşgali Yüzlerine Gözlerine Bulaştırdılar." New York Times Magazine*'nin son sayılarından birinde, David Rieff'in bu başlıkla kaleme aldığı bir kapak haberi vardı. Yine bunda, sizi tehdit etmeyen bir ülkeye saldırmanın gayrı meşruluğu ya da ahlâksızlığı üzerine söylenen pek bir şey yok.*

General Wesley Clark da, asıl sorunun işgal değil, işgal etme biçimi olduğunu, tabii ki kendisinin daha iyisini yapacağını söylerken aynı şeyi kastediyor. İnsanların tümüyle yanılgı-

ya düştükleri nokta da bu. Balkan deneyimini Arap dünyasında tekrarlayabileceklerine inanıyorlar. Bana kalırsa, Birleşmiş Milletler daha başında işgale yaptırımla yaklaşsaydı bile, Britanya ve Amerikan askerlerinin yanında Fransız, Alman askerleri yer alsaydı bile sonuç yine aynı olurdu. Yalnızca kayıplar paylaşılırdı, o kadar. Değişen bir şey olmazdı, sanmıyorum. Mavi bereli BM askerleri gönderilseydi bile, tepki en az bu kadar düşmanca olurdu; zira yaptırımları uygularken yaptıkları yüzünden, on yıl boyunca Amerika ile Britanya'ya Irak'ı her hafta bombalama izni verdiği için Irak'ta BM'den nefret edilir. Dolayısıyla, bir çıkış yolu yok. Yanlış olan işgaldir, işgalin yapılma biçimi değil.

Kitabınızda, direniş için, 1940'larda Nazi işgalcilere karşı savaşan cesur Fransızları hatırlatırcasına 'makiler' diyorsunuz. Los Angeles Times*'da 'direniş' terimiyle ilgili bir tartışma yaşanmıştı.*

LA Times yönetimi, gazetecilerinden, Irak direnişine 'direniş' diyen haberler yayınlamamasını istemişti. Onun yerine isyancılar, gerillalar, hatta teröristler terimlerini kullanmayı tercih ediyorlardı. Fakat bu işe yaramayacaktır. İsimleri istedikleri kadar değiştirebilirler. Kısa süre önce *LA Times*'da yayınlanan bir kitap eleştirisinde, Christopher Hitchens'ın direniş sözcüğünü tırnak içinde kullandığını gördüm. İnsanları sürekli aldatamazsınız ki. Irak'ta olup biten klasik bir direnistir. Fransa'dakinden daha çabuk harekete geçilmiştir. Fransa'da Nazi işgali altındayken, çatlakların oluşması zaman aldı. Dönemin ABD ve Britanya istihbaratları direnişin örgütlenmesine katkıda bulundular. Demiryollarının nasıl havaya uçurulacağını, işgal subaylarının nasıl öldürüleceğini, el

bombalarının nasıl atılacağını öğrettiler. Onlara teröristler denmiyordu, *'maquis'*, makiler, yani direnişçiler deniyordu. Fransa'da başka bir şey daha vardı. Eski yönetimin hatırı sayılır bir bölümü Almanlarla işbirliği yapmıştı. Vichy rejimi küçük bir azınlık değildi. Fakat Irak'taki kukla rejim dışarıdan empoze edilmiştir. Ahmed Çelebi ABD'den getirilmiş, askerlerin parasını ABD ödemiş, onları Bağdat'a yerleştirmiştir. Sonra da Çelebi, sevilen bir lider olacağını düşünüyor. Fransa'da en azından Alman işgali altında olmaktan memnun bir yerli nüfus vardı. Irak'ta böyle bir durum yok ki. Saddam'a en düşman olanlardan bile çok az sayıda insan, ABD ve Britanya işgali altında olmayı istiyor. Bu klasik bir direniş; Cezayir, Vietnam, Afrika'nın çeşitli bölgelerinde gözlenenlere benzer türde. Direniş böyle başlar.

Ünlü Filistinli-Amerikalı profesör, yazar Edward Said, Eylül ayında aramızdan ayrıldı. Makalelerinden birinde, "Çok derin bir körfez, Arap kültürüyle uygarlığını ABD'den ayırıyor. Arap halkının kendine özgü gelenekleri, kültürü, kimlikleri olan bir halk olduğu, ABD'de düşünülemiyor. Araplar insanlıktan çıkarılıyor; hep cinayet peşinde koşan vahşiler, sürekli bombalar atan gaddarlar olarak görülüyor. Araplara yönelik bu ölümcül, takıntılı korku ve nefret, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana ABD dış politikasının ana temalarından biri olmuştur," diyordu.

Doğrudur. ABD, sinsice bunu yapmakla kalmamış, İslamcı örgütlerin büyük bölümünü de diğer düşmanlarıyla -komünizm ve seküler milliyetçi rejimler- savaşmakta kullanmıştır. Edward'ı şekillendiren 1967 savaşı oldu. Bundan öncesinde, kendisinin de söylediği gibi, bu meseleye angaje olmuş değildi. Edward'ın hayatını değiştiren, Arap dünyasını ve Filistin'i

biyografisinin kilit bir parçası haline getiren olay, 1967 savaşıdır. Bu savaş belirleyici önemdedir; zira ABD, Mısır ile Suriye'deki milliyetçi rejimleri alaşağı etmek için İsrail'i kullanmıştır. Bu ülkelerin yaşadığı yenilgi Arap milliyetçiliğinin de ölüm ilanı oldu. Arap milliyetçiliği zirveye ulaşmış, Arap dünyasını birleştirmeye çalışmış, ama başarılı olamamıştır.

1950'lerin sonlarında Bağdat radyosu, Kahire radyosu ve Şam radyosunun Arap yurttaşlara, Batı yanlısı monarşilere karşı direnmeleri çağrısında bulunduğu günleri hatırlıyorum; sonuçta, Suudi Arabistan'da bile Suudi ordusu içinde milliyetçi bir darbe girişimi yaşandı. Arap dünyasındaki bu insanlara bir ders verilmesi gerekiyordu, bu dersin verilmesi için de İsrail kullanıldı. Arap dünyasını yekpare bir oluşum olarak görme propagandası, bir amaca hizmet etmeye yönelikti. Oysa Araplar arasında hiç böyle bir şey yaşanmamıştı. Her zaman ayrılıklar vardı. Aydınlığın düşmanlarının Arap dünyasındaki bütün seküler hareketleri yok etmesine yardımcı oldular, şimdi de Arap dünyasındaki tek gerçek muhalefetin İslamcılar olmasından şikayet ediyorlar. Bunun sebebi, ABD'nin buna zemin hazırlamış olmasıdır. Alternatiflerin hepsini ortadan kaldırdınız. Amerikan İmparatorluğu'na karşı koyacak bir tek İslamcılar kaldı. Seküler güçlerin moralleri çökertildi ya da etkisiz hale getirildiler, sonra da hükümet dışı örgütler, 'Yardımımızı istiyorsanız, doğrudan siyasete bulaşmayacaksınız,' diyerek etkili insanların büyük bir bölümünü satın aldılar.

Hükümet-dışı örgütlerin Müslüman dünyada ve başka yerlerde entelektüel hayat üzerindeki etkisinin yakından incelenmesi gerekir. Pakistan'a bakalım, örneğin. Kısa süre önceki genel seçimde iki İslamcı parti Afganistan'la sınırı olan iki eyalette seçimi kazandı. İslamcı liderlerden biri çok açık

konuştu. 'Diğer partiler bize temiz bir alan bıraktı,' dedi. 'Dini kullanmadık,' dedi. 'Şeriat uygulayacağız demedik, Amerikan İmparatorluğu'na saldırmaktan başka bir şey yapmadık. Başka kimse bunu yapmadı. Bu da bize seçimleri kazandırdı,' dedi.

Dikkatler Irak'a odaklanınca, Afganistan biraz radar ekranından kayboldu sanki, fakat orada da birçok şey oluyor. Taliban'ın faaliyetlerinin canlandığı gözleniyor. New York Times*'da yayınlanan bir başyazıda, Afganistan'ın 'savaş beyleriyle Taliban'ın yönetiminin bir bileşkesine doğru evrilmesi gibi bir tehlike'nin varlığından söz ediliyordu. Afganistan'da neler oluyor?*

Çok basit. Esasen, Kuzey İttifakı'nın savaş beyleriyle bir anlaşmaya vardılar. Savaşmak zorunda kalmayacaklardı. Taliban eriyip gitti. Taliban'ın savaşmayacağını o zaman da söylemiştim. Usame'nin bulunduğu bölge kaybolacak, Pakistan ordusunun bulunduğu bölge geri çekilecekti. Öyle de oldu. Savaşı iki üç hafta ertelemelerinin sebebi, Pakistan ordusuna askerlerini, becerebildiklerince çok sayıda Taliban savaşçısını Afganistan'dan çıkarmak için zaman tanımaktı; Taliban'ın tümüyle bağımsız bir güç olduğu görüşü doğru değildir. Pakistan ordusu olmasaydı, Taliban 1990'larda Kâbil'i alamazdı.

Bu yıl Mayıs ayında Pakistan'a gittiğimde, İslamabad'da İkbal Ahmed konferansını verdim; konferansta sivil kıyafetlerle bulunan generallerin çoğuna da sataştım: "Bütün varoluşunuz süresince kendi halkınıza karşı olanların dışında kazabileceğiniz tek zafer, Kâbil'i ele geçirmenizdi. Bu sizin en büyük zaferinizdi. Süs köpekleri gibi yuvarlanıp, bu yegâne zaferinizi kaybettiniz." Sonrasında üst düzey bir memur, beni Karaçi'ye

dek izleyip yukarıdan bir mesaj getirdiğini söyledi: "Ona söyle, zaferi geçici olarak kaybettik. Geri döneceğiz, bu kez Amerikalıları memnun etmek için sakalsız da girebiliriz." Pakistan Ordusu'nda halen büyük bir siniklik mevcut.

Afganistan'da çok ilginç bir durum söz konusu. Orada, ABD istihbaratı için çalıştığını hepimizin gayet iyi bildiği Hamid Karzai'yi iktidara getirdiler. O kadar popüler ki, korumaları arasında bir tek Afgan bile yok. Bütün korumaları Amerikan deniz piyadelerinden seçilmiş. Ayırt edici tek özelliği, giydiği o güzel şallar. Orada kaldığı sürece bu dünyada pek uzun bir ömrü olmayacak. Adamın zerre kadar meşruiyeti yok ki. Bu arada, Afganistan'ın Kâbil dışında geri kalan kısmı, Kuzey İttifakı ile başka gruplar tarafından yönetiliyor. Taliban içinde bir grup saldırıya hazırlanıyor, bir diğer grupsa Karzai'yle anlaşmaya hazır. Bu grup Pakistan ordusu tarafından kontrol ediliyor, Amerika'nın oradaki temsilcisi Zalmay Halilzad'la gizli görüşmeler yürütüyor. Taliban'ın bu grubuyla nasıl çalışacaklarını, Kuzey İttifakı'nı nasıl tecrit edeceklerini görüşüyorlar. İşte, yine başa döndük.

Afgan savaşının başında Laura Bush ile Claire Bush'un Afganistan kadınlarını kurtarmaya, özgürleştirmeye dair laflarını hatırlıyor musunuz? Bu benim gözümde yeni bir şeydi; kadınların kurtuluşuna, özgürleşmesine yardımcı olmaya yönelik ilk emperyal müdahale. Ama hepsi hepsi, Afgan televizyonunda kadın sunucuların birkaç görüntüsünden ibaret kaldı. O kadın sunucu o zamandan beri ortada yok, kadınların durumu da her zamanki kadar kötü. Tecavüz vakaları artıyor. Olan tek şey şu: İşgal öncesinde eroin ticareti iki grubun, Taliban'ın ve Kuzey İttifakı'nın elindeydi. Taliban eroini Pakistan'a geçiyor, oradan gemilere yüklenip dağıtılıyordu. Kuzey İttifakı'nın eroini ise, Rus mafyası aracılığıyla Orta Asya'dan

geçiyor, dağıtım için Kosova'ya varıyordu. İşgalden bu yana eroin Kuzey İttifakı'nın tekelinde. Uyuşturucu ticaretinden kâr eden albaylar ve generaller de dahil olmak üzere Pakistanlı bütün oluşumlar büyük sıkıntı çekiyor.

Blair'in parlamenterlerinden Bill Rammell'le bir tartışmamda, Irak'a karşı savaşın dayandırıldığı gerekçelerin hepsini bir kenara bıraktı ve şu iki argümanda ısrar etmeye başladı: 1) Savaşı eleştiren herkes Amerika-karşıtıdır, 2) Iraklılar daha iyisine layık değil mi? Saddam'ın gitmesinden sonra dünya daha iyi bir yer değil mi? Bu savlara siz nasıl bir karşılık verirsiniz?

Amerika-karşıtı sav, Amerika'yı yekpare bir bütün olarak gördüğümüzü ima ediyor. Başından beri, Amerikan emperyalizmine karşı koyanların uzun bir tarihi olduğunu biliyoruz. Filipinler konusunda, imparatorluğun yaptıklarına karşı çıkanlar, Anti-Emperyalist Birlik'i kuranlar Mark Twain ile diğerleriydi. ABD'de uzun bir muhalefet geleneği var. İkinci argümansa tam bir saçmalık. Dünya, Arap ülkelerinden biri işgal altındayken, süregiden bir savaş varken, Ortadoğu bu anlamda iki yönden işgal altındayken nasıl daha iyi bir yer olabilir ki? Dünya daha iyi bir yer değil. Daha tehlikeli bir yer, çünkü bu savaş terörizmi kışkırtıyor. Saddam'a gelince... Donald Rumsfeld, 1983-1984'te Reagan'ın özel temsilcisi olarak kendisini ziyaret ettiğinde, Saddam çok daha şiddetli baskı uygulamaktaydı. ABD ile Britanya, İran'a karşı savaşta onu destekliyorlardı; Kürtlere karşı kimyasal silahlar kullanırken onun arkasındaydılar. Biz protesto ediyorduk, ama hükümetler onun arkasındaydı. ABD ile Britanya, Kürtlere karşı kimyasal silah kullanılmasını kınayan bir BM kararını veto ettiler. Dolayısıyla, her şeyin daha iyi oldu-

ğunu iddia edebilecekleri bir zemin bulunmuyor. Diktatörlerin ya da İranlı mollaların kendi halkları tarafından iktidardan indirilmeleri her zaman daha iyidir. O zaman değişim organik hale gelir. Dış güçler tarafından iktidardan edilmek Saddam'a yeni bir hayat verdi; giderek daha popüler hale geliyor. Kaçmadı. Iraklılar ondan ne kadar nefret ederlerse etsinler, ona saygı da duyuyorlar.

Kitabınızda bugüne denk düşen bir alıntı var: "Sonra devlet adamı ucuz yalanlar icat eder, suçu saldırılan ülkenin üzerine atar; herkes bu vicdan rahatlatan yalanlardan memnun olacak, titizlikle bunları inceleyecek, bu yalanların aksine işaret eden şeylere bakmayı reddedecek, böylece kendini savaşın haklı olduğuna ikna edecek, bu gülünç kendi kendini kandırma sonrası ona bahşettiği rahat uyku için Tanrı'ya şükredecektir." Kim yazmış bunları?

Bu harika sözler, Anti-Emperyalist Birlik'in kuruluşu sırasında Mark Twain tarafından yazılmış. 1916'da, ölümünden sonra *Harper's* dergisinde yayınlandı. Söylentilere göre, Lewis Lapham, Anti-Emperyalist Birlik'i diriltmeyi düşünüyormuş. Ben, manifestoyu Gore Vidal'e yazdırmaya çalışmasını önerdim. Kapsamlı, sekter olmayan bir tarzda destek kazanabilir, sanıyorum. Solla sınırlı tutulmamalı, yelpazenin her kesiminden insanlara açık olmalı. Küresel açıdan yükselişe geçip ileriye doğru büyük bir adım olabilir.

Arundhati Roy, Savaş Konuşması'*nda, "Stratejimiz İmparatorluğa meydan okumak değil, onu kuşatmak olmalı. Onu oksijensiz bırakmak olmalı," diye yazmıştı. İmparatorluğu nasıl oksijensiz bırakırsınız?*

Bu zor. Karşı karşıya olduğumuz sorunun çapını küçümsememeliyiz. Tarihte ilk kez tek bir imparatorlukla karşı karşıyayız, onunla savaşmak kolay değil. Askeri gücü yenilmez. Taciz edilebilir, yıpratılabilir, yani kuşatılabilir, ancak bu kuşatmanın ciddi bir çapta ABD'de gerçekleşmesi gerekiyor. Demokratik bir kuşatma olması gerekiyor. ABD'ye sık sık gidiyorum, konuşmalarıma sırf bilgilenmek amacıyla birçok insan geliyor. Minneapolis'te bir adam gelip, "İsrail'in nükleer ve kimyasal silahlara sahip olduğu doğru mu?" diye sordu. Ben de 'evet' dedim. Sonra, "Bizim başkanımız bunu bize neden söylemiyor?" diye sordu. Bu sizin soracağınız bir soru değil. ABD'deki insanların bilgisizlikleri beni hep hayretler içinde bırakıyor.

Bush Babil'de *adlı kitabınızda faşistlerin en fazla korktukları, "Egemenliğin 'normal' icrasında, kaba kuvvet ile rızanın, kaba kuvvetin rızaya çok da fazla baskın çıkmadan değişken bir dengede birleştiği gözlenir," diyen İtalyan teorisyen Antonio Gramsci'ye atıfta bulunuyorsunuz. Gramsci neden ilginizi çekiyor?*

Çünkü kapitalizmin dünyayı nasıl yönettiği konusuna çok ciddi biçimde kafa yoran bir teorisyendir Gramsci. Başka teorisyenlerin tersine, her şeyin zorla yapılmadığını söyler. Yalnızca kaba kuvvetle yapılsaydı, ayakta kalması mümkün olmayabilirdi. Yönetilenlerin kendilerini yönetenlere rıza göstermesi, sistemin yürümesinde büyük rol oynar. Bugün bu çok açık görünebilir, ama 1920'lerde o bunları yazarken, çok tartışılan bir meseleydi.

Britanya İmparatorluğu'na, İkinci Dünya Savaşı'nı bir kenara bırakıp onun Hindistan'daki yönetimine bakalım; Hindistan'daki Britanya askerlerinin sayısı 36 bindi. Böyle küçük bir

güç bir alt-kıtayı kontrol ediyordu, ama nasıl? Kontrol edebiliyorlardı, çünkü Hindistan'daki yönetici seçkinlerin desteğini kazanmışlardı. Bu destek yok olmaya yüz tuttuğunda, İngiliz egemenliğinin de sonu geldi. Britanya'nın Hindistan'da hiç kimseyi eğitmemesinin sebebi budur; nüfusun büyük bölümünü eğitselerdi eğer, perdeleri çok daha önce indirmek zorunda kalacaklarını biliyorlardı. Britanya, Hindistan'ı bıraktığında, ülkenin yüzde 85'i kırsal kesimdeydi, yüzde 90'ı okuma yazma bilmiyordu. Peki, yönetime rıza gösterilmesi nasıl sağlandı? Gramsci işte bu konuda düşünmeme yardımcı oldu. ABD de böyle yönetiyor; mesela, Latin Amerika'da bunu görüyoruz.

Sonra Gramsci, bugüne çok denk düşen başka bir görüş ortaya attı. Bazen ne kaba kuvvet ne de rıza işe yarar, o zaman para devreye girer. İnsanlar satın alınabilir. BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarına bakarsanız, genelde havuç ile sopa karışımı bir politika izlendiğini görürsünüz. Oylarını istenen biçimde kullanırlarsa, devletlere yardım vaat edilir. İsrail, 1948'de böyle kabul edilmiştir.

İtalya'da Mussolini döneminde yargılanıp hapse atılan Gramsci, sistemdeki çatlaklardan, muhalefetin bunları kullanması, enerjisini bunlara yöneltmesi gerektiğinden dem vuruyor, sistemin yekpare bir bütün olmadığını söylüyordu. ABD'de ya da Avrupa'da bu yönde açılımlar var. Mesela Michael Moore, bu çatlakları kullanmakta son derece başarılı.

Doğru. Bugün imparatorlukta üç çatlak bulunuyor. En büyüğü Latin Amerika'dır. Latin Amerika, Monroe Doktrini'nden bu yana ABD'nin hâkimiyetinde olan bir bölge. Smedley Butler'ın *War is a Racket* isimli kitabını okuduysanız bilirsiniz, o da kesinlikle bu çatlaklara işaret eden bir kitaptır. But-

ler, şirketlerin Orta Amerika'yı ele geçirebilmesi için Amerikan deniz piyadelerinin nasıl mafya tarzı yöntemlere başvurduğunu anlatır. Ordudan ayrıldıktan sonra düşünmeye vakit bulmuş bir generalin kaleme aldığı bir kitaptır bu. Bir yanda Mark Twain, öte yanda Smedley Butler gibi, ABD'de üzerine bir tavır inşa edebileceğimiz güçlü bir muhalif gelenek bulunduğunu gösteren örnekler olduğunu vurgulamak istiyorum. Ama bunu bilen çok az insan vardır. Bugün Latin Amerika'nın bazı bölümleri açıkça isyanda. Memleketlerine ders verebilmek için alternatifler ortaya koymaları gerekiyor. En ılımlı alternatiflerin dahi Latin Amerika'da işe yaraması, imparatorluğun ekonomi politikalarına ciddi bir darbe indirir.

Sonra Arap Doğu var. Bu bölge de petrol yüzünden önemli. Farz edelim ki, İslamiyet'in yaygın olduğu toprakların altında petrol yok. O zaman kimse İslamiyet hakkında uzun uzun düşünmeye gerek duymazdı; İslamiyet yalnızca başka bir din olarak görülürdü. Ya da bu bölgedeki bütün ülkelerin -hepsinin de ucuz enerji kaynakları vardır- Budist olduğunu düşünün. O zaman büyük düşman İslamiyet değil, Budizm olurdu.

Bugün bu bölgede çifte bir işgal yaşanıyor; Filistin İsrail'in, Irak ise ABD ile Britanya'nın işgali altında. Bu, çözülmesi kolay bir sorun değil. İkinci çatlak da bu.

Üçüncü çatlaksa Afganistan'da. İmparatorluk, Afganistan'da elleri kolları bağlı hale geldi. Muhtemelen kukla bir rejimin kanatları altına çekilmeye zorlanacaklar. Gittikleri anda, Afganistan'da kargaşa patlak verecek.

Bunlar ortaya serildikçe, asıl önemli unsurun, yani ülke içinde verilecek mücadelenin doğmaya başlayacağını umuyoruz. ABD'nin kalbindeki mücadele farklı düzeylerde -kültürel, siyasal, toplumsal- sürüyor, ancak sonunda resmi siyasetin mecrasına akması gerekiyor. Yalnızca aşağıdan meydan oku-

ma yetmez. Aşağıdaki mücadelenin yukarıya yansıması, aşağıdakilerin arzularını seslendirecek birinin ortaya çıkması gerekir. Bu en son George McGovern başkanlığa adaylığını koyduğunda oldu. Michael Moore'un, Noam Chomsky'nin kaleme aldığı kitapların, haklarında çok fazla yazılmasa da en çok satanlar arasına yerleştiği doğru; bunlar da alkışlanacak derecede önemli gelişmeler.

Edward Said, Gramsci'nin bir düsturunu tekrarlamayı çok severdi: "Aklın karamsarlığı, iradenin iyimserliği." Size de ilham veren bir düstur mu bu?

Gramsci bunu Romain Rolland'dan almıştır, ama evet, bana da ilham veriyor. Sağlam iradeli, gerçekçi olmamız gerekiyor. Geçmişte birçok fantezi siyaset gördük. 1960'lar muhteşem bir dönemdi. O zamanlar yaptığımız hiçbir şeyden pişman değilim. İşin içinde biraz çılgınlık da vardı. Weather Underground ya da Kara Panterler gibi, imparatorluğa kaba kuvvetle karşı koymakla kazanılabileceğini düşünen gruplar vardı. Çok çılgıncaydı. Nüfusun çoğunluğunu ya da kayda değer bir bölümünü kendi saflarınıza katmadıkça, kazanamazsınız. Rızayı kendi yanımıza çekmemiz gerekiyor. Anahtar bu. Aksi takdirde kaybederiz. Gerçekler aleyhimizde olduğunda bile doğruyu söylemeli, yalan yere ümit vermemeliyiz. Kapitalizm bugün çatırdamıyor, uzunca bir süre de yoluna devam edebilir. İnsanlar onun yerine geçirecek bir alternatif görmedikleri müddetçe de kaybolmayacak. 1917'den 1989'a dek gördükleri, komünizmin sahte şafağıydı.

Mevcut sistem ABD'de ya da dünyanın başka yerlerinde insanların ihtiyaçlarını karşılayamıyor. Fakat er ya da geç alternatifler ortaya çıkacak. Sabırlı olmamız gerek.

Dört

Pakistan: Generallerin Egemenliği*

New Left Review'*daki 'Yeniçeri Pakistan' başlıklı makalenizde, memleketinizden, 1947'deki bölünme sırasında Britanya yönetimindeki Hindistan'dan yaratılan bir ülkenin siyasetinden bahsediyorsunuz. Makalenizin en önemli unsurları nelerdir?* New Left Review *nedir?*

İsterseniz, önce dergiyi anlatarak başlayayım. *New Left Review* 40 yıl önce Britanya'da yayımlanmaya başladı. Ben editörler kuruluna 1980'lerde katıldım. Dergi, Edward Thompson, Stuart Hall, Raymond Williams, sonraları Perry Anderson, Robin Blackburn gibi yeni sol entelektüellerin sesiydi; sonra da gerçekten küresel çapta bağlantısız entelektüel solun sesi haline

*) Santa Fe, New Mexico, 19 Kasım 2003. Daha önce hiçbir yerde yayınlanmadı.

geldi. Perry Anderson'ın 1962'de yayın yönetmeni olmasından sonraki en önemli değişim, derginin uluslararası bir nitelik kazanmasıydı. Bundan öncesinde Britanya'ya yoğunlaşmıştı; sonrasında Afrika, Latin Amerika, Asya üzerine düzenli olarak makaleler yayınladı. 1960'ların sonlarından beri dergiye Pakistan hakkında yazıyorum. Pakistan üzerine en iyi makalelerim *New Left Review*'da, editör olmamdan çok önce yayınlandı.

Derginin, NewLeftReview.org adresinde, son sayılardan bazı makaleleri bulabileceğiniz bir de web sitesi var. Şu sıralarda, derginin tamamını web'e yerleştirebilmek için mali destek toplamaya çalışıyoruz; böylece, aboneyseniz eğer, Edward Said, Edward Thompson, Jean Paul Sartre, Simone de Beauvoir, George Lukacs diye yazıp web'den önce dergide yayımlanmış bütün makaleleri bulabileceksiniz. Ama *New Left Review* kendi kendini götüren bir dergi. Dünya çapında birkaç bin kütüphaneye gönderiliyor. Pakistan'la ilgili makalelerimin büyük bölümü, başka yerlerde yayınlanmadan önce *New Left Review*'da çıktı.

'Yeniçeri'yi açıklar mısınız?

'Yeniçeri,' yalnızca Osmanlı İmparatorluğu'yla yakından ilgilenenlerin bildiği bir sözcük. Yeniçeri, Osmanlılarm yarattıkları orduydu. Bir paralı askerler ordusu değildi; imparatorluğun toprak kazanmasında, dünyanın büyük kesimlerini ele geçirmesinde kullanılan bir orduydu. Bu ordunun en göze çarpan özelliği, Türk olmayanlardan oluşmasıydı. Dolayısıyla, 'Yeniçeri Pakistan' derken, Pakistan ile ordusunun, bugünün dünyasının tek imparatorluğunun, Amerikan imparatorluğunun yeniçerileri olduğunu söylüyorum. Bazen Pakistanlı arkadaşlarıma, ki okulda, kolejde birlikte okuduklarının çoğu sonradan orduda üst düzey subaylar oldular, "ABD seküler bir

diktatör istediğinde, hemen bir tane veriyoruz. İslamcı diktatör istediğinde buluyoruz. Bir gün hermafrodit bir diktatör isterlerse onu da buluruz eminim. Generaller çıkıp, 'Buyrun efendim. İşte, bir hermafrodit. Şimdi sizin için ülkeyi yönetebilir' diyebilirler," diye takılıyorum. Bu makalede vurgulamaya çalıştığım nokta bu.

Fundamentalizmler Çatışması'nın karton kapak baskısında bu makaleye 'Haki Renkli Pakistan' başlığını verdim; askeri üniformalarda kullanılan bu kahverengimsi yeşilimsi renk, hemen her alanda ülkenin tek hâkimi. Bu elbette Britanya İmparatorluğu'nun mirası olan bir ordu. Britanya İmparatorluğu geride fazla bir şey bırakmadı, ama bize bir ordu, yürütme hizmeti ve demiryolu ağı bıraktı; bize bu üç şeyi bıraktılar. Üçü de hangi kapasitede olursa olsun hâlâ işlemekte. 1947'de kurulan Pakistan'da milliyetçi hareket çok zayıftı, dolayısıyla bu alanda verilen siyasal mücadele de epey zayıf oldu. Pakistan'ın en büyük bölgesi olan Pencap, imparatorluk sırasında toprak ağaları tarafından yönetildi; bu bölgede böyle bir yönetim geleneği vardır. Britanya gittikten sonra, bu bölgeyi yönetmeyi sürdürdüler. Ancak iktidarları ve kontrolleri zayıf olduğundan, ordu yönetimde çok büyük bir rol oynadı. Bu yüzden, Pakistan'ın, kurulduğu günden bu yana bir askeri-bürokratik kompleks tarafından yönetildiğini söylemek mümkün. Esasen siyasal hayata sivil memurlar hâkimdir, ancak siyaset kontrolden çıktığında ordu her zaman yönetimi almaya hazırdır.

İlk askeri darbe, Nisan 1959'daki genel seçim öncesi 1958'de yapıldı; zira Washington, seçimde Pakistan'ı ABD'yle yapılmış güvenlik paktlarından ayıracak olan, sırası geldiğinde bunu yapmayı düşünen milliyetçi partilerin galip çıkacağından korkmuştu. Sonra hep aynı şey oldu; askeri diktatörlüklerin ve çok fazla şey vaat edip çok az şey veren sivil hükümetlerin birbirini

izlediği bir tür döngü yaşandı; sivil hükümet, ardından bir askeri diktatörlük, sonra bir sivil hükümet, vs. Dolayısıyla, ülkenin hayatının büyük bölümüne askeri diktatörlükler hâkim oldu. Şimdiki diktatörümüz General Pervez Müşerref, elbette yurtdışına çıkarken takım elbise giyip kravat takan bir diktatör; ancak bu ülkede dayandığı tek temel, kendisinin Pakistan ordusunun başkomutanı olması. ABD'nin onunla iş yapmasının gerekçesi de bu. ABD, Pakistan'da hep orduyla iş yapmayı tercih etmiştir, çünkü orduyu iyi tanırlar. Subayların çoğu Fort Bragg'da ve başka Amerikan kurumlarında eğitim görmüşlerdir; bunun için Amerikalılar onlarla iş yapabileceklerini düşünürler, siyasetçilerle çalışmak hep biraz daha güç olmuştur.

ABD'nin orduyla ittifakı açısından, Pakistan'la Latin Amerika ve başka Ortadoğu ülkeleri arasında tarihsel bir benzerlik mevcut.

Latin Amerika'daki diktatörlükler, özellikle Soğuk Savaş sırasında yönetime gelenler, bu ülkelerin ABD'nin yanında yer almasını sağlayan diktatörlüklerdi. Pakistan'da da bunu yapan ordu oldu. Soğuk Savaş'ın sonunda bazı kuşkular vardı, çünkü ABD, Pakistan'a ve Afganistan'a karşı ilgisini yitirmişti. Ruslar Afganistan'da yenildikten sonra, 11 Eylül'e dek bu iki ülkeyle pek ilgilenmediler. Hatta Taliban'la görüşüyorlardı. Fakat Pakistan'la ya da Pakistan'ın sorunlarıyla ilgili değillerdi. Ordunun bir bölümü bu durumdan hoşlanmıyordu; Afganistan'daki savaşta Ruslara karşı ABD'yle yakın bir çalışma içinde olan İslamcıların, İslamcı fundamentalistlerin çoğu da bundan hoşlanmıyordu.

Hatırlarsınız, hiç ama hiç unutmamamız gereken bir toplantı olmuştu; ABD Başkanı Carter'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı

Zbigniew Brzezinski, Pakistan-Afganistan sınırında toplanmış sakallı insanlara, "Gidin, kâfir Rus'a karşı savaşın. Gidin, cihad açın. Tanrı sizin yanınızdadır," diye seslenmişti. İnsanlar bunu biliyor, hatırlıyorlar. Şimdi de, "Amerikalılar bizimle iyi geçiniyordu. Birlikte çalıştık, Afganistan'ı kurtardık. Sonra bizi bir kenara attılar," diyorlar. Bu acımasız, törensiz bir kenara fırlatma büyük bir öfke yarattı, çünkü gerçekten hayale kapılıp, 'Amerikalılar bizden yana,' diyen, imparatorlukların her zaman kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini, başka bir saikleri olmadığını görememiş insanlar vardı. Bu da büyük bir öfke yarattı.

Aslına bakarsanız, Pakistan'daki İslamcı gruplar, Afganistan'da Ruslara karşı savaş sırasında silahlandılar. Daha önce silahlanmamışlardı. Bu dönemde silahlandılar. Ülkeye büyük miktarda silah ve para akıyordu. Bu gruplar sivil kurumların, sivil örgütlerin başına bela kesildi, cinayetler oldu. Sonra Sünni fundamentalist gruplar yükseldi; Şii camiileri bombalamaya, Şiileri öldürmeye başladılar; çünkü onları sapkın olarak görüyorlardı. Ardından Şiiler örgütlenmeye başladı. Ülke uzun yıllar boyunca dinci şiddete sahne oldu. Bu, ülkenin siyasal kültürünü, siyasal hayatını kesintiye uğratan General Ziya'nın iktidarının bir mirasıdır. Hâlâ bunun bedelini ödüyoruz.

İzin verirsen, Brzezinski'nin 1990'ların sonunda söylediği bir şeyi ekleyeyim. ABD'nin ve onun Pakistan'daki paralı askerlerinin kucak açtığı, desteklediği, eğittiği mücahitlerden bazı unsurların Taliban'a katıldığı ortaya çıktığında, Brzezinski, "İyi de, Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle kıyaslandığında kışkırtılmış birkaç Müslüman nedir ki?" diye açıklama yapmıştı.

Bu, onun o kışkırtılmış Müslümanlardan ne kadar uzak olduğunu gösteriyor. O kışkırtılmış Müslümanlar sonunda

gelip New York'u ve Pentagon'u vurdular. Chalmers Johnson'ın geri tepme diye tanımladığı şey budur, işte. Brzezinski'ye özellikle bu sözünün hesabını soran olmadı. *The New York Times*'ta onu bu yüzden kınayan bir başyazı çıkmadı. Bu ABD'nin dış politikasında tekerrür eden bir unsurdur. ABD'nin çıkarları, X, Y ya da Z ile ittifaka gidilmesini gerektirirse hemen onu yaparlar. Kendileri için ya da dünyanın başka kısımları için ne gibi sonuçlar doğuracağını düşünmezler. Dünyanın bu bölgesinde uzun zamandır bu senaryo yaşanıyor.

Biraz geriye dönelim; nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman olan Pakistan'ın köklerine. Nüfusu 150 milyonu bulan Pakistan, dünyanın en büyük Müslüman ülkelerinden biri. İki önemli kişilik var: Muhammed İkbal ile Muhammed Ali Cinnah. İkbal'le başlayalım. İkbal 1873'te doğdu, 1938'de öldü. İkbal neden önemlidir? Güney Asya'da Müslüman bilincin oluşmasında nasıl bir rol oynamıştır?

Sanırım daha da geriye, Moğol İmparatorluğu dönemine gitmek gerekiyor; 16. yüzyıldan 18. yüzyıla dek süren Moğol İmparatorluğu iktidarı, bir yönetici elit yarattı. Karma bir elitti bu, ancak Müslümanlar kesinlikle yönetici sınıfı oluşturuyordu. Onlar Müslüman krallardı. Hindu seçkinlerle, sonra Sihlerle birlikte ülkeyi yönetiyorlardı, hatta Moğol yöneticilerin din değiştirmeye en sıcak bakanı Aurangzeb'in bile bütün önde gelen generalleri Hindu'ydu; gidip imparatorluk için savaşıyorlardı. Din değiştirme dayatılmadı. Yine de Hindistan'da Hinduların büyük bölümü kast sistemine karşı çıkıp İslamiyet'i seçtiler; çünkü İslamiyet, Müslüman olduğunda Tanrı önünde eşitsin der. İslamiyet'te sınıf ya da renk ayrımı yoktur.

Birçok insan bunu seçti. Böylece İslamiyet, Hindistan'da her zaman azınlıkta olsa da hep büyük bir güç oldu.

Britanya'nın ülkeye girmesi ve Moğol İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte Müslüman seçkinlerin tamamı çöktü; seçkinler derken sadece toprak sahiplerini kastetmiyorum; zira Moğol egemenliğinde toprak sahipleri yoktu, devlet katı bir yönetimle toprakları elinde tutuyordu; toprak beylerini yaratan Britanya'ydı, Britanya yönetiminin kuklası olacaklardı. Mirası bugün bize kadar gelen zekice bir operasyondu. Moğol İmparatorluğu çöktüğünde, onunla birlikte, sarayda çalışan çok sayıda insanın, kâtiplerin, hattatların, zanaatkârların geçim kaynağı da çöktü. Sonra yavaş yavaş ülkeye Müslümanların bir şekilde mülksüzleştirildiği, onlara hiçbir şey bırakılmadığı duygusu hâkim oldu. Britanyalılar Müslümanlara iyi davranmadılar. Bu da isyana, 1857'de Britanya'ya karşı ilk isyana zemin hazırladı. İsyan başarıya çok yaklaşmıştı. Britanya, Hindistan'ın bazı bölgelerinde yenildi. Fakat kazanan Britanya'nın teknolojisi, bazı yerli unsurları yanlarına çekebilmeleri oldu. Bu da Hindistan Müslümanlarında derin bir yara açtı.

Yavaş yavaş, Müslümanlar arasında modernlik talep eden, Müslümanların Batı'ya bakıp bir şeyler öğrenmesini isteyen akımlar doğdu. Seyyid Ahmed bunlardan biriydi. Muhammed İkbal, Hindistan alt-kıtasının büyük şairlerinden biriydi. Başlangıçta İkbal, özgür bir Hindistan için savaş verecek; Hindu, Sih, Müslüman, Budist, herkesi birleştiren karma bir milliyetçiliğe inanıyordu. Hindistan marşı 'Terane-i Hindi'yi de o yazmıştır: *(Tarık bu şiiri de Urduca okuyor önce) "Bizim muhteşem ülkemiz Hindistan dünyanın her yerinden daha güzeldir."* Hindistan'ın bazı bölgelerinde hâlâ söylenir; çünkü milliyetçi hareketin milli marşı olmuştu. Sonra ne kadar büyük bir adam olsa da Mahatma Gandhi'nin, Hindu kitleleri uyandırabilmek

için büyük ölçüde Hindu tahayyülüne başvurması, İkbal'i ve diğerlerini çok rahatsız etti. Arkasından, İkbal ile Pakistan'ın kurucusu Cinnah'm da aralarında yer aldığı bir grup Müslüman siyasetçi bu duruma büyük tepki gösterip, "Bu da nereden çıktı? Neden Ram Rac'a, şuna buna atıfta bulunuluyor?" dediler. Sonra gördüler ki, Britanya İmparatorluğu iki cemaat arasında bir husumet yaratmış.

Müslüman Birliği 1906'da Britanya'nın inisiyatifiyle kuruldu. Müslüman Birliği'nin kuruluş bildirisine bakarsanız, "Biz, Hindistan'ın yöneticileri, Müslüman seçkinleri ve *talukdarlar*, büyük toprak beyleri, Britanya İmparatorluğu'na karşı sadakat duygusunu güçlendirebilmek için bu örgütü kurduk," dendiğini görürsünüz. Müslüman Birliği'nin kuruluş belgesidir bu. Yani, Birlik milliyetçilikle mücadele etmek için kurulmuştur. Bence Kongre liderleri, Gandhi ile Nehru -Patel'i söylemeye bile gerek yok- çok hatalar yaptılar ve Müslüman kesimleri kendilerine düşman ettiler. Müslümanlar birarada tutulabilirdi, ancak bu tavizler, çok ciddi tavizler verilmesi anlamına geliyordu. Bu tavizler verilmedi.

Böylece İkbal, Hindistan'da bir Müslüman ulusu düşüncesini ve teorisini geliştirdi; biz iki ulusuz diyordu, ama aynı zamanda sınıf ayrımlarının da son derece bilincindeydi. İkbal'in saygınlığını artıran bir nokta da, bir şair olarak, Müslüman olsun Hindu olsun Hintliler arasındaki ayrımı, köylü ile toprak beyi arasındaki büyük uçurumu hiç unutmamış olmasıdır. Köylülere yapılan muamele onu dehşete düşürmüş, yanlış hatırlamıyorsam "Lenin'in Tanrı'yla Hasbıhali" başlıklı o harika şiiri yazmıştı. Şiirde Lenin ölür, cennete gider. Tanrı, 'Merhaba Lenin. Seni burada görmek ne güzel. Neden dünyada o kadar sorun çıkardın bakayım?' diye sorar. Lenin, Tanrı'ya hesap verir, sonra da, 'Ama Tanrım, sen gerçek dünyada ne olup bit-

tiğini, bunun eziyet olduğunu bilmiyor musun?' diye sorar. Bunun üzerine Tanrı, başmelek Cebrail'e talimat verir, ki bu talimat Hindistan'da şiirin klasiklerinden biridir. Şöyle bir şeydi, yanlış hatırlamıyorsam *(Yine önce Urduca)*: *"Kalk, kalk da uyandır biçarelerini dünyanın/Temellerini sars, duvarlarını titret/ İçinde zenginlerin uyuduğu evlerin/Tek bir köylünün bile açlık çektiği bir tarla gördüğünde/Git, git de yak, tek bir buğday sapı bile kalmasın."* Özellikle bu mısra, ilerici hareketin gözde mısrası haline geldi. Köylüler bunu anlardı. Yaşlı köylü liderler, bu mısra okunduğunda köylülerin gözlerinin dolduğunu anlatırlardı. Bu şair aynı zamanda, Müslümanların ayrı bir ülkeye ihtiyacı olduğunu söylüyordu. Başta ayrı bir Müslüman devlet düşüncesi, Müslüman kitleler arasında çok da destek bulan bir düşünce değildi. Ülkenin, Müslüman nüfusun yoğun olduğu bölgelerinde, Kuzeybatı Sınır Eyaleti'nde, Belucistan'da -elbette sonra eşit olarak bölünen Pencap'ta- Pakistan'ın kurulmasına yönelik coşkulu bir heves yoktu. Pakistan'ın kurulması daha çok, Müslümanların küçük birer azınlık olduğu bölgelerde, Orta Hindistan'da, Uttar-Pradeş eyaletinde isteniyordu. Müslüman toprak beyleri ve entelektüeller, Hindistan bağımsızlığını kazandığında, tümüyle Hinduların egemenliği altında ezileceklerini düşünüyorlar, ülkenin diğer bölgelerindeki büyük Müslüman eyaletlerin Hindistan federasyonun bir parçası olması halinde Hindu egemenliği altında ezilmeyebileceklerini görmüyorlardı.

Kanımca, Pakistan'ın kuruluşunda belirleyici olan şeylerin Müslümanların gerçek ihtiyaçlarıyla pek ilgisi yoktur; Pakistan'ın kuruluşunda daha çok İkinci Dünya Savaşı belirleyici olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında, Singapur'un düşmesinin ardından paniğe kapılan Gandhi, Britanya İmparatorluğu'nun işinin bittiğini, Japonların ülkeye gireceğini düşün-

müştü. Bu, Gandhi adına oldukça sinsice bir operasyondu. Gandhi, Japonların buraya geleceğini düşünmüştü. Japonlarla pazarlık edebilecek güçte bir konumda olabilmemiz için iyisi mi, bir hareket başlatalım, diye düşündü. Böylece, 'Bakın, Britanyalıları gönderdik,' diyerek Japonlarla pazarlık yapılabilecekti. 'Size müteşekkiriz, ama şimdi iş konuşalım; siz nereyi kontrol edeceksiniz, biz nereyi kontrol edeceğiz,' denecekti. Böylece Gandhi, Ağustos 1942'de, 'Hindistan'dan Çıkın' hareketini başlattı. Britanyalılar şok oldular, çünkü bu hareketi başlatanlar bundan önce işgalcilerle konuşuyor, pazarlıklar yapıyorlardı. Nehru'nun konumu çok ilginçti. "İkinci Dünya Savaşı'nda müttefik kuvvetleri destekleyeceğiz, çünkü faşizm düşmandır, fakat ancak özgür bir Hindistan bu kararı verebilir. Bu dışarıdan empoze edilen bir karar olamaz. Bu ülkeden çıkın, Hindistan'a özgürlüğünü verin, özgür Hindistan da savaşta sizi desteklemeye karar versin," diyordu. Britanyalılar bunu yapmaya hazır değillerdi. Özel sohbetlerde, "Savaş biter bitmez, özgürlüğünüze kavuşacaksınız, ama şimdi bizi destekleyin," diyorlardı. Fakat Gandhi, inatçıydı, hayır dedi.

Britanyalılar onunla görüşsün diye kalabalık bir heyet gönderdiklerinde -'Hindistan'dan Çıkın' hareketinin başlamasından önce Sir Stafford Cripps ile Britanya'nın önde gelen ilerici isimleri Gandhi'yle görüşüp istediği her şeyin savaştan sonra verileceği vaadinde bulunmuşlardı-, bir gazeteci Gandhi'ye, "Britanyalılar size açık çek verdi. Neden geri çevirdiniz?" diye sordu. Gandhi bu soruyu titreyen sesiyle, "Batan bir bankanın açık çekini kabul etmenin ne manası var?" diye cevaplamıştı. Bir başka deyişle, durumu yanlış değerlendirmişti. Ama bu hataya düşen tek kişi o değildi. İnsanlar Japonların geleceğini düşünüyorlardı. Britanyalılar da buna çok öfkelenmekteydiler.

Müslüman Birliği ise bu dönemde savaşı destekliyordu. Savaşın ve Britanya'nın size ödeyeceği bir borç var diyerek insanları seferber etmeye başladılar. Birçok tarihçi bu konu hakkında konuşmayı pek sevmez, ama ben hep Müslüman Birliği ile Britanya arasında, Britanya İmparatorluğu açısından çok belirleyici bir dönem olan İkinci Dünya Savaşı sırasında bir anlaşmaya varıldığını, Britanya'nın Müslümanlara bir şey vermesi gerektiğini, onların da bu güve yeniği, budanmış devleti verdiklerini düşünürüm. Fakat unutmamak gerekir ki, 1946'ya, ayrılmadan bir yıl öncesine dek, Cinnah kendisinin birleşik Hindistan'ın başbakanı olması halinde bir tür konfederal çözümü kabule hazırdı. Gandhi, bu noktada akıllıca davranıp, "Kabul edin de Cinnah'ı başbakan yapalım," dedi. Nehru ile Patel, "Hayır. Nasıl olur da bunu kabul edebiliriz?" dediler. Ne zavallılık. Ne dar kafalılık. Pakistanlı tarihçiler bunu kabul etmekten hoşlanmazlar, fakat doğrudur. Cinnah, anlaşmaya hazırdı, çünkü skorun kaç kaç olduğunu biliyordu.

Gelelim, Kuzeybatı Sınır Eyalet örneğine. Nüfusun yüzde 80'i Kongre liderlerinden Gaffar Han'dan yana oy kullanmıştı. Müslümanların çoğunlukta olduğu bu eyalet, 1946'ya dek Kongre Partisi'ne oy verdi. Oyların yönü ancak zorbalık yapan, insanları kilit altına alan, öldüren Müslüman Birliği'nin müdahalesi üzerine değişti. Peşaver çarşısında insanları başka bir tarafa yönelmeye zorlamak için büyük bir katliama girişildi, şimdi o katliam meşhurdur. Pakistan'ın kurulması için kitlesel, tabandan yükselen bir isyan olmadı hiç; tepeden yaratılmış bir devlettir Pakistan. Pakistanlı seçkinlerin 1947'den bu yana Hindistan karşısında büyük bir aşağılık kompleksi diyebileceğimiz şeyden mustarip olmalarının sebebi de budur; Hindistan'ın her alanda baskın olduğunu düşünmelerinin sebebi budur. Aksini düşünemiyorlar. Aynı İsrail gibi; o da

1948'de, günah çıkartma niyetiyle kurulmuş bir başka devlettir. Pakistan 1947'de kuruldu, İsrail 1948'de. Günah çıkartma babında tepeden kurulmuş bir başka devlettir; kafayı Arap dünyasına takmıştır, başka bir şey düşünemez İsrail devleti. Gördüğümüz en zalim diktatör olan General Ziya ül Hak da hep Pakistan'ı İsrail'le karşılaştırır, "İsrail gibi biz de sert bir devletiz," derdi. Evet, bizler günah çıkartmak amacıyla kurulmuş devletleriz; evet, sıkı ordular kuracağız, vs. vs.

Pakistan'ın kuruluşuna geri dönersek; en başından Hindistan'ın yaptığı hiçbir şeye uymamaya karar verdiler. Hep Hindistan'dan farklılaşarak kendilerini kanıtlamaları gerekiyordu. Hindistan bağlantısız bir ülke olduğunda, Cavaharlal Nehru bağlantısızlar hareketini başlattığında, Pakistan -1951'deydi sanırım- ABD'yle ilk güvenlik paktını imzaladı, ardından, 1953'te yeni bir güvenlik paktına girdi. Başbakan Muhammed Ali Bogra, ABD buğdayının gelişini 'Teşekkürler Amerika' yazılı pankartların bulunduğu büyük bir gösteriyle kutladı. İşte, her şey böyle başladı. Britanya İmparatorluğu'nun Pakistan'daki hâkimiyeti de yavaş yavaş çözüldü; dünyanın başka yerlerinde, Suudi Arabistan'da olduğu gibi, Britanya'nın yerini ABD aldı; Pakistan, ABD'nin bir uydu devleti haline geldi.

İngiltere'de eğitim görmüş bir avukat olan, Hint dilini de, Pakistan'ın ulusal dili Urduca'yı da konuşamayan Muhammed Ali Cinnah'a dönelim. Cinnah, 1947'de ülkenin ilk cumhurbaşkanı oldu. Bir yıl sonra da öldü. Biraz daha geriye gidelim; Gandhi'nin Hindu terminolojisini, bayramlarını, vejetaryanlığı, Hinduların dini ilahileri bahajaları diriltme taktikleri hakkında söylediklerinize dönelim. Kongre Partisi'nin üyesi Cinnah, açıkçası onu çok bilinen, sık sık aktarılan sözlerle uyarmıştı: "Bay Gandhi, bu yöne sapmayın. Dine yönelmeyin. Kongre Partisi'nin laikliğini koruyun," demişti.

Cinnah'ın bir başka yönü de tümüyle laik bir kişilik olmasıydı. Aslına bakarsanız, o bir agnostikti. Fakat Müslüman Birliği'nin lideri olunca, bunu kamuoyunun karşısında söylemek imkânsız hale geldi. Pakistan'da insanlar bu tür şeyleri duymayı sevmezler, ama Bombay'da yaşayan Cinnah, Lahor'a her seyahatinde -biliyorsunuz kendisi çok meşhur, saygın bir avukattı- hep Falettis Hotel'de kalırdı. Burası da geniş, güzel odalarının hepsi bir katta inşa edilmiş, sömürge döneminden kalma eski bir oteldir. İnsanlar, "Neden arkadaşlarında kalmıyorsun, seni misafir edecek yüzlerce ev var," diye sitem ettiğinde Cinnah, "Falettis'te kalmam lazım, çünkü en iyi domuz pastırmalı omleti onlar yapıyor," derdi.

Domuzun İslamiyet'teki önemini açıklar mısınız?

Domuz, İslamiyet'te tümüyle yasaktır. Haramdır. Yani, Müslüman halkın büyük lideri yalnızca agnostik değil, aynı zamanda tabuları çiğneyen biriydi. Ayrıca, dediğiniz gibi, yerel dillerin hiçbirini konuşamıyordu. Bildiği tek dili İngilizceydi. Pencabi, Sindi, Urduca konuşamıyordu. Urducası çok kötüydü. Benim Urducam kötüdür. Pencabim iyidir, ama Urducam o kadar iyi değildir. Ama onu dinlediğimde, ben Urdu dilinin üstadıymışım meğer, dedim. Cinnah, Urducayı kekeleyerek konuşuyordu. Düşünün, bu adam İslam devletinin kurucusu. Siyonistler gibi, Ben Gurion, Moşe Dayan, onlar da dini inançları güçlü insanlar değillerdi. Hepsi de acımasız, sert, dindar olmayan, tümüyle seküler kişiliklerdi. Bir Yahudi devleti, İsrail ile bir Müslüman devleti, Pakistanlı seküler siyasetçiler tarafından yaratıldı; onların çıkarlarına böylesi daha uygun düşüyordu çünkü.

Kongre Partisi, Hindu tahayyülünü canlandırma yoluna girmeseydi eğer, Cinnah bu partinin üyesi olarak kalmaktan mem-

nun olabilirdi. İş bununla da bitmiyor. Gandhi, Hint kitleleri seferber etmek amacıyla Hindu tahayyülünün kullanılmasını tasarlamıştı, Hint kitleleri seferber edebilmesinin tek yolu buydu ona göre. Bence yanılıyordu; fakat sivil itaatsizlik hareketini başlatmak için tercih ettiği yol buydu. Bir elitist olan Cinnah'ı üzen başka bir şey de buydu. Cinnah, "Demokrasi bizim insanlara vereceğimiz bir şeydir," diyordu. Tabanın bu harekete dahil edilmesini hoşnutsuzlukla izliyordu. Monoklunu takıp, kendi eşitlerine bile tepeden bakardı o. Kitleleri harekete dahil etmeyi çok tatsız buluyor, gereksiz görüyordu. Sonuçta, nasıl olsa bağımsızlığımızı Britanyalılarla eşitler olarak görüşerek kazanacağız, diye düşünmekteydi. Hindu tahayyülünün uyandırılmasından da, kitlelerin harekete dahil edilmesinden de, her ikisinden de hoşlanmıyordu. Kongre Partisi'nden bu yüzden istifa etti. Gandhi'nin Hindu-Müslüman birliğinin elçisi olarak andığı Cinnah, sonunda Pakistan'ı kuran kişi oldu.

Büyük şair İkbal, Sialkot'ta, sizin memleketiniz Pencap'ta doğmuştu. Fakat Lahor'la birlikte anılırdı; 1938'de öldüğünde de oraya gömüldü, Bedşahi Mescidi'nin gölgesine. Fakat ölmeden önce, Pencap, Afgan, Keşmir, Sind'i birleştiren 'Pakistan' terimini ortaya atmıştı.

Sanırım, İkbal'in aklına gelen 'Pakistan' sözcüğü, Londra'daki bir Müslüman öğrenci, Rahmet Ali tarafından geliştirildi, eklemeler yapıldı ve Pakistan olarak ortaya çıktı. İşe yarar, hoş bir terim olduğunu düşünüyorlardı, çünkü eyaletleri sembolize etmesinin yanı sıra, 'pak' kelimesi de saf, katışıksız, arınmış anlamına gelir. Pakistan, böylece 'saf, katışıksız olanların ülkesi' anlamına geliyordu. İşte, böyle oldu. İkbal 1938'de öldü. Arkasından birçok insan yas tuttu. Çok büyük

bir cenaze töreniydi. Gerçi bugüne kadar hiç kimse onun frengiden öldüğünü pek dile getirmedi. İkbal, Lahor'daki kerhaneleri biraz sıkça ziyaret ederdi, bu da pek hoş karşılanacak bir şöhret sayılmaz. Yani, zührevi bir hastalıktan göçüp giden bu büyük şair, ardında 'safların, katışıksız olanların ülkesi' diye anılan bir ülke bıraktı. Dünyamızda ne çok ironi var.

Pakistan da İsrail gibi bir din devleti. Her ikisi de Britanya'nın kontrolündeydi; her ikisi de parçalanmayla, geride inanılmaz bir ölüm, yıkım, göç ve mülteci mirası bırakan parçalanmalarla yaratıldı.

İsrail örneği Mahmud Derviş, Edward Said ve diğerleri gibi büyük Filistinli sesler sayesinde gayet iyi biliniyor. Yeri gelmişken belirteyim, çok sevdiğim Edward'ın en büyük katkısı bence, edebiyat kuramı değil, Filistin'in onun davası haline gelmesi, onun da mülksüzleştirilmiş bir ulusun, yeri yurdu olmayan bir halkın tarihçisi olmasıdır. Ona dünya çapında saygınlık kazandıran budur; Said'in Filistin'in sahip olduğu, Arafat'ın ya da diğer Filistinli liderlerin yolsuzluklarına bulaşmamış tek gerçek tarihçi olmasıdır. Filistin davasını canlı tutup neler olup bittiğini açıkladı. Parçalanmaya gelince, yaklaşık 2 milyon insan öldü; 1 milyon mu, 2 milyon mu diye büyük bir tartışma vardır bu konuda. Açıkçası ben, "Bilmiyorum. Ama ikisi de kötü," diyorum. Yaklaşık 2 milyon diyorum, çünkü ölen yoksul insanların çoğu kayıtlara girmedi bile. Toplu mezarlara gömüldüler. Parçalanmanın kurbanları, Bengal'de, Pencap'ta öldürülmüş Müslümanlar, Hindular, Sihler anısına dikilmiş bir tek anıt bile yoktur. Ne Hindistan, ne de Pakistan bu kurbanları onurlandırdılar.

Parçalanmayla ilgili en etkileyici şiirlerden biri, parçalandığı için Lahor'u terk etmek zorunda kalan 18 yaşında bir kız tarafından yazılmıştı. Cinayetleri, kundaklamaları görmüştü. Sonra

oturup bu şiiri yazmıştı; hâlâ hem Pakistan'da hem de Hindistan'da Pencap'ın her yerinde söylenen Heer ile Ranca destanını yazan büyük Sufi şair Varis Şah'ın anısını canlandırmıştı. Yanlış hatırlamıyorsam mısra şöyleydi. *(Tarık Ali bu mısrayı Pencabi dilinde söylüyor.)* Bir adamla bir kadının aşkını yazan 17. yüzyılın mistik şairi Varis Şah'a atıfta bulunur. Varis Şah'ın şiirinde kendi rızası dışında bir evliliğe zorlanan Heer haykırır. Varis Şah'ın şiirinin ilk mısrası şöyledir: *"Adam düğün arabasını sunduğunda, haykırdı kadın." (Tarık Ali bu mısrayı da Pencabi dilinde söylüyor.)* Bu haykırış Pencap kültürüne hakimdir. On sekiz yaşındaki bu kız bu şiiri hatırlar ve der ki, "Varis Şah, bir kadın haykırdığında sen onu anmak için yüzlerce dize yazdın. Bugün binlerce kadın öldürülüyor, nehirlerimizden cesetler akıyor. İnsanların gözlerini açmak için, senin kitabında bunu da anmak için yeni bir sayfa açamaz mıyız," diye sorar. "Çenab'dan kan akıyor," der. Çenab, Pencap'ın büyük nehirlerinden biridir. Başka şairler de vardır, parçalanma hakkında yazan. Faiz Ahmed Faiz'in 1947'deki parçalanmadan sonra yazdığı şiirin, o meşhur açılış dizeleri örneğin *(Urdu dilinde söylüyor)*: *"Bu alaca şafak, bu çirkin şafak/Bu muydu bağımsızlık yoluna çıkarken istediğimiz."* Şairler parçalanmayı anmışlardır, ancak bu olayın hatırası tarihsel olarak korunmamıştır.

Doğru, Britanya İmparatorluğu olmasaydı İsrail olmazdı, Hindistan parçalanmazdı. Kimbilir, onların yerinde başka ne olurdu? Fakat şurası kesin ki bu kadar acı, üzüntü, sıkıntı getiren bu iki devlet olmazdı. Üstelik, bu devletler artık birer nükleer devlet. Hiçbir güç onları silahsızlandıramaz. Bu da başka bir gerçeklik.

Ben Ermeniyim. Ailem 1915 soykırımını görmüş, yurtlarından sürülmüş. Kendilerini New York'ta bulduklarında, sırtlarındaki giysilerden başka bir şeyleri yokmuş. Fakat hep bir yurt öz-

lemi vardı. Ermenice 'Yergeer' derdik. Büyülü bir yerdi sanki. Yıllar sonra Hindistan'a, Pakistan'a gidip oralarda yaşadığımda, bana hem anne babamı, hem de soykırımdan kurtulmuş, hep 'Yergeer'in özlemini çeken, onun eski halinin gölgesiyle yaşayan bütün akrabalarımı hatırlatan birçok insanla karşılaştım. Batı Pencap'tan gelip de şimdi Doğu Pencap'ta yaşayan, belki biraz romantikçe oranın ne kadar da güzel olduğunu, sularının tertemiz, havasının mis gibi olduğunu anlatan insanlar gördüm. Beni çok etkiledi, kendi geçmişime çok denk düşen deneyimlerdi.

Parçalanma gerçekleştiğinde ben dört yaşında falandım, neler olup bittiğini pek hatırlamıyorum. Ailem Pencap'ın Pakistan'da kalan kısmındandı, bu yüzden göç etmemiz gerekmedi. Ama yetişme çağındayken, Lahor'da ben otomobilin arka koltuğunda, annem babam önde gezerken, babamın sık sık anneme bir evi gösterip, "Bak, Brijinder -bir Sih adıdır bu- orada otururdu," ya da, "Baksana, burada kim oturuyordu, hatırlıyor musun?" dediğini hatırlıyorum. Onlar sayesinde olup bitenlerin çapını, bu evlerin Hinduların ve Sihlerin evleri olduğunu, bizlerin çokkültürlü bir toplumda yetişmekten mahrum kaldığımızı anladım. Pakistan tekkültürlü bir ülke haline geldi. Lahor, bugün hâlâ büyük bir kent olsa da, benim kuşağım onun eski halini takdirle anacak durumda değil. İnsanlar Lahor'dan Doğu'nun Paris'i diye bahsederlermiş; öyle büyük, kozmopolit bir merkezmiş. Annemin babamın anlattıkları dışında, bildiğimiz bir şey yok. Birçok kişi anlatmaz bile.

Lahor'da devlet kolejinde bir edebiyat profesörünün de acıklı bir hikâyesi var. Adam yaz tatili için ailesini Himalayalar'ın eteklerindeki Simla'ya götürmüş. Sonra Hindistan'la Pakistan ayrılmış. Adam geri dönememiş bile. Yakınları, "Burada herkes öldürülüyor, sen de öldürüleceksin, geri gelme," demişler. Yıllar sonra kızını gönderdi Lahor'a. Babası hastay-

mış, ölüyormuş. Bütün istediği kitaplarıymış, kütüphanesine ne olduğunu çok merak ediyormuş. Kız bize geldi; ailem babasını tanıyordu. Babam, "Gidelim," dedi. Eve gittiler; aile yadigârı, kızın çocukluk hatıralarıyla dolu evde, sağcı bir avukat oturuyordu. Adını da söyleyeyim: Ejaz Batalvi. Ziya döneminde Butto hakkındaki iddianameyi hazırlayan, sahte kanıtlara yer verip Butto'nun asılmasına neden olan avukatlardan biriydi. Hindu devlet koleji profesörünün Lahor'da, Model Şehir'deki evinde bu avukat oturuyordu.

Neyse, kız eve girer. Adam hayır diyemez çünkü. Bakar, babasının bütün kitapları raflarında duruyor. Alır kitapları açar; babasının adının, 'ex libris'inin olduğu bütün sayfaların yırtılmış olduğunu görür. Adama sorar: "Babamın tek isteği bu kitaplar. Birkaçını alıp götürebilir miyim?" Adam, "Hayır," der. Babam, "Gidelim, değmez," diyerek kızı alıp çıkarır evden. Yani, geride bırakılan malı çalıp yağmalayarak yeni kimliklere konan böyle insanlar da var.

Hepimiz birbirimizden ayrı düşürüldük. Hindistan'a Pakistan üzerinden geçemezsiniz. Bu bir trajedidir. Sınırlar hep kapalıdır. Oxford'dayken Hintli arkadaşlar edindim. İlk kez Hindular ve Sihlerle tanışıyordum. Sonra, 1970'lerin başında ilk defa Hindistan'a gidişimde, benim geldiğim duyuldu. Her akşam Sih ailelerin evlerinde yemeğe davet edildim. Arkadaşlarım, "Ailemiz seni görmek istedi. Senin anneni babanı tanıyorlar," derdi. Harika yemekler hazırlanırdı, yemekten sonra elime bir kadeh viski tutuşturup, "Anlat," derlerdi, "Bize Lahor'u anlat." Gerçekten dokunaklıydı. *(Sesi titrer.)*

Zülfikar Ali Butto'dan bahsettiniz. Butto 1970'lerde başbakandı. Ziya ül-Hak'ın düzenlediği bir askeri darbeyle devrildi. Pakistan'ın gelişmesini çok etkiledi bu olay. Pakistanlı büyük

akademisyen, eylemci İkbal Ahmed, sık sık Ziya'dan, onun yönetiminin zalimliğinden söz ederdi.

Pakistan kültürü, Ziya ül-Hak tarafından harap edilip çoraklaştırılmıştır. Onun rejimi sırasında Afgan savaşı başlatıldı. ABD, İslam'ı teşvik etmesi için Ziya'yı destekledi. Onun rejimi sırasında Pakistan'da daha evvel hiç tanık olunmamış şeyler yaşandı. Muhalefet partilerinden siyasal eylemciler insanların gözü önünde kırbaçlandılar, 1970'lerin sonunda halka açık idamlar yapıldı. Hayal edebiliyor musunuz? O bunu son derece bilinçli bir biçimde, ülkenin kültürünü vahşileştirmek, muhalefeti bastırmak adına yaptı. Bunları yaptıktan iki yıl sonra Butto'yu astı. Asılsız bir cinayet suçlamasıydı. Butto'nun birçok zayıf yönü vardı, fakat ülkenin seçilmiş ilk başbakanıydı. Onu astılar, çünkü sağ bırakırlarsa yenemeyeceklerinden, yine yükseleceğinden, intikam alacağından korkuyorlardı. Ziya iktidarı devraldığında, Butto aleyhindeki bu asılsız suçlamaları, aslı astarı olmayan davaları tezgâhlamaya başladı. İnsanlar, "Bu işin sonu kötü bitecek," diyorlardı. "Neden?" diye sorduğunuzda, "İki adam var, bir de tabut. Birinden biri gidecek, korkarım bu da liderimiz olacak," diye cevap veriyorlardı. Asılsız kanıtlar düzenleyen, bunları kullanan, Butto'nun daha en başta güvenmemesi gereken, "Evet, Butto bu cinayeti işlemiştir," diyen kişi de, istihbarat servisinin başkanı Mesud Şeyh'ti.

Bu adam sonradan California'ya gitti. Daha bundan birkaç hafta önce Los Angeles'tayken, bir çift geldi yanıma. "Bu adamı tanıyor musunuz?" diye sordular. "Tanımıyorum. Tanımak da istemiyorum. O adam şöyle şöyle bir insandır," dedim. Adam, "Ne komik. Eskiden gelip bizim çocuklarla konuşur, onlara hikâyeler anlatırdı," dedi. "Pakistan'da neler yaptı-

ğını, neden orayı terk etmek zorunda kaldığını da anlattı mı size acaba?" diye sordum ben de.

General Ziya'nın tarihi (Butto'ya yönelik darbe, onun idam edilmesi, yargı yoluyla suikasti, ülkenin kültürünün hayvansılaştırılması) İslamcı örgütleri ortaya çıkardı. Bu akımlar, Ziya'nın yönetimi sırasında ülkeye hâkim olmaya başlamışlardı. Afgan savaşı sırasında da ülkeye çok fazla silah, çok fazla cephane girdi; ABD Rusları yenmeye o kadar kararlıydı ki, su gibi para akıtmaktaydı bölgeye. Bu silahlar her yerde, dünyanın dört bir köşesinde satılıyordu. ABD Savunma Bakanlığı neden sonra, 1988'de neler olup bittiğini kontrol etsinler diye denetçiler gönderdiğinde, Pakistan ordusu İslamabad yakınlarında, Ojhri'deki büyük silah deposunu havaya uçurdu. İnsanlar, "Hindistan savaş açtı sandık. Havada roketler uçuşuyordu," diye anlatmıştı bana o manzarayı. Pakistan ordusu olayın kazara meydana geldiğini açıkladı. ABD Savunma Bakanlığı'ndan denetçiler geldiğinde, denetleyecekleri hiçbir şey kalmamıştı ortada. Herhalde üzgün gözlerle, "Siz gelmeden birkaç gece önce kaza eseri korkunç bir patlama meydana geldi," demişlerdir onlara. Kim bilir?

Butto'nun kızı Benazir, daha sonra Pakistan başbakanı oldu. Arkasından görevden el çekmeye zorlandı, aleyhinde büyük yolsuzluk suçlamalarında bulunuldu, gıyabında yargılandı. Şimdi Avrupa'da yaşıyor. Sonra, 1990'larda Nevaz Şerif liderliğinde sivil bir hükümet geldi iktidara. O da General Pervez Müşerref'in düzenlediği bir darbeyle iktidardan indirildi. Peki, bundan sonra neler oldu?

Esasında, Benazir'in hükümeti ve Nevaz Şerif'in hükümeti, yeni bir dünyadaki Pakistan'da iktidara geldiler. Bu, neo-libe-

ral dünyaydı. Paranın önemli, hatta her şey olduğu bir dünyaydı. Dünyanın her yerinde siyasetçilerin yolsuzluklara batmış, şirketlerle içli dışlı olduğu düşünülüyordu. Zaten yoz bir toplum olan Pakistan'da siyasetçiler bunu yeşil ışık olarak gördüler. İnsanlar Benazir'e, "Söylentilere göre sen ve kocan yolsuzluklara batmışsınız, iyice yozlaşmışsınız," dediklerinde o da, "İyi de her yerde siyasetçiler böyle. Neden biz de biraz para kazanmayalım?" karşılığını veriyordu. Kamuoyunun karşısında iddiaları reddediyordu gerçi, ama gizlice ülkeyi yağmaladılar. Ülkeyi tam anlamıyla yağmaladılar. Bu yoksul ülkeden, sağlık ve eğitim için kullanılabilecek milyarlar çıkardılar.

İnsanlar bu yüzden onlardan nefret ediyor, gerçekleri biliyorlar çünkü. Üstelik, yoksullar adına iktidara gelmişlerdi. Yoksullar onlara oy vermişti. Benazir seçimi kaybettiğinde, kaybetmesinin sebebi, oy oranının yüzde 75 kadar düşmesiydi. Yoksullar yeniden oy vermediler ona. "Düşmana oy vermeyiz, ama ona da oy vermeyiz," dediler. Seçmenlerin topu topu yüzde 25'i oy kullandı. İnsanlar, "Biz bu siyasetçilere oy vermeyiz. Muhalefetteki Nevaz Şerif de onun kadar yolsuzluk yanlısı," dediler. Bence Nevaz Şerif, adı yolsuzluklarla bir anıldığı için değil, başka ve kötü sebepler yüzünden, bir işadamı olarak Hindistan'la bir anlaşma yapmanın, ticari ilişkiler geliştirmenin, gerilimi azaltmanın faydasını gördüğü için devrildi. Ordu, "Bunu bizim onayımızı almadan yaptı," deyip ondan kurtulmaya baktı. Sonra Müşerref iktidara geldi. Başta Clinton ona biraz düşmandı. Ama sonra 11 Eylül saldırıları oldu, general de terörle savaşta değerli bir müttefik haline geliverdi. Şimdi bu noktadayız işte.

Müşerref'in ve ülkesinin ABD'yi desteklemesinin karşılığı ne oldu?

Bu desteğe karşılık bütün sınırlamalar kaldırıldı, yine silah akışı, yardım başladı. Rejimi doğru yola sokmak için dünya kadar para döküldü. Sonra da Müşerref çıkıp, "Bakın, Pakistan'ı yeniden dünyaya kazandırdım. Bir süredir parya bir devlettik, ama şimdi ABD'nin desteği sayesinde her şey değişti," dedi.

ABD, Mayıs 1998'deki nükleer silah denemesi yüzünden Pakistan'a yaptırım uygulamaya başlamıştı.

Pakistan'a, bildiğini okuyup nükleer silah denemeleri yaptığı, sonra da nükleer silahlar geliştirdiği için ambargo konmuştu. Şimdi bunlar unutuluyor. Yani, terörle savaşta değerli bir müttefik olan ülke, istediği kadar kitle imha silahına sahip olabilir. Hiç sorun değil. Bu arada ülke içinde fazla bir şey olmuyor. Çünkü mesele bu değil. Müşerref laik bir tip, İslamcı değil; bu bir lütûf diyebilirim. Fakat Pakistan'ın siyasal liderleri insanların hayat koşullarını iyileştirmek için çalışmadıkları sürece, hiçbir şey değişmeyecek. Hep aynı döngü. Halkın morali giderek çöküyor; siyasetçilere, orduya diş biliyorlar.

Müşerref aslında ABD'ye bazı tavsiyelerde bulundu. Genel olarak bakıldığında ifadeleri biraz çekingendi, tam da iyi, itaatkâr bir uşağın olması gerektiği gibi; fakat ABD'nin terörle savaşa yaklaşımını değiştirmesi gerektiğinden bahsetti. Terörün ve aşırılığın kökenlerine inilmesi gerektiğini, Müslüman halkların devlet terörünün kurbanı olduğu gayrı-adil durumların görmezden gelindiğinden bahsetti.

Bunları nereden öğrenmiş acaba; herhalde benim Pakistan basınında çıkan makalelerimden aldı. Yine de öyle yaptığına memnun oldum. Tabii, söyledikleri son derece güzel. Ama

bunlar bir yerde önemini kaybediyor. Sanırım, zaman zaman böyle şeyler söylemek zorunda hissediyor kendini, çünkü Pakistan'da çok büyük bir İslamcı muhalefet var, iki eyalette yönetim onlarda. İslamcılar bu ülkede, ilk kez seçimle gelen bir meşruiyet kazandılar; bunun sebebi de Müşerref'in ABD'nin baskılarına direnmeyi beceememesi. İslamcıların bu eyaletlerde iktidara gelmesinin sebebi, Afganistan'ın işgaline karşı çıkan, insanları Irak'ta savaşa karşı seferber eden yegâne gücün onlar olmasıdır. Başka kimse böyle şeyler yapmıyor.

ABD'nin şimdi Pakistan'da askerleri ve üsleri var.

ABD'nin Pakistan'ın her yerinde askerleri ve üsleri var. Herkes bunu biliyor. Bir Pakistan-Hindistan savaşı tehdidi belirdiğinde, "Asla böyle bir şey olmayacak, çünkü Hintliler bütün askeri ve hava üsleri ABD işgali altında olan Pakistan'a saldırmanın çılgınlık olacağını biliyorlar," demiştim. Böyle bir şey olmayacak. Hintliler yalnızca ABD'ye, "Biz de buradayız. Bizi unutma," demek için baskı yapıyorlardı. Olup biten bundan ibaretti. Fakat bu, Pakistan'da büyük öfke yaratan bir olaydır. Afganistan'daki işgal makamları şayet Taliban'ın bir kesimiyle anlaşma yaparsa, kim bilir işin sonu nereye varır.

Alt-kıtamn 1947'de iki devlete ayrılmasından bu yana, her iki ülkeyi de meşgul eden bir sorun var: Keşmir. Keşmir'in üçte ikisi Hindistan'ın, üçte biri de Pakistan'ın kontrolünde. Keşmir uğruna birkaç savaş yapıldı. 1989'da eyalette isyan başgösterdi. On binlerce Keşmirli öldürüldü. Keşmir'de yüz binlerce Hint güvenlik gücü bulunuyor. Savaş, daha büyük çaptaki potansiyel savaşlar için tetikleyici bir sorun. Keşmir'le ilgili sorunun özünü aktarıp, bir de çözüm önerisinde bulunabilir misiniz?

Hemen cevap vereyim; Keşmir, Müslüman nüfusun çoğunlukta olduğu büyük bir eyalettir. Keşmir'e, Pakistan ile Hindistan arasında bir seçim yapma şansı verilmedi. Hindistan tarafından askeri güç kullanılarak alındı, ancak Cavaharlal Nehru, Keşmir'in büyük milliyetçi lideri Şeyh Abdullah'a, Keşmirlilere ulusal alanda kendi kaderini tayin hakkı tanınacağı vaadinde bulundu. BM, plebisit yapılmasını öneren bir karar aldı. Ardından Hindistan bunun yapılmasına izin vermedi. Nehru, plebisit önerisine yakınlaşmıştı, ancak mümkün olabilecek en kötü zamanda öldü. Halefleri de bir daha bu konu üstünde düşünmediler. Bu yüzden Keşmirliler kendilerini baskı altında hissediyorlar. 1989'dan bu yana 70 bin Keşmirli öldü ve durum gerçekten de çok karışık.

Laik Keşmirli liderlerle konuştuğumda, "Kendi ordumuzla, kendi dış politikamızla bağımsız olmak değil bizim istediğimiz. Biz yalnızca dışarıdan müdahale olmasın istiyoruz, birleşmiş bir Keşmir istiyoruz," diyorlar. Bunun gerçekleşebilmesinin tek yolu, Güney Asya'nın beş büyük devletinin Avrupa Birliği'ni örnek alarak bir Güney Asya birliği kurmasıdır; bu çerçeve içinde özerklik verilerek Keşmir sorunu ile Sri Lanka'da Tamil sorunu çözülür. Ancak bunun gündeme gelebilmesi için, gerçekten de hayal gücü geniş, ileri görüşlü liderlerin başa gelmesi gerekiyor. Fakat bu, kesinlikle adalet için mücadele eden hareketlerin, entelektüellerin tartışması gereken bir şey; bir Güney Asya birliği, bölgenin gücünden yararlanıp insanları bölmek, onları birbirleriyle savaşmaya, birbirlerini boğazlamaya göndermek yerine biraraya getirebilir. Dolayısıyla, bence bir çözüm ihtimali var, fakat lider yok.

Bu beş ülke de Bangladeş, Sri Lanka, Nepal, Hindistan ve Pakistan, öyle mi?

İçlerinde en büyüğünün Hindistan olduğu beş ülke bunlardır. Bu beş ülke, Asya'da büyük güç kazanacak bir çekirdek oluşturacak. Büyük imparatorluk, daha iyi hükmedebilmek adına ülkeleri Balkanlaştırmayı tercih ediyor; bu yüzden de ülkelerin kendilerini nasıl güçlendirecekleri üzerine düşünmeleri önemli. Uzakdoğu bölgesinin de bunu yapmaya başlaması gerektiği kanısındayım. Kendi sorunlarınızı çözmenin, halkınıza yardım götürmenin, imparatorluğun arzularına direnmenin tek yolu budur.

Pakistan iğne üstünde, son derece kırılgan bir devlet gibi görünüyor; iç bölünmelerle harap olmuş vaziyette. Şii-Sünni mezhep çatışmalarından, ülkede İslamcı fundamentalizmin dirilişinden, silahlardan, uyuşturucudan, Afgan mücahitlerin mirasından bahsettiniz. Yirmi yıl kadar önce de Pakistan'ın geleceğini merak ederek bir kitap yazmıştınız. Peki, bugünkü bakış açınız nedir?

Kitabımın başlığı *Pakistan Ayakta Kalabilir mi?* idi. Fakat o kitabı yazdığım tarihte, İran'da, Afganistan'da ve bugün Hindu fundamentalistlerin iktidarda olduğu Hindistan'da neler olacağını bilmiyorduk. Pakistan'ın da artık İsrail gibi nükleer silahlara sahip olduğu düşünülürse, bu ülkelere bir şey olması imkânsız. Ayakta kalacaklar. Dolayısıyla, askeri gücü etkisiz hale getirmenin, birarada yaşamayı gerçekleştirmenin başka yolları üzerine düşünmek gerekiyor. İsrail'de bunun gerçekleşebilmesi için Filistin'in özgür ve bağımsız bir ülke haline gelmesi, İsrail'in 1967 sınırlarına geri çekilmesi şart. Pakistan'a gelince... Hindistan ve Pakistan liderlerinin askeri bütçeyi küçültüp insanlara faydası olacak bir Güney Asya birliği için büyük adımlar atmaları gerekiyor.

Beş

İmparatorluğun Payandaları*

Şu anda, ABD'de akademik iktidarın kalelerinden birinde, eğitim ve öğretimin beşiği Harvard Üniversitesi'nde bulunuyoruz. Harvard, muhtemelen birçok ülkenin bütçesini aşan bir mali kaynağa sahip. Zaman zaman Eisenhower'ın meşhur deyişiyle 'askeri-sanayi kompleksi'nden bahsedilir, ama kimse akademiden bahsetmez. Akademi, imparatorlukta nasıl bir rol oynuyor?

Akademinin çok önemli bir rolü var. Bir kere, tarihsel olarak imparatorluğun en önemli dayanaklarından biridir. Eleştirel bir akademi de var, ancak akademi büyük ölçüde aşikâr kaderin, imparatorluğun sözümona meziyetlerini yan-

*) Cambridge, Massachusetts, 13 Şubat 2004.

sıtır, bunları temsil eder. Şimdi içinde bulunduğumuz Harvard da ilginçtir, çünkü üzerine inşa edildiği topraklar yerlilerin topraklarıydı; Harvard'ın kurucularından biri de, "Bâkir topraklara geldik," gibi laflar sarf etmişti. Sanki bir grup mülteci, üzerinde insanların yaşamadığı topraklara gelmiş de oralara yerleşmiş gibi; benzer bir tema sonradan Siyonist düşüncede de karşımıza çıkar. Amerikalı yerlilerin maruz bırakıldığı dehşeti topyekün unutmaya, görmezden gelmeye çabalayan bir düşünme biçimidir bu. Soğuk Savaş süresince de sistemin bir parçası olmuştur. Elbette akademiden her zaman eleştirel sesler yükseldi. Bunu teslim edelim, hem de iyi eleştiriler yönelten seslerdi bunlar; fakat akademinin büyük bölümünün oyun hamuruna benzediğini söyleyebiliriz; imparatorlukla birlikte hareket eder, kendi şeklini ona uydurur, onun kalıbına girer.

Samuel Huntington, Francis Fukuyama, şu ihtiyar totem Bernard Lewis gibileri kastediyorum. Bugün bize bir Lewis doktrininin varlığından bahsediliyor; *The Wall Street Journal,* Lewis doktrininin Müslüman Doğu'ya demokrasi getireceğini söylüyor. Lewis, 1950'lerde Soğuk Savaş sırasında İslamiyet ile komünizmin ikiz kardeşler olduğunu söylemiş bir adamdır. Amerikan İmparatorluğu'nun aslında komünizmi yıpratıp alt etmek için İslam'ı kullandığı bir dönemde, Lewis İslam'a o kadar düşmandı ki, kurulu nizamdan ayrı durma yönündeki tek girişiminin gerisinde, bu sistemin İslamcılıkla yakınlaşmasından duyduğu kaygılar yatıyordu. İslam'la komünizmin ikiz kardeş olduğunu, birbirine çok benzediklerini, aynı kolektivist yaklaşımları paylaştıklarını söylüyordu. Temelde akademide etkin olan insanlar bunlardır. Daha nesnel bakışlı insanlar bile, çoğunlukla bu eğilime direnmekte zorlanmışlardır.

Buna, komünist dünyanın çöküşünden sonra akademinin başına gelenleri, tarih araştırmaları ve çalışmalarının büyük anlatılar olarak değerini görmezden gelen postmodernizmin, kültürel çalışmaların popülerleşmesini de ekleyin. Sanırım bu insanlar bugün, imparatorluğun dirildiğini, Bush ile yeni muhafazakâr çevresinin dünyanın karşısına çıkıp, "Evet, bunu yapıyoruz, çünkü yapabiliyoruz; bunu yapıyoruz, çünkü mecburuz, çıkarlarımıza bu uygun, bizim için önemli olan bu," demekten korkmadığını görüyorlar. Bush yönetimi bütün giysilerini çıkartıp olanca çıplaklığıyla, "Evet, işte imparatorluk bu, çıplak ve güçlü. İster sevin, ister nefret edin, bir yere gitmiyoruz," diyerek, akademinin kendi dar dünyasında yaşabileceklerini sanan kesiminin karşısına bazı sorunlar çıkarıyor. Akademi eleştirel olmak istiyordu, fakat büyük tartışmalara girmek de istemiyordu. Siyaset, tarih; bunlar modası geçmiş şeylerdi. Onlar yeni şeylerle ilgileniyorlar. Küçük parçacıkları, kısa dönemleri tartışacaklardı; cinsiyeti, kimliği tartışacaklardı; bunlar daha önemliydi. Tarih, durumun böyle olmadığını gösterdi; ileriye gitmek istiyorsa akademinin daha eleştirel olması gerekiyor.

İzninizle, imparatorluğun ihtiyaç duyduğu, akademinin yetiştirdiği bir insan tipinden de bahsetmek istiyorum. Arap Doğu'daki krizle birlikte yenice ortaya çıkmış bir türü anlatacağım. Bunlara 'salon Arabı' diyelim. Fuad Acemi, Kenan Makiya benzeri bu tipler, esasında imparatorluğu memnun etmek, ona hizmet etmek isteyen ve Acemi örneğine bakılırsa utanmazca kendilerini imparatorluğun önünde alçaltabilen kişilerdir. Amerikalıların çoğunun düşündüğü, fakat açık açık söyleyemeyeceği şeyleri dile getiren kişilerdir bunlar. Böyle insanların, yönetici sınıfın ve kurulu düzene dahil olan Amerikalıların bile düşünmüş olsalar dahi söyleyemeyecekleri şeyleri dile getirmelerinden ileri gelen bir değerleri vardır. Bu özellikleri,

bu insanlara yozlaşmış medyanın ekmeğini yeme imkânı kazandırır. Medyanın, "Bu salon Arapları bizden yana, bakın ne kadar da zekiler," diyebilmek için bu insanlara ihtiyacı vardır. Zeki olmalarının sebebi de insanların duymak istediği şeyleri söylemeleridir. Zekâları yalnızca işe yararlılıklarıyla belirlenir. Yararlıdırlar, bu yüzden de kullanılmaları gerekir.

Birçok insan bu tuzağa düşüyor; hatta iyi insanlar bile. Pakistan'daki çok sevgili dostum Ahmed Raşid, Afganistan'ın işgalinden kısa bir süre sonra bu tuzağa düştü; çünkü Taliban'la ilgili kitabı zirveye çıktı, böyle bir kitaba ihtiyaç vardı. Taliban hakkında bir kitabı incelemek istiyorlardı; aradıkları kitap da Ahmed'in kitabıydı. Ahmed'i çok severim; Fuad Acemi'ye, Kenan Makiya'ya benzemez. Fakat onun gibi insanlar bile olayların cazibesine kapılabiliyorlar, çünkü görülüp geçirilenler yüzünden sıradan insanların kendilerini kurtarabilme yetisine sahip olduğuna bir nebze dahi inanç duymuyorlar. Ahmed'in kendini geri çektiğini umuyorum. Bir süredir onunla görüşmüyorum. Fakat bu insanlar, yani salon Arapları, imparatorluğa iliştirilmiş entelektüellerdir. İmparatorluğun içinde yer alırlar, geleceklerini orada görürler. Muhtemelen daha da yükselebilmeyi hayal ederler. Çok mutlu insanlardır, sonuçta hiçbir sorunları yoktur.

Acemi, Lübnan kökenli. Kendisi Johns Hopkins Üniversitesi'nde profesör, televizyon kanallarındaki sohbet programlarına da sık sık konuk oluyor. Aslında CBS News'un yorumcularından; Dan Rather'a Arapların, İslamiyet'in ve Müslümanların giriftliğini açıklayan tavsiyelerde bulunuyor.

'Salon Arabı' deyişini kullanmanız ilgimi çekti doğrusu, bana Malcolm X'i hatırlattı. O da tarladaki zencilerle salon zencileri arasında bir ayrım yapmıştı. Tarladaki zencilerin isyankâr olduğunu, malikâneleri yakmaya can attığını, salon zencilerininse

sadık uşaklar olduğunu, malikâneler ateş alsa bile onları söndürmeye çalışacaklarını söylemişti.

Tahmin ederim, biliyordur insanlar bunu. Fakat bugünlerde tahminde bulunmamak lazım. Kuşkusuz, 'salon Arabı' lafı, tümüyle Malcolm'un, imparatorluğun eski işbirlikçilerine ilişkin o muhteşem tanımından türetilmiştir. Ben sadece, bu salon Araplarının Malcolm'un 'salon zencisi' dediği tiplerden daha kötü olduğunu vurgulamak istiyorum, neticede onların hepsi köleydi. *Rüzgâr Gibi Geçti* ve buna benzer kitaplarda idealleştirilen, tümüyle sadık insanlardı. Ama unutmamak gerekiyor ki, köleydi onlar, 'salon Arapları' ise köle değil. İşbirliği yapmak, onların gönüllü tercihi. Bu gerçek de fiili durumu ve yaptıklarını daha da kötüleştiriyor; bize bütün nesnellik duygularını yitirdiklerini gösteriyor. Kimse Irak direnişini desteklesinler demiyor onlara, ama Allah aşkına bir geri çekilip de baksınlar olup bitenlere; Ortadoğu'da yaşananların topyekün bir felaket olduğunu görsünler. Ancak bu insanların zihni böyle işlemiyor. İmparatorluğa tavsiyede bulunmak, 'Yeterince iyi değilsiniz. Şunu şunu yaparsanız daha avantajlı bir konuma geçebilirsiniz. Evet, insanlar öldürülecek. E, n'olmuş? Ölü sayısı bizi ilgilendirmez. İlerlemek istiyorsanız şunları yapmanız gerekiyor,' demek istiyorlar. Bazıları işte bu rolü üstleniyor.

Bu role soyunanlar yalnızca onlar da değil. Kuzey Amerika toplumuyla bütünleşmenin tek yolunun ya akademiden ya da medyada hemen öne çıkarılan kitaplar kaleme almaktan geçtiğine inanan böyle insanlar türedi. İrşad Manji, *The Trouble with Islam* başlıklı bir kitap kaleme almış Kanadalı bir kadındır. Harvard'da dün benimle aynı saatlerde o da bir konuşma yaptı. Onun bulunduğu salonun, bütün akşam boyunca Filistin terörizmine verip veriştiren Siyonistlerle dolu olduğunu duydum. İşte, bu tip insanlardan böyle yararlanılı-

yor. Ben İslamiyet de dahil bütün dinleri eleştiririm, fakat bu şekilde kullanılmaya izin vermekte, buna kapılmakta tiksindirici bir şeyler var.

Tarihte de imparatorluklar her zaman bilgi edinmek için yerli muhbirlere ihtiyaç duymuşlardır.

Ezelden beri bütün imparatorluklar açısından geçerli olan tarihsel bir gerçekliktir bu. Bir ülkeyi ele geçirmeye çalışan yabancı işgalciler bunu kendi başlarına yapamazlar; Romalılar zamanından beri yerel desteğe ihtiyaç duymuşlar, bunu da almışlardır. Romalılar, bu desteği verenleri Roma vatandaşı olmakla ödüllendirmişlerdi. Irk ya da renk fark etmiyordu; Nübyeli olabilirdiniz, ama Romalılar için çalışıyorsanız Roma vatandaşlığını alabilirdiniz.

İspanyolların Meksika'yı fetihlerinde de benzer bir durum yaşandı. Cortez'e yardımcı olan Malinche, onun metresi olup Aztek başkenti Tenochtitlan'm sırlarını açıkladı. Büyük ressam Diego Rivera'nın Malinche'i Eğitim Bakanlığı'ndaki, Meksika'nın tarihini anlatan muhteşem duvar resimlerinde nasıl resmettiğini gördünüz mü? Biraz çıplaktır Malinche bu duvar resimlerinde, bacakları görünmektedir. Rivera onu bir fahişe gibi resmetmiştir. Yani, bu işbirlikçiliğin kökleri çok derinlerde yer almakta.

Britanya İmparatorluğu'nun Hindistan'daki varlığına gelince; son büyük, ciddi imparatorluktur bu. Zirveye çıktığı dönemde Hindistan'da en fazla 36 bin beyaz Britanya askeri vardı. Bu imparatorluk, yüzlerce milyon insanın yaşadığı bir altkıtayı yerli insanların desteği olmadan nasıl yönetebilirdi? Britanyalılar çok akıllı emperyalistlerdi. Ülkenin toplumsal yapısını değiştirerek, bir dizi girişimle bir toprak beyleri sınıfı yaratarak destek kazanmaya çalıştılar. Moğol döneminden beri

vergi toplamaya yetkili olan, köylerin ayrıcalıklı ileri gelenleri, diyebiliriz ki vergiciler, işlevleri gereği çok güçlü olduklarından, Britanya özellikle bu vergi toplayıcılardan oluşan bir tabaka yaratmaya, onlara hâkim oldukları topraklar üzerinde hak tanımaya karar verdi. Bengal'de, Pencap'ta, Uttar-Pradeş'te, Keşmir'de ve ülkenin başka yerlerindeki -daha sıralayabiliriz, o kadar sistematiktir- bu toprak beyleri sınıfı, Britanya İmparatorluğu'nun yaslanabileceği sağlam bir dayanak haline geldi. Bu koalisyon çözülmeye başladığında imparatorluk da çöktü. Yani, işbirlikçiler olmadan imparatorlüklar yaşayamaz.

Irak'ın durumuna gelince; Kürtlerin ya da Şiilerin bir bölümü imparatorluğa karşı koyup direnişe katılacak olursa, birkaç yıl değil, birkaç ayda işgalin sonu gelir. İşbirlikçiler, imparatorluklar için çok önemlidir. Onlar olmadan imparatorluklar var olamaz. Gerçek budur. Malcolm'un dikkat çektiği noktaya geri dönecek olursak; köleler sürekli ayaklanma çıkarsalardı, salon zencileri tabakası boy göstermeseydi, köle isyanları hep devam ederdi ve bütün sistem, İç Savaş'tan önce çökerdi.

Kenan Makiya, Guardian*'da 'Irak'ın en tanınmış muhalif düşünürü' olarak tanımlanmıştı. Başkomutan George Bush'la da görüşmüş; Bush'a, Irak'a girdiklerinde Amerikalıların 'şekerler ve çiçekler'le karşılanacağını söylemişti.*

Onunla söyleşi yapmaya mecbur kalıp da, bu işkenceyi yaşamaktan büyük bir utanç duyan zavallı *Guardian* muhabirinin hikâyesini biliyorum. Kendisinden daha dalkavukça, daha çanak yalayıcı bir profil çizmesini istediklerini, fakat söyleşinin biraz yumuşatıldığını anlattı. Sebebi basit: Devletler eyleme geçmeye hazırlanırken, kendi ihtiyaçlarını karşılayacaklarını bildikleri insanları teşvik ederler. Kenan Makiya da yalnızca Irak'ı

düşünen, gönlünde başka bir şeye yer olmayan, acı çeken bir ruhun maskesine büründürüldü. Onu tanırım. 1970'lerde aynı siyasal örgütteydik. Her zaman biraz benmerkezciydi. Şimdi de öyle. Başkalarında kınadıkları mesihçilik, onun karakterinde baskındır. Yazdığı kitap, Birinci Körfez Savaşı yüzünden kilit bir eser haline geldi; Kenan Makiya'yı Kenan Makiya yapan budur. Yeri gelmişken hatırlatayım, Verso'nun bu kitabı geri çevirdiğini söylemekten kıvanç duyuyorum. O zamandan sezmişiz demek ki. Dengesiz bir kitap olduğunu düşünmüştük.

Korku Cumhuriyeti *mi?*

Evet, Makiya kitabını önce Verso'ya gönderdi. Editörlerden Robin Blackburn, kitaptaki sorunlara ilişkin on sayfalık bir rapor yazdı. Makiya da kitabını geri çekti. Geriye dönüp de bakınca, çok para kazanacak olsak dahi bu karara varmış olmamızdan dolayı çok memnunum. Kitapta ilginç şeyler yok değildi, inkâr edemem doğrusu; toptan çöpe atılacak cinsten değildi, ama kilit temalarından biri, Irak'ın Britanya İmparatorluğu döneminde daha iyi durumda olduğuydu. Aydın bir lider olduğunu söyleyerek Emir Faysal'ı öven pasajlar vardı kitapta. Makiya, Körfez Savaşı sırasında Irak'ın tek kurtuluşunun emperyal bir satraplık olmaktan geçtiğini düşünüyordu. Bu yüzden de gereğince ödüllendirildi. Şimdi de kısmen -bu insanların nüfuzu abartılmamalı- onun yarattığı bu kargaşayı izliyoruz; o, Acemi ve daha az tanınmış salon Arapları, Bush yönetimini Irak'ı işgale teşvik edip onlara şekerler, çiçekler vaat ettiler. Makiya'nın ve benzerlerinin vaat ettiği buydu işte. Tabii bu vaatleri gerçekleşmedi, çünkü Irak'ı tanımıyorlar; Irak'la bir ilgileri yok artık. Saddam Hüseyin'den nefret eden güneydeki Şiilerin bile işgalcileri şekerlerle, çiçeklerle karşılamaya hazır olmadığını fark edemediler.

Irak, Kenan Makiya'nın bilip tanıyor olması gereken bir ülke. Babası oralı. Annesi İngiliz, ama babası, Saddam Hüseyin için binalar inşa eden saygın bir mimardı. Tanınmış bir insandı. Sonra Irak'ı terk etti. Şimdi onun oğlunun, ABD'ye, babasının inşa ettiği binaları bombalasınlar diye baskı yapması, Viyana'daki o ünlü doktorun (Freud) analiz etmeye çalışırken epey eğleneceği cinsten ilginç bir olgu.

Fakat temelde, imparatorlukların dünyanın iyiliği için hareket ettikleri düşüncesi saçmadır. Kenan Makiya benzeri 'salon Arapları'nın tümüyle görmezden geldikleri bir gerçek bu. Dünya tarihinde siyasetin temel unsurlarından biri, imparatorlukların her zaman kendi çıkarlarını gözeterek hareket etmiş olmalarıdır. Onları ilgilendiren tek şey kendi çıkarlarıdır. Bir ülkeyi ele geçirip, yeniden şekillendirmeleri gerektiğinde bunu çıkarları gereği yaparlar. Ülke için iyi olduğundan değil, kendi amaçları bunu gerektirdiğinden yaparlar. Bu insanların büyük, çok büyük bir zaafı bunu görememek. Sonra Britanya İmparatorluğu'nun, ömrünün son kırk elli yılında, Rus Devrimi zaferinin tetiklediği yükselen bir milliyetçilik ve komünizm dalgasıyla mücadele etmek zorunda kaldığını unutuyorlar. 18. yüzyılda Fransız Devrimi de Haiti ve Karayiplerin başka bölgelerinde büyük köle ayaklanmalarının kıvılcımını çakmış, Toussaint L'Ouverture'ün liderliğinde ilk zafere zemin hazırlamıştı; tıpkı Fransız Devrimi sonrasında olduğu gibi Rus devrimi de sömürgeleştirilen dünyada bir milliyetçi ayaklanma dalgasının kıvılcımını çaktı. İmparatorluğun sonunu çabucak getiren de bu oldu. Bu tarihsel gerçeği unutmamakta fayda var.

Kenan Makiya, Boston'daki Brandeis Üniversitesi'nde profesör; o da Fuad Acemi ve Bernard Lewis gibi sık sık sohbet programlarına çıkıyor. Trinidad doğumlu, Hint kökenli, 1950'lerin

başından beri Britanya'da yaşayan yazar V.S. Naipaul hakkında ne düşünüyorsunuz? Nobel sahibi, romanları büyük beğeni toplamış bir yazar, ama kurmaca olmayan kitaplar da kaleme aldı. Biri İslam üzerine hatta: Müminler Arasında. *Bu âlimler galaksisinde Naipaul'un yeri neresidir sizce?*

Makiya, Acemi ve benzerleriyle ilgili sözlerimi bitireyim önce. Bu tip insanlar ABD üniversitelerinde iş buluyorlar tabii. Yayınlarda ağırlıklı bir yerleri var, çünkü imparatorluk böyle insanlara ihtiyaç duyuyor. Onları bu programlara çıkarmak daha iyi oluyor; "Bakın Araplar bile bizle aynı fikirde," demenin yolu budur çünkü. Onların oynadıkları rol budur; şansları açık olsun. Kısmetleri, hizmet ettikleri insanların kaderine bağlıdır onların. Irak'ta bugün bir felaket yaşanıyor. Nasıl açıklanacak bu olup bitenler? Makiya gibi bir narsistin, "Felaket yaşanıyor, çünkü benim dediğim gibi yapmadılar. Benim tavsiyelerimi harfiyen uygulasalardı böyle olmazdı," diyeceğinden eminim. Ama biz de, "Kusura bakma, ama senin tavsiyene uyup Irak'ı işgal ettiler. Sözlerini yerine getiremeyenlerse senin gibilerdi," diyoruz. Sonra bir de Irak'ı İsraillilere vermeyi vaat eden şu Ahmed Çelebi var: "Ben iktidara geleyim, altı ay sonra İsrail'i tanıyacağız," demişti. İyi de oğlum, altı ayı geçti oradasın, kukla bir rejimle bile İsrail'i tanıyacak cesareti bulamadın. Gerçek budur işte.

Şimdi Vidya Naipaul'a dönelim. Aslında ilginç bir insandır, bu insanlardan çok farklıdır. Başka bir kuşaktandır o; 1930'larda doğmuş, 1930'larda, 1940'larda Trinidad'da büyümüş, sonra 1950'lerde Britanya'ya taşınmış, sömürgeciliği benimsemiş bir kişidir.

Bir tür esmer sahib, öyle demezler mi?

Aslında öyle olmak istemiştir. Hatta İngiliz'den daha İngiliz olmak istemiştir. Olumlu bir yönü -ki bu konuda hakkını yiyemeyiz- çok parlak bir yazar olmasıdır. Edward Said'le onun hakkında çok sohbet ettiğimizi hatırlıyorum. Çok parlak bir yazar olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştık. Edward, "1970'lerde, 1980'lerde ortaya çıkan birçok yazardan daha iyi, çok daha iyi yazıyor," demişti. Conrad'ı andıran bir yönü vardı. Bu konuda hakkını yemeyelim; bir yazar, bir romancı olarak ona büyük saygı beslememin sebebi budur. Siyasal görüşlerine katılmıyorum; çok tepkisel görüşler bunlar. Sevmediklerini etkilemek, kışkırtmak için yolundan çıkıyor. Vidya'nm İslam dünyasına tepkisi, biraz da Pakistan'a yaptığı son seyahatte ona ülkeyi gezdiren, kendinden çok daha genç, Nadire adında bir kadına delice tutulmasından kaynaklanıyor. Pakistan'da, kadınla evlenebilmek için Müslüman olmak zorunda kaldığı söyleniyor şaka yollu. "Dinini değiştirmeseydi, Nadire onunla evlenmezdi," diyorlar. Lahor'a, Karaçi'ye her gittiğimde bu konuda iddiaya bile tutuşurlar. Ben de diyorum ki, "Kanıt gösterin millet, doğrusu çok eğlenceli olur." Kanıt falan yok tabii. Sevgili Nadire de kesinlikle inançlı bir insan. Ateist değil, inançlı bir insan. Kuran'ı çok ciddiye alıyor. Sör Vidya Naipaul'un gizli bir Müslüman olup olmadığını bir gün anlayacağız.

Naipaul'un büyük bir rolü yok. Temelde, yaşlı bir edebiyat ustasıdır o. Böyle görülüyor. BJP hükümetinin ilk günlerinde, bu hükümet lehine çok şaşırtıcı bazı açıklamalar yapmış; Hinduların Müslüman işgalciler tarafından öldürüldüğüne benzer şeyler söylemişti; doğrusu, bir dolu saçmalıktan ibaretti söyledikleri. Tarihsel gerçekler sonra ortaya çıktı tabii. Romila Thapar gibi Hindistan tarihiyle uğraşan ciddi isimlere kulak verirseniz eğer, bu dönemde dünyanın hemen her yerinde işgaller, göçler olduğunu görürsünüz. Gelip ortalığı karıştıran işgalciler değişmiştir yalnızca; başta Hint-Avrupalılardı bu iş-

galciler, sonradan onların yerini Müslümanlar aldı, böylece kültürel bir sentez oluştu. Hinduların, tarihi kendi ihtiyaçlarına göre tekrar tekrar yazma çabalarına Naipaul zaman zaman destek vermiştir. Sanırım, daha sonra bundan biraz utanıp hükümeti hiçbir zaman desteklemediğini, Gucerat'taki kıyım karşısında dehşete kapıldığını söyledi. Aslında siyasal bir kişilik değildir. Kültürel bir muhafazakârdır.

BJP, Hindistan'daki iktidar partisi Bharatiya Janata Partisi, fundamentalist, Hindu bir oluşum. Bahsettiğiniz Gucerat olayları da, 2002'de birkaç bin Müslüman'ın katledildiği bir pogromdu. Klasik emperyal temalardan biri, "Bizden nefret ediyorlarsa, bunun sebebi geri kalmışlıklarıdır," görüşüdür.

Emperyal işgalciler hep bu bahaneye başvurmuşlardır. Ülkenizi işgal ediyoruz, bu yüzden de sizden üstünüz, şayet üstün olmasak ülkenizi nasıl fethedebilirdik ki? Tarihsel olarak durum her zaman böyle değildir ama. Moğol fatihi Cengiz Han da tarihin en büyük imparatorluğunu kurmuş, dünyanın birçok bölgesini ele geçirmişti; torunları Çin'i, İran'ı işgal etmiş, kendisi Hindistan'a girmiş, Avrupa kapılarına dayanmış, Rusya'yı, Ukrayna'yı almıştı. Torunları 13. yüzyılda Bağdat'ı almıştı. Moğollar yazılı dilleri bile olmayan insanlardı. Bu ülkeleri aldıklarında yaptıkları ilk işlerden biri yazılı kültürü ortadan kaldırmak oldu. Kütüphaneleri yaktılar; çünkü içgüdüsel olarak kendilerinden üstün bir medeniyeti fethettiklerini biliyorlardı. Dolayısıyla, kaba güç kültürel, entelektüel üstünlük gerektirmez. Medeniyetlerin üstünlüğünde tek belirleyici etken kaba kuvvet olsaydı, Üçüncü Reich'ın uzun bir süre işgal altında tuttuğu ülkelerden daha üstün bir güç olduğunu söylememiz gerekir ki, bu da aptalca bir sav.

Tarihsel gerçek şudur ki, kapitalizm Avrupa'da galebe çaldıktan, teknolojik üstünlüğü ele geçirdikten sonra insanları eğitmeye başladı; çünkü imparatorlukları yönetebilmek için bu eğitime gerek duyuluyordu. Britanyalıların Hindistan'ı aldıkları tarihlerde bile, buraya ilk gelen Britanyalılar, Hint şehirlerinin zenginliği karşısında, bu şehirlerin ne denli gelişmiş olduğunu gördüklerinde hayrete düşmüşlerdi. Ülkenin kültürü karşısında, Dakka'daki, Delhi'deki zanaatçıların Avrupa'dakilerden çok daha üstün olduğunu gördüklerinde sarsılmışlardı. Verdikleri ilk tepki ise yağmalamak olmuştu; hazineleri, malları yağmalamak. Güç kullanarak yapmışlardı bunu. Yağmalamışlardı. Geri kalmış bir medeniyeti işgal ettikleri düşüncesi gülünçtür, gidip Şangay'ın bir bölümünü ele geçiren, tavizler alarak bu toplumu zayıf düşüren ülkelerin ya da Avrupa medeniyetinin bir biçimde Çin medeniyetinden üstün olduğu düşüncesi gülünçtür. Gerçek şu ki, kapitalizm önce burada geliştiği için, büyük bir teknolojik avantaj kazandılar, doğal olarak bu avantajı daha sonra kendi çıkarları doğrultusunda kullandılar. Bu bambaşka bir şey. Ancak buradan yola çıkıp bu toplumların üstün olduğunu söylemek, benim kabul edebileceğim bir şey değil. Açıkçası, sahip oldukları avantajı, dünyanın çeşitli bölgelerini önce kölelikle, sonra emperyal işgalle yağmalamakta kullandılar; imparatorlukları, toplumları ve sözümona üstünlüklerini böyle kurdular. Bunlar olmasaydı, imparatorlukları da olmazdı.

Güney Asya kökenli 'loot' (yağma) sözcüğünün İngilizce'ye girmiş olması ilginç.

Hintçe, Urduca bir sözcük bu. İmparatorluk sayesinde İngilizce lugatın bir parçası haline geldi.

Siz 1943'te doğdunuz, 1950'lerde aklınız dünyada olup bitenlere ermeye başladı diyelim. Üçüncü Dünya'da -tabii o zamanlar Üçüncü Dünya denmiyordu- büyük bir kargaşanın yaşandığı, sömürgelerde bağımsızlık hareketlerinin doğduğu bir dönemdi. Bandung ruhu hâkimdi; Nehru, Çu En Lay, Nkrumah, Tito, Nasır; hepsi Endonezya'da Java adasının merkezindeki bu şehirde toplanmışlardı. Gerçekten yeni bir dünyanın doğduğu hissediliyordu, büyük bir heyecan vardı. O Bandung ruhuna ne oldu?

Büyük bir heyecan vardı. Sömürgeler yeni yeni bağımsızlıklarını kazanıyorlardı. Bu ülkelerdeki halk idealistti. İlerleyebileceklerini düşünüyorlardı. Bandung ruhu, Nehru, Nasır, Tito, Sukarno gibiler için Üçüncü Dünya'ya giden üçüncü bir yolu, kapitalist ya da kelimenin Stalinist anlamıyla komünist olmayan gerçek bir üçüncü yolu işaret ediyordu. Sovyetler Birliği'ndeki yapıları taklit etmek istemiyorlardı; bu anlaşılır bir şeydi. Heyecan yaratan da buydu. Ancak bunu gerçekleştirme imkânına sahip olmaları, ABD'nin dünyadaki tek güç olmamasından, Sovyetler Birliği'nin de bir dünya gücü olmasından kaynaklanıyordu. Çin devrimi; dünyanın en büyük ülkesinin büyük bir toplumsal değişim yaşaması, Çin'i yöneten insanların kelimenin geniş anlamıyla onlardan yana çıkması da bu harekete büyük bir ivme kazandırmıştı. Bandung Konferansı bu ruhu yansıtıyordu.

Bandung ruhuna ne mi oldu? Bu ülkelerin çoğu, Soğuk Savaş'tan ne kadar uzak durmaya çalışsalar da, bunda başarılı olamadılar. Konferansa ev sahipliği yapan Endonezya gibi bir ülkede, Bandung'dan on yıl sonra bir darbe yaşandı; 1 milyondan fazla komünist ve komünist parti sempatizanı katledildi, Endonezya toplumunda büyük bir boşluk yaratıldı. Onları öldürenlerin çoğu, *Fundamentalizmler Çatışması*'nda anlattığım gibi, İs-

lamcı çetelerdi. Bu çeteler daha sonra kendi örgütlerini kurdular, hâlâ da etkinler. Zira seküler milliyetçileri ve komünistleri ortadan kaldırıp toplumda bir boşluk yaratırsanız, er geç başka bir güç bu boşluğu dolduracaktır. Endonezya'da bu boşluk çeşitli resmi ve gayriresmi dinci partilerle dolduruldu. Endonezya'da olup bitenlerden, imparatorluğu sorumlu tutuyorum.

Hindistan'da o dönemde benzer gelişmeler yaşanmadı. Çünkü Nehru, Hint siyasetinde çok güçlü bir kişilikti, saygınlığı zirvedeydi; karşısındaki en büyük güç sağ değil, soldu. Komünizmin yükselen dalgasıyla karşı karşıyaydı; dolayısıyla, buna ayak uydurdu. Hindistan'da ulusal bir burjuvazi yaratıp güçlendirme yönündeki ilk adımlar işe yaradı. İthalatı sınırlayan gümrük duvarları, Britanya'nın yükselişini önlediği Hint ulusal burjuvazisinin yaratılmasında belirleyici oldu. Hindistan'daki bu ulusal burjuvazi, Kongre Partisi'nin temel dayanağı haline geldi. Sonra, Nehru'nun ölümünden, Gandhi'nin suikasta kurban gitmesinin ardından Kongre Partisi'nin çöküşüyle birlikte burjuvazinin güçlü unsurları bölgesel alternatifleri, bazı durumlarda Baharatiya Janata Partisi'ni tercih ettiler. Fakat bunlar daha güncel konulardır.

Ortadoğu'da neler olduğuna, Nasır'ın 1967'de nasıl yenildiğine bakalım şimdi. İsrail, toprak ele geçirmek için Mısır ile Suriye'ye karşı bir saldırı düzenledi ve geniş toprak parçaları aldı. Nasır'ın kaldıramayacağı bir darbeydi bu. Savaştan hemen sonra istifasını sundu. Mısır tarihinin en dokunaklı dönemlerinden birinden söz ediyoruz. Ülkenin dört bir yanında insanlar, "Gitme. Yanındayız," demek için sokaklara döküldüler, insan seli sokaklarda aktı. O da ağlaya ağlaya kaldı.

Fakat birkaç yıl sonra öldü. Yerine de Sedat geçti. Sedat, İsraillilerle anlaşma imzalayıp Mısır'ı imparatorluğun savaş arabasına koştu. Sedat'ın yaptığı budur işte. İlginçtir; Sedat da

Mısır'da Nasırcılığın ve solun nüfuzunu kırmak için İslami çeteleri kullandı, onları siyasal temizlik için üniversitelere gönderdi. Bu insanlar onun döneminde güç kazanmaya başladılar. Sedat'ı ortadan kaldıranın da aynı güçler olması ironiktir.

General Suharto'yu iktidara getiren 1965 darbesinden bahsetmiştiniz. ABD ve CIA, Endonezya ordusuna şüpheli solcuların listesini verdiler, sonra da onların hepsi yakalanıp öldürüldüler. İlginçtir, benzer bir gelişme 1963'te Irak'ta yaşanmıştı.

CIA, komünistlerin kökünü kazımaya teşne herkesin eline bir liste tutuşturmaya hazırdı. 1963'te Irak'ta Baas Partisi'ne böyle bir liste verdiler. Ürdün Kralı Hüseyin bunu doğruladı. Eski bir CIA ajanı olduğu için olanları biliyordu, kendisine söylenmişti. Nasır'm dostlarından Mısırlı gazeteci Muhammed Heykal, Ürdün'ü tam bir ABD protektorası haline getirdiğini söyleyip Hüseyin'e yüklendiğinde, Hüseyin, "Bana niye söylüyorsun bunları? Irak Baas'ma ne diyorsun peki? CIA onlara öldürülecek komünistlerin listesini verdi, ben biliyorum," demişti.

Baas'ın iç güvenlik biriminden sorumlu olan kişi de bizim Saddam Hüseyin'di. Amerikan istihbaratıyla ilişkileri daha o dönemde başlamıştı. ABD'yle hep yakın olmasının sebebi budur. Neden sonra, ancak Kuveyt macerası başarısızlıkla sonuçlandığında sözümona anti-emperyalist kesildi. Üstelik, o macera için de ABD'nin onayını aldığını sanmıştı. Yani, potansiyel katillere liste verme işi Irak'ta başlamadığı gibi, Endonezya'da da bitmedi.

Latin Amerika, ABD istihbarat servislerinin bu listeleri vermekle kalmayıp Latin Amerikalı muhaliflere, gerçek ya da potansiyel gerillalara yönelik işkencelere, cinayetlere fiilen katılmış olduğu bir kıtadır. Philip Agee'nin klasikleşmiş kitabı *In-*

side the Company'de anlatılır bunlar. Yeniden basılması gerekir bu kitabın. Philip Agee'nin CIA'dan istifa edip bu kitabı yazmasına sebep olan da bu gelişmelerdir.

Sürek avı henüz bitmedi. Düşmanlar değişti. Artık komünistlerin peşinde değiller. Artık eski müttefiklerini avlıyorlar. Guantanamo'da olup bitenler de eski sürecin modern bir versiyonu. Düşmanlar değişti ama yöntemler aynı.

Baas'la (İng. Baath) bir kelime oyunu yapmıştınız. Arapça'da yeniden doğuş, rönesans anlamına geliyor, ama genelde İngilizce'de 'bath' (banyo) diye telaffuz ediliyor. 1963'te bir 'kan banyosu' (blood Ba'ath) yaşandığını söylemiştiniz. Fakat dönemin Baas liderlerinden biri, yanılmıyorsam Ahmed el-Bekir, "Biz (Baasçılar) ABD lokomotifiyle iktidara yürüdük," demişti.

İktidara nasıl geldiklerini gayet iyi biliyorlar. O dönemde ABD, Baas'ı desteklemek ile Irak Komünist Partisi'nin bir halk isyanıyla zafere yürüyüşünü izlemek arasında bir tercih yapmak durumundaydı. Düşünüp taşınıp Baasçıları destekleme kararı aldılar. Onların desteği olmasa ne olurdu; bu sorunun cevabı meçhul. Bilmiyoruz, tahmin yürütmek de aptalca olur. Baas'ın kötülük abidesi olarak gösterildiği şu günlerde insanlara bu yüzden bu gerçekleri hatırlatıyorum. "Tarihi unutmayın. Baas, milliyetçi bir parti olarak yola çıktı. O zamanlar ABD'yle anlaşma yapan Irak kanadıydı, Suriye kanadı da bu yüzden onlara, 'Toptan teslim oldunuz,' diye saldırırdı," diyorum. Suriye ile Irak arasındaki düşmanlığın sebeplerinden biri de, Iraklı Baasçıların Amerikan istihbarat servislerinin ihtiyaçlarına teslim olmalarıydı; çünkü onların istekleri kendi çıkarlarına da uyuyordu. Yalnızca tetikçi konumunda değillerdi, yaptıkları çıkarlarına da uyuyordu.

Kral Hüseyin'in CIA ajanı olduğuna dair somut kanıtlar var mı?

'Ajan' demek biraz abartılı olur sanırım. Doğrudan onlara çalışmıyordu tabii, bordrolu bir memur değildi. Fakat onlarla işbirliği yaptığı tartışmasız bir gerçektir. CIA ile çok yakın ilişkiler içindeydi. 1970 Eylül ayında, ABD ile İsrail'in talebi üzerine Filistin isyanının bastırılmasına yardımcı oldu. İsrail ile ABD, Ürdün'deki Filistin kamplarını bir tehdit olarak görüyorlardı. Ürdün'e karşı değil tabii; Ürdün'de nüfusun büyük bölümü Filistinliydi, hatta Ürdün'ün büyük bölümü Filistin'di. Filistin'in bazı toprakları Siyonistlere, Hüseyin'in babası Kral Abdullah tarafından satıldı; Abdullah bu yüzden öldürüldü. Anlayacağınız, bu çok eskilere uzanan bir işbirliği. Hüseyin de Ürdün Kralı olarak ayakta kalmasının -Ürdün'ün ayakta kalmasının değil, kendisinin Ürdün Kralı olarak ayakta kalmasının- tek yolunun, Ürdün'ü, çok açık söyleyecek olursak, ABD-İsrail protektorası yapmaktan geçtiğini gördü.

Bunu gerçekleştirmenin yolu da, 1970'de Filistinlileri bastırmaya karar verdiği Kara Eylül'dü. İlginçtir, bu işte yardım etsin diye seçtiği tuğgeneral de Pakistan hükümetinin gönderdiği, İslam'ın sözde dostu Ziya ül-Hak'tı. Filistinlilere yönelik katliamı Ziya ül-Hak organize etti; Filistinliler onu asla unutmadılar bu yüzden. Arşivimde bir yerlerde, çok çarpıcı bir fotoğraf var. Filistin kamplarının dağıtılmasından, Ürdün'deki isyanın ardından Ürdün orduevinde bir kutlama yapılıyor; o zamanlar tuğgeneral olan Ziya ile Hüseyin'in subaylarından biri oynuyorlar. Ürdünlünün sarhoş olduğu belli, Ziya da bir iki kadeh yuvarlamış belki, tam anlaşılmıyor. Sonra tabii, dindar bir Müslüman kisvesine büründü Ziya. Filistin'in tarihindeki bu dönemi hiç unutmadım.

Benazir Butto'ya, "Bu adam senin babanı devirecek. O, Pakistan siyasetinin Uriah Heep'idir. Önünde eğilir, dalkavuktur,

yalakadır, ama kafasında başka bir plan var," dediğimi hatırlıyorum. Ocak 1977'de Pakistan'dan döndükten sonra söylemiştim bunu; Benazir'in babası Zülfikar Ali Butto'yla evvelinde birkaç kez atışmıştık. Benazir, o zamanlar Oxford Derneği'ndeydi, beni de konuşmacı olarak davet etmişti. "Bugün babam aradı. Senin konuşma yapacağını biliyordu, 'Neden düşmanlarımı konuşma yapmaya davet ediyorsun?' diye sordu," dedi. Ben de, "Hep çocukça, hep aptalca davranıyor," dedim. "Bilirim. Ama, 'Madem orada, sor bakalım Pakistan'da neler olacakmış?' dedi," diye karşılık verdi Benazir. Bu konuşmayı asla unutmayacağım. Ben de ona, "Babana söyle, ya bir suikasta kurban gidecek ya da darbe olacak," dedim. O da, "Suikast mı, kim önleyebilir ki onları? Ama bir askeri darbe asla olmaz, çünkü General Ziya cepte," diyerek, eliyle hayali cebine dokundu. "Benazir, babana de ki, hiçbir Pakistanlı general asla sivil bir politikacının cebine girmez," dedim. Üç ay sonra General Ziya darbe yaptı, Butto da önce mevkiini, sonra hayatını kaybetti.

1950'lerdeki Bandung ruhuna paralel olarak, sömürgecilik dönemi sonrası dünyada müthiş boyutlarda bir yazım faaliyeti başlamıştı. Belki Trinidad'dan C.L.R James'le, The Black Jacobins'*in yazarıyla başladı. Ama sonra arkası geldi; Frantz Fanon, Aime Cesare, Amilcar Cabral. İnsanların haberdar olup okuması gereken bugünün anti-emperyalist teorisyenleri kimlerdir?*

Biraz önce saydığınız isimlere ben bir de Endonezyalı yazar Pramoedya Ananta Toer'i eklemek isterim; hem romanları hem de kurmaca olmayan yazıları çok güzeldir. Hayatının büyük bölümünü Endonezyalı generaller tarafından tıkıldığı hapislerde, gerçekten çok zor koşullar altında geçirdi. Kendisi hâlâ hayatta. Nobel ödülünü kimlerin aldığı, kimlerin alama-

dığı hep ilgimi çekmiştir. Pramoedya Ananta Toer, Nobel edebiyat ödülünü hak ediyordu, fakat Nobel ödül komitesinin bir gözü hep kurumun ihtiyaçlarını neyin karşılayabileceğinde olmuştur. Dikkat ederseniz, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana Nobel edebiyat ödülü alan bir tek Rus yazar var mı? Pramoedya Ananta Toer de alamadı. Pakistanlı Faiz Ahmed Faiz gibi şairler de. Hindistan'da yazan birçok insan da. Günümüzün anti-emperyalist teorisyenleri kimler? Bu dünyada, saydığınız insanlar çapında insanlar bulmak çok güç.

Niçin böyle?

Bütün o düşüncelerin çöküşünden, kapitalizmin 1989'daki zaferinin ardından büyük bir moral çöküntüsü yaşandı. Bahsettiğiniz dünya entelijansiyası da büyük çapta geri çekilmeye başladı. Arap dünyasında bu tümüyle doğru değil, fakat dizginler Cabral, Cesaire, Fanon ya da Toer gibi entelektüellerin elinde değildi; Arap şairleri milletin sesi haline geldi. Bu konuyu daha önce tartışmıştık. Bu konuda yazılar da yazdım. Nizar Kabbani, Sadi Yusuf, Muzaffer el-Nevab; bütün bu şairler, 1940'larda ve 1950'lerde, erken sömürgecilikte, sömürgecilik-sonrası dönemde entelektüellerin oynadığına benzer bir rol üstlendiler.

İmparatorluğun büyük kalkanı, Britanya İmparatorluğu'nun kavalcısı konumundaki şairlerden biri de Rudyard Kipling idi, 'beyaz adamın sorumluluğu' terimini ortaya atmıştı. Kipling de kendi kendine ilginç bir evrim geçirmişti. Birinci Dünya Savaşı'nda oğlunu kaybetmiş, ardından "Savaşın Mezar Taşları"m kaleme almıştı. Birkaç mısra okuyayım izninizle. "Neden öldüğümüzü soran olursa/Dersin ki, babalarımız yalan söylediğinden." Sonra bir başka şiir kaleme almıştı: "Ölmüş Bir Devlet Adamı":

"Belleyemezdim toprağı; cüret edemezdim soymaya
Bu yüzden, çeteyi memnun edeyim diye başladım yalana.
Bütün yalanlarım, foyam çıktı artık meydana
Yüzleşmek zorundayım katlettiğim adamlarla.
Hangi masal kurtarır beni acaba, anlatsam
Benim öfkeli, aldatılmış delikanlılarıma."

Çok güzel dizeler; bugün Irak'taki savaşa, Blair ile Bush'un Irak'ta ölümlerine gönderdiği genç adamlara, genç kadınlara, genciyle yaşlısıyla öldürülmüş 10 bin Iraklıya uygun dizeler. Kipling'in bu şiirini severim; savaş öncesinde yaptığım, siyasetçiler yalan söylediğinden insanların ölüme gönderildiği uyarısında bulunan bir konuşmada da kullanmıştım. Kipling çok tuhaf bir adamdı. Britanyalı yönetici sınıftan bir aileden geliyordu. İmparatorluğun kritik bir döneminde Britanya başbakanı olmuş, hafife alınan başbakanlardan Stanley Baldwin'le akrabalığı vardı. Kipling'in imparatorluğun ozanı olduğuna kuşku yok. Bertolt Brecht'in Kipling hakkında kaleme aldığı harika bir şiir vardır. Brecht de birçoğumuz gibi Kipling'in siyasal görüşlerinden nefret ediyor, fakat dizelerini övmeden edemiyordu. Çoğumuz böyle karışık duygular hissederiz.

Naipaul'ün hissettirdikleri gibi.

Gerçekten de öyle. Brecht'in -yanlış hatırlamıyorsam- Birinci Dünya Savaşı'ndaki ölümler üzerine kaleme aldığı nefis bir şiir vardı. Orada şu nakaratı tekrarlar, Kraliçe Viktorya'nın son günlerinden bahsederken: *"'Doğu doğudur, batı da batı'/ diye haykırdı uşak şairi/ işitildi uçurumun iki yakasında,"* der. Muhteşem bir şiirdir. Brecht, Kipling'in birkaç şiirini kullanmış, onları Almanca'ya tercüme etmiş, sonra oyunlarına şarkı yapmıştır. Hatırlamaya çalışıyorum. Birmanya hakkında bir şiir vardı.

"Mandalay Yolunda."

Evet. Kipling ilginçtir, çünkü bence aynı zamanda imparatorluğun kimi yönlerini eleştirmekten kendini alamayan tek emperyal romancıdır. Britanya İmparatorluğu'nun zirvede olduğu bir dönemde, sıradan İngiliz işçi sınıfının görüşlerini yakalayıp aktaran tek İngiliz yazardır. Hindistan'daki Tommy'lerin de ozanıydı. Onların sesiydi. Bu yüzden, imparatorluğun Hindistan'daki üst tabakası, Kipling'in eserlerini pek de sevmez; Hint yanlısı olduğundan değil, imparatorluğa hizmet etmeye zorlanan alt sınıf İngiliz halkından yana olduğundan.

Okuduğunuz o şiirin de bir tarihi var. Bence Kipling, oğlunun ölümünden yalnızca yalan söyleyen politikacıların değil, kendisinin de sorumlu olduğunu biliyordu. Kipling'in oğlunun gözleri iyi görmezdi, bu yüzden orduya alınmayacaktı. Kipling, oğlunun bu engelinin görmezden gelinip orduya alınması için nüfuzunu kullandı; torpil yaptırdı, yani. Oğlu birkaç gün sonra bir muharebede öldü; yanındaki askerlerden biri onun gözlüklerinin düştüğünü, göremediğini, sonra da öldürüldüğünü anlattı. Gözleri gerçekten çok bozuktu. Kipling bunu duyduğunda yıkıldı. Bu şiir gerçekten büyük bir acıyla, kendine karşı duyduğu öfkeyle yazılmıştır; çünkü milliyetçiliği yüzünden kendi oğlunu ölümüne gönderdiğinin farkındaydı.

En meşhur şiirlerinden biri de "Mandalay Yolu"ndadır. Frank Sinatra, bunu popüler bir şarkı yapmıştı burada. Şöyle dizeler vardır o şiirde ama: "Beni Süveyş'in doğusuna gönder/En iyinin en kötü gibi olduğu diyara/On Emir'in olmadığı, insanın susuzluğunu giderebileceği diyara." Bu dizelerde Doğu'nun, bir tür terra nullius *(boş arazi), ya boş bir toprak parçası veya beyaz adamın gidip kadınlara, hazinelere, sihirli lambalara, uçan halılara sahip olabileceği harika bir yer olarak tasvir edildiğini görüyoruz.*

Hep bu egzotiklik, Oryantal egzotiklik çıkıyor karşımıza. Görebildikleri tek dünya bu, çünkü asla derinine inmemişler. Hakkını yememek gerekir, Kipling o derinlere inmiş biridir, ama çoğunun böyle olmadığını görüyoruz. Tabii, yalnızca sahip olunacak kadınlar yoktu; unutmamalıyız ki sahip olunacak erkekler de vardı. O dünyada kolayca elde edilebilecek bir şeydi; her yaştan oğlanlar. Skandal olarak görülmüyordu. Sıradan olaylardı. Kipling'in bazı hikâyelerinde, kendisinin çıkarlarının tümüyle imparatorluğun çıkarlarıyla buluştuğunu görmek ilginç. Kipling'in bazı hikâyelerinde Bengalli, kısa, esmer, memur zihniyetine sahip bir geveze, 'babu' olarak resmedilir. Britanyalılar Bengallileri tehdit unsuru olarak görürlerdi, çünkü Bengalliler İngilizce dilini çabucak öğrenmiş, hızla gelişmiş, Hindistan'ın diğer bölgelerinden evvel imparatorluğa başkaldıran bir entelijansiya ortaya çıkarmışlardı. Hindu reformcu Raca Ram Mohan Roy, "Bengal'in bugün düşündüğünü, Hindistan yarın düşünür," demiştir. Büyük bir gerçeklik payı var bu sözlerde.

Çok soran, çok düşünen, çok konuşan, hoşlanmadıkları bu şeyleri yapan bu entelektüel Bengalli'nin karşısına, savaşçı ırkların güzelliğini, Pencaplı köylü savaşçıyı ve tabii ki Büyük İskender'in soyundan gelen, homoseksüelliğin -biseksüellik demek gerek aslında-, gündelik hayatın bir parçası olduğu, oğlanların zevke, kadınların doğurmaya layık görüldüğü Hindistan'ın Kuzeybatı Sınır bölgesi nüfusunun büyük bölümünü oluşturan, açık tenli, genelde kızıl saçlı, mavi gözlü, uzun boylu Pathanları dikmişlerdir. Kipling ve İngiliz yöneticilerin büyük çoğunluğu bu tuzağa düşmüşlerdir. Kanıtı var mı, bilmiyorum, ama Kipling'in kendisinin de biseksüel olup olmadığını hep merak etmişimdir, çünkü bazı kısa hikâyelerinde çok çarpıcı bir duygusal yoğunluk vardır; sanki biriyle bir ilişkisi olmuş gibi. Paul Scott'ın *Raj Dörtlüsü*'ndeki Ronald Mer-

rick karakteri gibi, Hindistan'ı hem çekici hem itici bulur. Scott'ın çok zekice çizdiği bir karakterdi.

Edward Said'in gözde romancılarından biri de Polonya doğumlu Joseph Conrad'dı. Conrad'ın Karanlığın Yüreği *adlı klasik eserini çok beğenirdi.* Karanlığın Yüreği, *sonradan Francis Ford Coppola'nın yönettiği* Apocalypse Now'*ın senaryosuna ilham kaynağı oldu. Şimdi, Conrad'ın 1900'lerde yazdığı birkaç satırı dinleyin. Belçikalıların Kongo'da neler yaptığını, Afrika'da olup bitenleri, büyük bir kıyım yaşandığını biliyordu. Kitabın açılışındaki satırlarda Londra'yı 'yeryüzünün en büyük kasabası' olarak tanımlar. Eserin kahramanı Marlowe, Thames'e demirlemiş Nellie isimli teknede oturmaktadır. Marlowe, Londra'nın 'yeryüzündeki en karanlık yerlerden biri' olduğunu da söyler. İki özelliği yan yana getirir.*

Conrad, bir ikiliği anlatan yazarlardandı. Kendisinde de mevcut bir ikilikti bu. İngilizce'yi çok sonradan öğrenmiş, daha sonra bu dilde ustalaşmış Polonyalı bir denizciydi. Tıpkı, yine bir Polonyalı ve Marksist olan, Polonya'yı bir mülteci olarak terk ettiğinde tek kelime İngilizce bilmeyen Isaac Deutscher'in uzun yıllar sonra yaptığı gibi. Deutscher ile Conrad'ı hep birlikte düşünürüm; çok farklı zamanlarda yaşamış, çok farklı insanlardır, fakat ikisi de İngilizce'nin üstadı olmuş Polonyalılardır. Deutscher'in Troçki üçlemesi, siyaseti bir kenara bırakacak olursak, çok güzel bir dille kaleme alınmıştır; Conrad'ın yazını da çok etkileyicidir. Onları bu kadar etkileyici yapan da İngiliz olmamaları; İngilizce yazma tarzlarının çok özel olmasıdır. Elbette Conrad, kendisinden önce William Blake'in yaptığı gibi, Londra'da karanlık köşeleri bol bir şehir bulmuştur. Bu şehirler sömürge ticaretinin, yağmacılığın, emperyal kudretin şehirleriydi; metropoldeki insanlar üzerinde büyük etki bırakıyorlardı.

Okuldayken *Gizli Ajan*'ı okumak zorunda kaldığını hatırlıyorum. Ders kitaplarımızdan biriydi. Conrad'ın okuduğum ilk kitabıydı. Aslında komik bir yanı vardı, fakat bir başka okuma yapmak da mümkündü; o anarşistlerin neden gizlice toplandıklarını, amaçlarının ne olduğunu düşündürten başka bir okuma da mümkündü. O kitabı bu açıdan okumayı kimse istemez. Conrad her zaman bu ikiliğin peşinde olmuştur. Ve tabii, *Karanlığın Yüreği*'nde iki kez tekrarlanan bir cümle, modern edebiyatın en güçlü tekrarlarından biri haline gelmiştir: "Dehşet! Dehşet!" Conrad, aslında Kral Leopold'un Kongo'yu kişisel sömürgesi haline getirmiş olması hakkında yazıyordu. Kongo daha sonra Belçika'ya geçti, ama başta, Belçika kralının mülküydü. Conrad, sömürgeciliğin Kongo'daki acımasızlığını anlatıyordu. Yalnız değildi elbette. Kongo'daki zalimlikleri neredeyse saplantı haline getirmiş bir başka yazar da, çok farklı bir arkaplanı olan Sir Arthur Conan Doyle'du. Doyle'un Kongo'daki kıyımı anlatan kitabı bir ayda tam 30 bin adet sattı yanılmıyorsam. İnsanlar bu derecede ilgiliydi olaylarla.

Olup bitenlerin hepsini anlatan bir kitap daha var: Adam Hochschild'ın kaleme aldığı *Kral Leopold'ün Hayaleti*. Dünya tarihine, imparatorluklar hakkındaki bilgimize büyük katkıda bulunan bir eserdir. Bu kitap çıkana kadar, yaşanan kıyımın çapını biliyorduk, fakat Adam Hochschild'ın verdiği rakamlar, yani 10 ila 12 milyon Kongolunun öldürülmüş olması, bunun 20. yüzyılın en büyük katliamı olduğunu gösteriyor. Bunlar 19. yüzyılın sonlarında başlayıp 20. yüzyılın başlarında sona eren olaylardı. Sadece İkinci Dünya Savaşı'nda 6 milyon Yahudi'yi ortadan kaldıran Yahudi soykırımını görmedik, yani; bu yüzyılın başında 12 milyon Afrikalının yok edildiğini de unutmamak lazım. Bütün bunların bir bağlama oturtulması lazım.

Karanlığın Yüreği'*nde "Dehşet! Dehşet!" sözlerini sarf eden Kurtz'dur.*

Kurtz, tuhaf, yabani, çılgın bir tip olarak resmedilmiş. Fakat o bile kendisinin kısmen katıldığı olayların, "Dehşet! Dehşet!" diye anılacak cinsten olduğunu görür. Sonra Coppola, filminde Marlon Brando'yu Vietnam'daki Kurtz yaptı. Bence filmin en zayıf kısmıydı. *Apocalypse Now*'ı izlediğimde filmin ilk üç çeyreğinin muhteşem bir savaş-karşıtlığı bildirisi olduğunu düşündüm, sonra Brando ve Vietnam'daki dağ kabileleriyle birlikte film mistik bir havaya büründü. Katıksız mistisizmdi. İmparatorluğun bu kabileleri kullanmış olması dışında hiçbir dayanağı yok o görüntülerin. Ama bence işe yaramamış, filmi zayıflatmış.

Karanlığın Yüreği'*nde Conrad diyor ki: "Onlar fatihlerdi; fatih olmak için sırf kaba kuvvete ihtiyaç vardır... Bu, şiddete yaslanmış bir soygun; giderek ağırlaşan geniş çaplı bir kıyımdı; insanlar da körce katılıyorlardı bu kıyıma..." Yeryüzünün fethi, genelde onu, renkleri bizden farklı ya da burunları bizimkinden biraz daha basık olan başkalarının elinden almaktır; derinlerine bakarsan hoş bir şey değildir. Olanları haklı çıkaran, sadece arkasındaki fikirdir. Tabii, o dönemde bu fikir beyaz adamın sorumluluğu, 'medenileştirme misyonu'ydu açıklanmış hedef. Herhalde bugün de bu düşüncelerin yeni şekli şer mihveri, terörle savaş, insani müdahaleler olsa gerek. Emperyalizmin yeni lugatından bahsedelim biraz. ABD-Britanya ikilisinin Balkanlar'a müdahalesini eleştirmiş isimlerden birisiniz.*

Soğuk Savaş maziye karışırken, imparatorluğun bazı analizcileri Balkan savaşları ile Irak arasındaki süreklilikleri görmeye başladılar; ki elbette vardı böyle süreklilikler. Fakat ilginç-

tir -bir bakıma ilginç fakat, açıklanabilir, anlaşılabilir bir durumdur- bu insani müdahale lafları Avrupa'nın, Kuzey Amerika'nın yurttaşları tarafından çok ciddiye alındı. Hükümetlerinin iyi niyetle bu ülkelere girdiğine hakikaten inanmak istediler. İnanmak istedikleri için de inandılar; madalyonun öbür yüzünü göremediler. Zamanında biz insanlara şöyle dedik: "Bakın, madem iyi niyetliler, o zaman niçin Balkanlar'a müdahale ettiler de gerçek bir katliamın yaşandığı, BM'nin müdahale etmiş olması halinde gerçekten on binlerce Tutsi'nin hayatının kurtarılabileceği Ruanda'ya müdahale etmediler?" diye sorduk. Gerçekten, bilerek müdahale etmediler. BM'nin son bağımsız düşünebilen genel sekreteri Butros-Butros Gali, Ruanda'ya müdahaleyi düşünmeleri gerektiğini söylediğinde, onu yerinden edip, koltuğuna, Balkanlar'a müdahaleyi tümüyle destekleyen, kendi kıtasında, en korkunç cinayetlerin işlendiği Ruanda'ya müdahaleye karşı çıkan Kofi Annan'ı geçirdiler.

İşte bu yüzden Balkanlar'da yaşananları bir soykırım gibi resmetmeye çalıştılar, çünkü asıl soykırımın Ruanda'da yaşandığını, Balkanlar'da olanlarınsa Yugoslavya'nın parçalanmasıyla tetiklenen korkunç, çirkin bir iç savaş olduğunu biliyorlardı. Avrupalı güçlerin arka çıktığı bir parçalanmaydı bu; özellikle de Almanların eski Yugoslavya'da yaşananlarda ağır bir sorumluluğu vardır. Bir ülkeyi parçalamaya karar verdiğinizde, halkın göç etmesi gerekir ya da korkudan kaçarlar; 1947'de Hindistan'da, Pakistan'da gördüğümüz gibi işler çirkinleşir. Şu ya da bu tarafı kötücül bir konuma yerleştirmek pek de işe yarar bir şey değildir. Her iki taraf da insan kaybeder. Slovenya ile Hırvatistan'ı ayırmak Alman Dışişleri Bakanlığı'nın aldığı bir karardı. Miloşeviç'in de katkısı olmadı değil tabii. Onu da aklamak mümkün değil. Fakat Avrupalılar ülkeyi parçalamak için Balkan zayıflığını kullandılar, bu da gördüğümüz gibi feci sonuçlar doğurdu.

Şimdi Balkanlar'da, Bosna'da ve Kosova'da, iki tane ABD-Britanya protektorası var; hayat koşulları da iyileşmiş değil. Hayat standartları çok düşük. Sonuçta, elde edilen nedir peki? İnsani müdahaleciler artık Bosna ya da Kosova'nın sözünü bile açmıyorlar. Başka bir coğrafyaya geçtiler, orayla ilgileri kalmadı.

İlginç bir şey daha var, Clinton'ın Ulusal Güvenlik Konseyi'nde yer alan Philip Bobbitt'in kitabını biliyorsunuzdur. Bobbitt, *The Shield of Achilles* adlı kitabında, Clinton ile Bush yönetimi arasında bir süreklilik olduğunu söylüyor. 'Biz başlattık', diyor. 'Balkanlar'a müdahalede bulunmak elzemdi, çünkü doğrudan Amerika'nın çıkarlarına hizmet eden bir müdahaleydi. Şimdi orada üslerimiz var, NATO'yu genişletmeyi başardık,' diyor. Balkan savaşı NATO'yu genişletmek üzere yapılmış, NATO'nun Rusya'yı çevrelemek gibi üstlenecek bir rolü olduğunu gösteren bir savaştı. Evet, bunu başardı da. Rusya'yı bir dünya gücü olarak zayıflattı. ABD müdahalesinin temel işlevi buydu, insani amaçlarla hiçbir ilgisi yoktu.

İnsani müdahalecilerin bazılarının Irak savaşma karşı çıkması da çok ilginç. Neden ki? İnsani müdahale argümanını kesinlikle kullanabilirler. Fakat sanırım bu argüman bu kez biraz hafif kaçıyor. İnsanların, imparatorlukların kendi çıkarları dışında başka bir saikle hareket edebileceklerini düşünmesi tam bir safdillik.

İmparatorluk binasındaki çatlaklardan birinden; Arjantin'den söz edelim biraz. Arjantin birçok bakımdan istisnai bir ülke; okuryazarlık oranı çok yüksek; kavrayışlı, eğitimli bir işgücü var, doğal kaynaklar bakımından çok zengin. Neo-liberalizmin poster çocuğu. Dünya Bankası ile IMF'nin tüm reçetelerini harfiyen yerine getirdi. Sonra tarihte bir ülkenin yaşayabileceği en büyük ekonomik çöküşlerden birini yaşadı.

Arjantin, aynaya baktığında, "Biz Latin Amerika'nın Avrupa'sıyız," diyen bir ülkeydi. Yerli nüfusun neredeyse tamamen ortadan kaldırıldığı bir ülkeden bahsediyoruz. Charles Darwin, günlüklerinde, *Türlerin Kökeni*'ni yazmak üzere çıktığı uzun dünya turu sırasında Arjantin'e gelişini anlatır. Arjantin'deki katliamlar Darwin'i şoka uğratır. Evrim bilimini keşfeden bu adam, katliamları yalnızca hayvanların yapmadığını görür; gözlerinin önünde insanlar da Arjantin'in yerli nüfusunu katletmektedir. Arjantin, Latin Amerika'da yerli nüfusun tümüyle ortadan kaldırıldığı tek ülkedir. Böyle bir ülke daha yoktur. Sonra ülkeyi Avrupa'dan gelen, çoğunluğu İtalyan, aralarında İspanyolların, başka memleketlerden insanların da bulunduğu göçmenlerle doldurmuşlardır.

Arjantin'i harabeye çeviren savaşları, insanların sözümona Latin Amerika'daki Avrupa'yı yaratmak için yalnızca yerlilerle değil, birbirleriyle girdiği çatışmaları, yaşanan barbarlıkları anlatan muhteşem bir kitap var. *Facundo* adlı bu kitabın yazarı, sonradan Arjantin Devlet Başkanı olan Domingo Sarmiento. 19. yüzyılda yazılmış bu kitapta, iki eğilim arasında, yani *gaucho*'larla Avrupalılar arasında bir bölünme olduğu görülüyor. Avrupa'nın medenileştirici bir etkisi var, *gaucho*'larsa barbarlığı temsil ediyor. Çok ilginç bir kitap, çok güzel yazılmış.

Yani, bu ülke ve onun aydınlanmış liberalleri, kendilerini Avrupa'dan farklı olmayan bir ülke olarak görüyorlardı. Buenos Aires'e giderseniz, mimarisine hayran olursunuz. Harika bir şehirdir. Parkları, geniş bahçeleriyle bir Avrupa şehri model alınarak yapılmıştır. Tabii ki, kendilerinin Latin Amerika'nın geri kalan kısmından daha iyi olduğunu düşünmelerine neden olan bir Arjantinli narsisizmi de var. Bunu tam olarak rasyonalize edebilmiş, neden öyle olduğunu açıklayabilmiş değiller, ama böyle düşünüyorlar. Ülkelerinin çöküşü, en

yukarıdakinden en alttakine kadar bütün Arjantinliler açısından tam bir psikolojik felaket oldu.

Bu dönemde Arjantin'deydim. Bazı arkadaşlarım, "Sana bu ülkede daha evvel hiç olmamış bir şey göstereceğiz, ama geceyarısını geçene dek uyumayıp beklemen gerek," dediler. "Tamam, uyumam," dedim. Bir kafeye gidip oturduk, geceyarısı da çıkıp kaldığım otele doğru yürümeye başladık. Banliyölerden gelmiş, eli yüzü, üstü başı düzgün çocuklar vardı sokaklarda, Buenos Aires'in merkezine doğru gidiyorlardı; ellerinde eldivenlerle -her şey gayet güzel organize edilmiş gibiydi- çöp tenekelerini karıştırıp boşaltıyorlardı. Arkadaşlarım, "Bu, Arjantin'de bugüne dek görülmüş şey değil," dedi.

Liderlerin IMF'nin, Dünya Bankası'mn, ABD Hazine Bakanlığı'nın tavsiyelerini sistematik olarak yerine getirmesi sonucu Arjantin bugünlere geldi. Çöktü. Bu da neo-liberal ekonomilerin çöküşüdür. Gerçekten demokrasinin yeşermesine, hemen her düzeyde yerel demokrasinin çiçek açmasına neden oldu. Çöküşlerine yakın bir zamanda Buenos Aires'teki halk meclislerinden birine katılmıştım. Şehrin hemen her mahallesinde bu komitelerden onlarca vardı; yerel insanlar ülkelerinin geleceğini tartışmak üzere halk meclislerinde biraraya geliyorlardı.

Asıl trajedi şudur: Arjantin'de birçok halk inisiyatifi vardı, ancak neo-liberal ekonomik sisteme kapsamlı bir alternatif yoktu ortada. Bu, Dünya Sosyal Forumu kuramcılarının birçoğunun üzerinde durmadığı bir konu. Doğru, Arjantin çöktü, Peronist kesimden Nestor Kirchner devlet başkanı oldu. Peki ama, o harekete ne oldu? Liderlerine ne oldu? Niçin bir alternatif sunmayı başaramadılar? Çoğu, "Siyasal bir alternatif ileri sürmek istemiyoruz," dediler. Bence bu ölümcül bir durum, çünkü siyasal bir alternatif ortaya koymadığınız sürece, aynı sistem kendini tekrarlayacaktır. Arjantinli bir arkadaşıma, "S harfiyle başlayan o sözcüğü (sosyalizm)

kullanmaktan korkuyorlar, bu da çok aptalca. Bu sözcüğü yeniden popülerleştirmemiz gerekiyor. Çünkü tek alternatif o. Açıkçası, hatalardan ders alıp, bir kere daha tekrarlamamak gerek. Kapitalizm tarihte on-on iki kez başarısız oldu, ama dirildi, oysa sosyalizm bir kez yenildi; nasıl olur da bize bir şans daha tanınmaz?" dediğimi hatırlıyorum. Sosyalizm ölmedi. Bunu kabul etmeyi reddediyoruz. Ama insanlar hâlâ sinirli, ne söyleyeceğinden emin değil.

Kapitalist olmayan bir ekonomi, sosyalist bir ekonomi -ki bu, devletin oldukça yoğun müdahalesi anlamına gelir- üzerine düşünceler geliştirmeli, insanların her düzeyde faaliyet gösterdiği farklı bir sistem yaratmaya çalışmalıyız. Sovyetler Birliği'nin sistemine benzemeyen, sosyalizmin ve kapitalizmin bugün üretebileceğinden daha demokratik bir sistem olmalı. Çünkü kapitalist demokrasinin inişte olduğuna şüphe yok, zaten başka bir ekonomik alternatife izin vermiyor. Bu bakış açısından Arjantin de oldukça aydınlatıcı bir örnektir; neo-liberal ekonomilerin ve Washington konsensüsünün hataları kadar, alternatiflerin zayıflığına da dikkat çekmektedir.

Ancak ekonominin çöküşünden sonra Arjantinli işçilerin örgütlenmesine, işyerlerini ele geçirmesine ve benzeri kolektif eylemlere ilişkin örnekler var.

O zaman bunlar çok önemliydi. Bunların gerçekleştirilebilmesi de, her zaman bildiğimiz bir şeyi yeniden kanıtladı; işçilerin ve çalışan insanların kaderlerini tümüyle kendi ellerine alabileceğini gösterdiler bize. Fakat mesele şu ki, bu örgütlenmeleri yerel düzeyde yaparsanız, uzun süreli olmayabilirler. Örnek teşkil eder, başka bir geleceğin mümkün olabileceğini gösterirler, ancak sistematikleşmediği ve ülke çapına yayılmadığı sürece, işe yaramayacaktır. Arjantin bunun kanıtıydı.

Birçok kişi, "Ulus-devletlerin sınırları çerçevesinde düşünmek istemiyoruz," dedi. Kusura bakmayın ama böyle düşünmek zorundasınız. Ulus-devlet ortadan kalkmadı. Hâlâ yerinde duruyor. Ve bazı imkânlar sunuyor. Küreselleşmiş kapitalizmin sınırları ortadan kaldırdığı, böylece bizim de sınırları kaldırdığımız yönündeki ütopyacı düşünce saçmadır. Küreselleşmiş kapitalizm, isteklerini gerçekleştirebilmek için ulusal devletlere ihtiyaç duyar. Bu işler soyut düzeyde olmaz. Bir devlete ihtiyaç duyduğundandır ki, alternatifi de bir devleti gerektirir. Bu hareketlere katılan eylemcilerin devleti toptan reddetmek yerine, onun nasıl ele geçirileceği üzerine düşünmeleri gerekir. Günümüzde bu fikir insanlara şaşırtıcı geliyor. Oysa bizim kuşağın sağduyusuydu. Bunun yapılması gerekiyor, fakat farklı bir biçimde.

Herhalde hatırlamak istediğinizden çok daha uzunca bir süredir "Kapitalizmin Krizi" başlıklı konferanslarda konuşuyorsunuz. Sistemin kendini iyileştirip yeniden işlemeye başlama özelliği nereden ileri geliyor? Arjantin'de olduğu gibi, örneğin. Daha fazla kredi veriyorlar, ülkeye daha fazla para akıtıyorlar, daha fazla para basıyorlar, yamalar yapılıyor, düzen devam edip gidiyor.

Bir alternatif oluşmadığı sürece de böyle devam edip gidecek. Kapitalizmin tarih boyunca çalışan insanlara demokratik haklar, sendika kurma hakkı, sosyal reformlar gibi büyük tavizler vermek zorunda kaldığı tek dönem, ufukta bir düşmanın belirdiği dönemdi. Bu düşman dini bir düşman değildi üstelik; kapitalizmden çok daha eşit, çok daha üstün bir toplumsal hayal sunuyordu. Bu, Marx ile Engels'in *Komünist Manifesto*'da çizdikleri dünyaydı. Bu deney başarısız oldu. Soru şudur: Başarı-

sızlığa mahkûm muydu? Bence değildi. Bence Rus devriminin liderleriyle onlardan sonra gelen kuşak, devletin her şeye sahip olmasının yanlış olduğunu, işlerin böyle yürümeyeceğini anlasalardı, önemsiz malların üretimine izin vermiş olsalardı, insanların kendi restoranlarını açmasını engellemek gibi saçma yasaklar getirmemiş olsalardı, aynı zamanda bir tür demokratik denetim mekanizması çerçevesinde ekonomiyi yönlendirselerdi, işçiler sanayi yönetiminde öncü roller üstlenmeye teşvik edilseydi, bunların yanı sıra siyaseten demokratik bir yapı tesis edilseydi, bu örnek yayılırdı. Bu şekilde yenilgiye uğramazdı.

Stalinist modeli destekleyenlerle hep tartışırdık: "Bakın, nasıl oluyor da bir kapitalist sistem, kapitalizmle birlikte çok-partili bir demokratik sistemi koruyabiliyor? Sizin sisteminizde çok-partililiği engelleyen nedir?" Bunu cevaplayamıyorlar, durmadan, "Yok, yok. Bu bir aldatmaca," diyorlardı. Biz de, "Hayır, aldatmaca değil. Bütün zayıflıklarına karşın Batı'daki çok partili sistemin yaptığı şey, sisteme sıradan insanların rızasını kazanmaya yönelik bir mekanizma sunmak. İşte bu yüzden önemli. Sizin, kaba kuvvet, baskı ya da sansür dışında sunduğunuz bir mekanizma yok," diyorduk. Ve bu ölümcül bir durumdu. Bence sistemin bu ölümcül kusuru, hayatına mal oldu. Dolayısıyla, yeni bir sosyalizm doğarsa, bugün olandan daha demokratik olması gerekiyor. Yoksa bir işe yaramaz.

Gore Vidal, ABD'ye Amnezi Birleşik Devletleri diyor. İnsanlar Sovyet Devrimi'nden sonra ülkenin, Sovyetler Birliği'nin, Avrupalı güçler, ABD ve Japonya tarafından işgal edildiğini pek bilmiyor. Bu işgalin, devrimin daha demokratik bir biçim alması ihtimaline zarar veren olumsuz etkileri olduğu kesin. Sertlik yanlılarını daha da sertleştirdi, "Bakın, her tarafımız kuşatıldı. Bakın, düşmanlarımız saldırıyor," demeye başladılar.

Doğru. On beş ya da on altı yabancı ordu, devrimi bastırmak üzere müdahalede bulundu. Hep böyle olur zaten. Fransız Devrimi'nden sonra, Avrupa'daki monarşilerin oluşturduğu bir kutsal ittifak da Fransız Devrimi'ni alt etmeye çalışmıştı. Devrim Fransa'sına savaş açılmıştı. Aynı şey devrim Rusya'sında da yaşandı. Devrimi yok etmek amacıyla büyük bir seferberlik başlatıldı, bu da Rusya'da korkunç bir iç savaşa yol açtı. Bu iç savaşta Sovyet işçi sınıfının kaymak tabakasını oluşturan insanlar hayatlarını kaybetti. Devrimi yapan siyasal kimliği olgunlaşmış işçilerin çoğu hayatını kaybetti, ki bu da devrimin insan cephanesinin tükenmesi anlamına geliyordu. Bu da bürokrasinin gelişimine, bürokratikleşmeye, Stalin'in zaferine, bir siyasal sistem olarak Stalinizmin doğuşuna yol açtı.

Şayet bunlar olmasaydı, devrimin özgürce gelişmesine izin verilseydi, kim bilir hangi yöne gidecekti devrim? Sonuçta, devrime karşı çıkmayan, sadık bir muhalefet olarak çalışmaya hazır Menşevikler, sosyal devrimciler, başka partiler vardı. İç savaş sırasında bu partilerin hepsi basın organlarıyla birlikte yasaklandı. Lenin, "Bekamız tehlikede. Başka hiçbir şeyin önemi yok. Bütün düşmanları ortadan kaldırmalıyız," dedi. Bir müdahale olmasaydı, Amerikalıların, özellikle de Churchill'in Beyaz Ruslar'ın iç savaş açmasını destekleme yönünde açık girişimleri olmasaydı, bunlar yaşanmayabilirdi. Rusya, Birinci Dünya Savaşı'nda güçsüz düşmüştü zaten. Çok insan ölmüştü. Bunun üstüne bir de iç savaş yaşandı. Sosyalizm ya da demokratik sosyalizme benzer bir sistem kurmak açısından son derece elverişsiz koşullardı.

Bu çok büyük bir trajedidir; çünkü Sovyetler Birliği'nde demokratik bir sosyalizm doğmuş olsaydı, Çin, Küba, Vietnam üzerinde nasıl bir etkisi olurdu, düşünün. Böyle bir model ya-

ratılmış olsaydı, bu bölgelerdeki kapitalist ülkeler sarsılırdı. ABD ile Batı'nın başlattığı büyük ideolojik saldırı, Sovyet modelinin demokratik olmadığını vurguluyordu. Buna da verilecek bir cevap yoktu. Bu argümanın tarihi çok eskidir. İtalyan faşist diktatör Mussolini ile parlamentonun komünist üyelerinden Antonio Gramsci arasında yaşanan ünlü bir atışmayı örnek vereyim. Mussolini, sendikaları yasaklar ya da devlete karşı sorumlu hale getirir; Gramsci ayağa kalkıp bu kararları eleştirdiğinde, "Aynı şey senin sevgili Sovyetler Birliği'nde de oluyor, neden yakınıyorsun ki?" der. Gramsci cevap verir, fakat zayıf bir cevap olur bu.

ABD'de seçkinlerin, Dış İlişkiler Konseyi'nin, Foreign Affairs *gibi dergilerin, başka iktidar odaklarının Bush yönetiminin aşırıya kaçan eylemlerinden son derece rahatsız olduğu yönündeki işaretler artıyor. Kasım ayında ülkede bir rejim değişikliği gerçekleşmesi pek de şaşırtıcı olmaz. Ancak yine de imparatorluğun giysilerini değiştirme kabiliyeti var; sonra, tahta yeni bir imparator oturabilir.*

Amerika'da yönetici sınıf içindeki ciddi güçlerin bu son başkandan rahatsız olduklarına kuşku yok. Roma İmparatorluğu zamanında, senato imparatorun tamamen işe yaramaz olduğunu anladığında, onu öldürürdü. Tabii, ABD'de bu yapılamıyor ya da en azından senato bunu yapamıyor, iktidardan alıyorlar onun yerine. George W.'nun kaybedip kaybetmeyeceği hâlâ belirsiz. Kasım ayındaki seçimlerde bunu göreceğiz.

Ama varsayalım ki, Bush kaybetti, Kerry başkan oldu. Bu ne anlama gelir? İki anlamı var. Öncelikle, Bush kaybederse bütün dünyanın sevince boğulacağına kuşkum yok. Bu, barış hareketinin bir zaferi olacak, öyle görülecek. "Savaş açmıştı, seçmen-

leri onu cezalandırdı işte. Muhteşem," denecek. Bütün dünyada kutlamalar düzenlenecek. Büyük bir yenilgi olarak görülecek. Bush politikalarının belli bir biçiminin yenilgisi olacak.

Fakat, ki bu önemli bir sorudur, Irak savaşı öncesinde savunduğum bir nokta var ki, bu mesele tekrar gündeme gelecek, o da şu: Irak'a karşı savaş neden tektaraflı olarak ABD tarafından yürütüldüğünde yanlış oluyor da, BM bayrağı altında açıldığında doğru oluyor? Niçin? Ben bunda hiçbir mantık göremiyorum. Demokratik bir başkan da Clinton tipi yönetime geri dönecek, ki bu da Avrupalıların kargaşa çıkarmamaları için gemiye alınması anlamına geliyor. Onlara yardım et, ganimeti onlarla paylaş, onlara da biraz petrol ver, Irak'taki ihalelere katılmalarına izin ver, onları da gemiye al. Derken, bütün Kuzey bloğu işin içine girsin. Aslında Bush da bunu yapmaya başladı; savaşa karşı çıkıp asker göndermeyi reddeden Kanadalılara, "Kaygılanmayın, size de ihale vereceğiz," vaadinde bulundu; Donald Rumsfeld'i, gidip Münih'te Kore Savaşı hatıralarını anıp gözyaşı döksün diye Avrupa'ya gönderdi. Münih'in, Fransızlarla Almanların yeniden dost olup yeni imparatorluğu memnun ettikleri şehir olması da ilginçtir.

Yani, Bush bu süreci zaten başlattı; fakat itibarı düşük olduğundan bu süreci ilerletenler Demokratlar olacak, kazanırlarsa tabii. Kazanmasalar dahi, Amerikan tarihindeki yeni muhafazakâr döneminin son bulacağını, hatta yeni Bush yönetiminin kendini, lafın gelişi iyi görünümlü bir imparatorluğa çevirebileceğini söyleyebiliriz. Demokratların yapacağı da bu. Demokratların zaferinin imparatorluğun sonu anlamına geleceği yanılsamasına kapılmamalıyız. Gerçek manzara bundan çok uzak.

Uzakdoğu'da, Çin, Japonya, Kore çevresindeki ülkelerin bir gruplaşmaya doğru gitmesini, ABD'nin gücünü dengeleyecek po-

tansiyel bir rakip olarak görüyorsunuz. Bunlar devlet kapitalizmine dayalı ülkeler, bir alternatif olmadıkları kesin. Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi Alman tarzı devlet kapitalizminin Britanya'yla rekabetine benzer bir durum yaşanmayacak mı?

Ben Uzakdoğu bloğunun tartıştığımız anlamda, kapitalizme bir alternatif sunma anlamında bir seçeneği temsil ettiğini söylemedim. Fakat Uzakdoğu bloğunun doğuşu, ekonomik çelişkiler anlamında Amerikan İmparatorluğu'nun karşısına çok önemli, tek ciddi rakibi çıkarabilir. Bu emperyalizm içi çelişkiler gelişmeye devam ederse, bence Avrupa ile Amerika değil, Amerika ile Uzakdoğu bloğu arasında bir çatışma yaşanacak, ki bu da Avrupalılara kendi ayakları üzerinde durabilen bir güç olma yönünde cesaret verecek. Fakat Avrupalıların bunu kendi başlarına yapamayacağına kuşku yok.

Ancak bu durum daha sonra, daha önceki emperyalist yönetim devirlerinde normal sayılan bir hal alacak; şimdi olduğu gibi, bence tarihte benzeri görülmemiş bir biçimde, dünyada tek oyuncunun tek bir emperyal güç olmadığı bir aşamaya girilecek. Ama başka güçlerin gelişimine bir bakın; ABD'nin Okinawa'da üslere sahip olmasının, Kore'den askerlerini çekmemesinin sebebi budur. Çünkü şayet Kore birleşirse, orada ABD askeri bulundurmanın ne manası var? ABD ordusunun neden Okinawa'da üsleri var? Bunun tek işlevi, Japonların kendi dış politikalarını geliştirmelerini engellemek, onları ABD'nin ağının içine almaktır. Koizumi'nin Irak'a asker göndermeye zorlanmasının sebebi budur. Düşünebiliyor musunuz? Irak'ta minicik bölgeleri kontrol eden bir Japon taburu var. Amaç, Çin, Japon ve Kore kapitalizminin çıkarına olacak bir Uzakdoğu bloğunun gelişmesini ön-

lemek. Kendi birliklerini oluşturup, büyük bir bölgesel blok kurmak bu ülkelerin çıkarınadır çünkü. ABD, bu gelişmeyi durdurmaya kararlı görünüyor.

İlginç olan mesele de şudur; şimdiye dek ABD, bu birleşmeyi baskıya başvurarak durduruyordu; acaba böyle bir bloğun oluşumunu önlemek için güç kullanmayı düşünecekler mi? Çin'i Balkanlaştırmaya kalkışmak gibi gerçekten de çılgınca bir işe soyunacaklar mı? ABD'nin önünde iki seçenek var: Tibet ile Tayvan. Çin'e ulaşmanın yolu buralardan geçiyor. Fakat Tibet, Pekin rejimiyle anlaşmanın eşiğinde. Dalay Lama'nm, Tibet özerk olduğu sürece, Çin'i terk etme kaygısıyla hareket etmemeyi kabul ettiği duyuldu. Dalay Lama, Çinlilerin dış politikayı ve savunma politikasını yürütmeye devam etmesini istiyor, ki bu da Amerikalıların en büyük korkusu. Dolayısıyla, Çin ile Tibet arasında böyle bir anlaşmaya varılırsa, ABD'nin bölgedeki tek aracı Tayvan olacak. Tayvan'da olup bitenler bu noktada büyük bir önem arz ediyor işte. Dünyanın bu bölgesi böyle değerlendirilmeli; ABD'nin neyin gerçekleşmesini engellemeye çalıştığına bakılmalı, çünkü bizim görebildiğimiz gibi onlar da farkındalar ki, gerçek tehlike Çin.

Bu denkleme Çin'in batısındaki Müslümanları dahil etmemeniz dikkatimi çekti.

Çinlilerin bu konuda endişeli olduğunu sanıyorum, ancak dünyanın bu bölgesinde kargaşa çıkaran insanlar, aynı zamanda ABD'de kargaşa çıkaran insanlardır. Afgan savaşı gazileri. Buradan bazı insanlar Sovyetler Birliği'ne karşı verilen cihada katılmak üzere Afganistan'a gittiler, geri döndüler ve sorun çıkarıyorlar. Fakat Çinliler bu sorunu çok zalimce, çok acımasızca halletme yoluna gidip, bölgenin kontrolünü ele geçirdi-

ler. Bu bölgenin kullanılacağını sanmıyorum. ABD'nin burada bir şeytanlık çevirmesinin tek yolu Tayvan olabilir, tabii eğer Tayvanlılar isterse. Çinlilerin yaşadığı bütün ülkelere bir tür ulus olmayı önermek, Tayvan üzerinde hak iddiasından vazgeçmek, "Sizinle anlaşacağız," demek bu yüzden Pekin rejiminin çıkarınadır. Tayvan ile Çin karşılıklı birbirlerinin pazarlarına girebilirlerse, ki bu süreç yavaştan gerçekleşmeye başladı, ABD'nin Tayvan'ı kullanması o kadar da kolay olmaz. Bir anlaşmaya varmak bu yüzden Pekin'in çıkarınadır.

Tibet, büyük bir sömürgeleştirme seferberliğine maruz kaldı. Etnik Çinliler kelimenin tam anlamıyla Tibet toplumunun doğasını dönüştürdü. Dalay Lama'nın Çin yönetimine olumlu bakmasına şaşırdım doğrusu.

Evet, Dalay Lama yakınlaşmaya olumlu bakıyor, bu bir gerçek. Ayrıca sanırım, bunun geri dönüşü olmayan bir dönüşüm olduğunu, kendisinin ülkeye dönebilmesinin tek koşulunun Çin rejimiyle anlaşmaya varmak olduğunu biliyor. Görüşmeler sürüyor, son derece ciddi görüşmeler. Dolayısıyla, böyle bir anlaşmaya varılabilmesi tamamen mümkün.

Hindistan'da Hindu köktenciliğin ve iktidar partisi BJP'nin (Bharatiya Janata Partisi) gelişimini anlatabilir misiniz? 2002'de Gucerat'ta yapılan katliamdan bahsetmiştik. Ondan önce 1992'de Bombay'da başka bir pogrom yapılmıştı. Hindistan alt-kıtasında cemaatler arası şiddetin bir tarihi var.

Hindu fundamentalizmi, esasında modern dönemde Hindistan'da bir Hindu milliyetçiliği yaratma yönündeki ilk ciddi girişimdi. Eski milliyetçi liderler, karma bir milliyetçiliği sa-

vunuyorlardı; Nehru, hatta Gandhi, Hindu sembolleri ve tahayyülüne başvuruyorlar, fakat genelde Hindistan'ı birçok farklı halktan oluşan bir ülke olarak görüyorlardı; Gandhi parçalanmadan sonra katledilmeye başlanan Müslümanları savunmak adına hayatından oldu. Hint milliyetçiliğinin mantığı buydu.

Fakat bugün Hint milliyetçiliğinin yerini Hindu milliyetçiliği aldı. Tümüyle değil, ama büyük ölçekte böyledir bu. Bu süreçte BJP'nin büyük etkisi oldu. Bana kalırsa, bunu yapabilmelerinin gerisinde de, Müslüman dünyada, ABD'de, İsrail'de, dünyanın başka bölgelerinde dinsel fundamentalizmin yükselişiyle aynı gerekçeler yatıyordu; yani, kapitalizmin mevcut yegâne toplumsal alternatifi olan komünizm ile sosyalizmin çöküşüyle birlikte, büyük bir boşluk doğması. Bu boşluk da, "Bakın, yaşadığımız dünyada her koyun kendi bacağından asılır. Bu 'her' kelimesinin manası da kimliklerimiz için mücadele etmemiz gerektiğidir, çünkü dünya bir rekabet dünyasıdır. Bizim kimliğimiz Hindu milletinin kimliğidir, büyük çoğunluğumuz Hindu'dur; başka kimse, özellikle de Müslüman azınlık bizi gerçekten ilgilendirmiyor," diyen insanlarca dolduruldu. Bütün çıkarları budur. Nehru'nun liderliğindeki Kongre Partisi'nin koruduğu sosyal güvenlik ağlarının bir kenara bırakılmasıyla birlikte, toplumun alt katmanlarında durumun daha da kötüleştiği görülüyor. Müslümanların günah keçileri olarak kullanılmasına zemin hazırlayan da bu rekabet. Birçok yoksul Hindu'nun gözü, en az kendileri kadar yoksul olan bu Müslümanların üzerinde. Fakat yoksul Hindular, bu Müslümanlara karşı kışkırtılabiliyor; Müslümanların evlerini kundaklayabiliyor, onları öldürebiliyor, karılarına tecavüz edip, çocuklarını dövebiliyorlar. Bu olaylar sistematik olarak yaşanıyor, Gucerat'ta da zirveye tırmandı.

Ancak asıl şok edici gelişme, bu katliamları denetleyip yöneten Gucerat'taki hükümetin yeniden seçilmesiydi. Tehlike budur. Kongre Partisi'nin bir alternatif ortaya koyamayacağı anlaşıldı. Modi'ye karşı öne sürdükleri aday, BJP'den ayrılıp Kongre Partisi'ne geçmişti. Şaka gibi. Eğer bu insanların oylarını istiyorsanız, gerçekten çalışmanız gerekir. Eski günlerde Dalitlerin, dokunulmazlar kastının lideri B.L. Ambedkar, "Biz Hindu olarak sınıflandırılmak istemiyoruz. Hindular, Brahmanlardır. Biz değiliz. Böyle sınıflandırılmak istemiyoruz," demişti. Ama bunu kimse kabul etmez, Gandhi bile; çünkü bunu kabul ederseniz, yani alt kastları dışarıda tutarsanız Hinduların nüfusa oranı düşer. Dolayısıyla, buna karşı çıktılar. Açıkçası, alt kastların büyük bölümü buna direndi, fakat üzücü olan şu ki, esasında üst ve orta sınıfların oluşturduğu bir parti olan BJP, Hinduizmin alt kastlarının da desteğini kazanmaya başladı; çok kaygılandırıcı bir durum. Yine de, galiba yaşadığımız dünyayı yansıtan bir gelişme.

Gucerat'ta 2002'deki pogroma karışan başbakan Narendra Modi'ydi, değil mi?

Evet, Modi tam anlamıyla bu pogroma bulaşmıştı. Ona bağlı polis gücü, insanların katledilişini izlemiş, Müslümanların oturduğu evlerin yakılmasına, kadınların tecavüze uğramasına seyirci kalmış ve hiçbir şey yapmamıştı. Meselenin en korkunç yönlerinden biri de budur: Nüfusun bir kesiminin diğerine karşı savunulmasında devlet aygıtının tümüyle başarısız olması. Modi de söylenenlere inanmayı reddedip, açıkça inanmadığını söyleyerek polisi savunmuştu. Şimdi yeniden seçilince tümüyle kontrolden çıktı.

İzninizle, son olarak kişisel bir soru yöneltmek istiyorum. Umudunuzu nasıl canlı tutuyorsunuz? İçinizdeki ateşi nasıl canlı tutuyorsunuz?

Kendimi fazla düşünmemeye çalışıyorum. En son kendim hakkında düşünürüm. İktidarın cazibesine kapılan insanlardan olmadım hiç; ne genel anlamıyla dünyada ne de akademide. İktidar beni hiç çekmedi. Hiçbir zaman profesör olma arzusu duymadım. İyi profesörler olmadığını söyleme derdinde değilim, ama akademik hayat beni hiç çekmedi. Hep bağımsız bir yazar olarak çalıştım, hayatımı böyle kazandım. Bunu da sürdürüyorum. Kurmaca olmayan türde yeniden yazacağım aklıma gelmezdi, fakat 11 Eylül'den beri bu tür kitaplar da kaleme almak zorunda kaldım.

Bu gelişme, benim bütün dünyayı dolaşmama da neden oldu. Çok fazla, her kıtadan haftada 30-40 davet alıyorum. Açıkçası, hepsinin altından kalkamam, dolayısıyla aralarından seçmem gerekiyor. Hiç kabul etmemek de olmaz. Bu da tanınmış bir kişi olarak sorumluluklarınızdan sıyrılmak olur. Bu yüzden, gidebildiğim yerlere gidiyorum. Bildiğiniz gibi ABD'ye çok seyahat ediyorum. ABD'den gelen davetlerin sayısı, diğer ülkelerden daha fazla. Çoğunu kabul etmemeye çalışıyorum, ama kayda değer sayıda daveti de geri çevirmiyorum, çünkü bu ülkenin, bu ülke kamuoyunun gelecek açısından önemli olduğunu, dünyayı değiştirdiğini, Amerikan yönetici sınıfı üzerinde dengeleyici bir baskısı olduğunu düşünüyorum. Yapmaya çalıştığım bu.

Bunu küresel çapta yapan bir avuç insan var; bu yüzden de bu işi bizden devralacak yeni bir kuşağın ortaya çıkmaması beni kaygılandırıyor; biraz korkutucu. Yük sizin omuzlarınızda, yapılması gereken çok iş var. Davetleri geri çevirdiğinizde,

insanlar, "Aaa, amma da götün kalkmış," diyorlar. Ama mesele bu değil, mesele şu ki, 60 yaşındayım, bu yaşta elimden geleni yapıyorum, fakat bazen çok seyahat ettiğimi düşünüyorum. Yine de, ABD'nin batı sahiline, doğu sahiline, Avustralya'ya, Yeni Zelanda'ya uzun uçak yolculuklarında çok iş yapma sanatını geliştirdim.

Halletmem gereken bir başka mesele de sevgili Edward Said'in beni yıllar önce yazmaya zorladığı roman projesi. Henüz tamamlanmadı. İspanya'daki İslam medeniyetinin düşüşünü anlatan *Nar Ağacının Gölgesinde*'yi yazdığımda, Edward Said okuyup çok beğenmişti. "Burada noktayı koyamazsın. Devam et, bütün hikâyeyi anlat. Bu yalnızca başlangıç," demişti. Sonra Haçlıları, Kudüs'ün Araplar ve Yahudiler tarafından yeniden fethini, Haçlıları kentten çıkarışlarını anlatan, Selahaddin hakkındaki kitabı yazdım. İsrailli bir yayıncı tarafından İbranice'de yayımlanan tek eserim de bu oldu; buna çok sevindim, çünkü bu kitap Müslümanlarla Yahudiler arasındaki bağları gösterir. Beşlemenin üçüncü romanı ise Osmanlı İmparatorluğu'nu, çöküşünü ve düşüşünü anlatıyordu: *Taş Kadın*. Projenin tamamlanmasına iki kitap kaldı. Dördüncü kitap 12. yüzyıl Sicilyası'nda geçiyor. Müslüman İspanya'ya yönelik Haçlı Seferleri'nin tarihi bilinse de, Sicilya, Avrupa'da Müslümanların yönetimine ve yenilgisine dair en az bilinen hikâyelerden biridir. Palermo, bir zamanlar yüz camili şehir olarak bilinirdi, fakat geride bu camilerden iz bile kalmadı. Müslümanların yenilgisini izleyen dönemi yeniden kuracağım. Beşlemenin sonuncu kitabı, 20. ve 21. yüzyıllar hakkında olacak, günümüzde geçecek; söz veriyorum, bu kitapta salon Arapları gibi karakterlerle bol bol eğleneceğiz.

Altı

Bush Babil'de*

11 Eylül saldırıları meydana geldiğinde, bu saldırıların neden yapıldığına, bu tür eylemlerin nasıl önlenebileceğine kafa yoran araştırmacılar biraraya gelip bir tartışma ve diyalog başlattık. Başta, ilk haftalarda ve ilk aylarda, dünyanın çeşitli yerlerinde Bush yönetiminden, Cumhuriyetçi Parti'den sözcülerle karşılaşmak zorunda kaldım. Doğrusu, hoş deneyimler değildi. Fakat, yapmam gerekiyordu. Gerçekten ne yapmak istiyorsunuz, diye sorduk onlara. Eğer amacınız, insanların El Kaide gibi örgütlere akmasını önlemekse, seçeneğiniz, izlemeniz gereken yol çok açık, dedik. Fakat dünyanın başka bölge-

*) Tarık Ali'nin Mt. Holyoke College'da (South Hadley, Massachusetts) Irak üzerine yaptığı konuşması, 16 Ekim 2003. *Alternative Radio*'da yayınlandı.

lerinde kendinize yol açmak için 11 Eylül'ü kullanmak istiyorsanız, o halde biz size hiçbir biçimde yardımcı olmayız. Onlar ikincisini tercih ettiler.

Fakat, asıl sorunun Müslüman dünyada ve Arap âlemindeki ümitsizlik ve öfke olduğunu görmüş, gençleri gitmekte oldukları istikametten nasıl çevirebileceklerini kendilerine sormuş olsalardı, iki soruyla karşılaşacaklardı. İlki, bu ülkede dünyanın başka hiçbir yerinde olmadığı kadar belirgin bir kör nokta olan Filistin sorunuydu. İkincisiyse, yaklaşık on iki yıldır BM gözetiminde Irak'a uygulanan yaptırımlar ve Körfez Savaşı'nm hemen ardından BM'nin onayıyla Irak'a her hafta düzenlenen bombardımanlardı, ki bu durum İkinci Dünya Savaşı'ndan beri dünyada en uzun süre aralıksız bombardımana maruz kalmış tek ülkenin Irak olduğu anlamına gelmektedir. Irak'taki savaş, Irak'ın bombalanması, Vietnam bombardımanından çok daha uzun sürdü.

ABD yönetimine, onun buradaki ve Avrupa'daki müdafaacılarma, "İki yol var," dedik. "İlki daha fazla savaş açmak; bu daha fazla terörizme, daha fazla saldırıya, daha fazla şiddete yol açar. İkincisi de bu sorunlara siyasal bir çözüm üretmekten geçer. Bu sorunların tek siyasal çözümüyse şudur: Irak söz konusu olduğunda, bu ülkeyi, insanlarını mahvetmiş, UNESCO rakamlarına göre yarın milyon çocuğun açlıktan ölümüne yol açmış yaptırımların derhal kaldırılması çağrısında bulunuyoruz. Yaptırımlar, Irak halkını hiç olmadığı kadar rejime bağımlı kıldı; hayatta kalabilmek için, sağlık hizmetlerinden yararlanabilmek, yiyecek yardımı alabilmek için insanlar rejime bağımlı hale geldiler. Dolayısıyla, hem bu rejimin insanların hiçbir biçimde üstesinden gelemediği korkunç, acımasız bir diktatörlük olduğunu söyleyip, hem de yaptırımları koruyarak insanları rejime daha bağımlı hale getiremezsiniz; iki yolu birden tutamazsınız," dedik.

İkinci olarak, Filistin sorununu çözmelerini önerdik. Filistin'in İsrail devleti tarafından devam eden işgali, dünyanın o yakasındaki insanları asla mutlu etmeyecek. Daha büyük bir kırgınlık, daha büyük bir ümitsizlik, daha fazla öfke yaratmaya devam edecek. Peki, bunun manası ne? Birçok tartışmamızda, hem İsrailli hem Amerikalı yetkililere, "'Biz Filistinlilere her şeyi veriyoruz, onlar reddediyor' savından vazgeçin," dedim. Kimse inanmıyor. Onlara hiçbir şey vermediniz. Siz onlara bir protektora statüsü, daimi bir protektora statüsü önerdiniz. Oslo Anlaşmaları, sevgili dostum Edward Said'in de dediği gibi, bize hiçbir şey sunmuyordu. Tek sunduğu, birbirinden Filistinlilerin girişine izin verilmeyen İsrail yollarıyla ayrılan, sürekli İsrailli yerleşimcilerle doldurulan, durmaksızın İsrail tankları tarafından gözlenen küçültülmüş Bantustanlardı. Nasıl bir bağımsızlık bu? Güney Afrika'daki Bantustanlar bile bundan daha bağımsızdı. Dolayısıyla, ikinci intifadanın başlaması hiç de sürpriz olmadı.

Bu, yalnızca İsrail'e ve Şaron'a karşı bir intifada değildi. Aynı zamanda, Oslo Anlaşmaları'nı kabul edip de üstüne hiçbir şey yapmayan Filistin liderliğine karşı da bir isyandı. Çifte bir intifadaydı. Ama dinlemediler. Ariel Şaron, terörle savaşta değerli bir müttefik haline geldi.

Rusya başkanı Vladimir Putin de terörle savaşta değerli bir müttefik oldu. Putin, Miloşeviç'in öldürdüğü Kosovalılardan çok daha fazla sayıda Çeçen'i öldürmüştü üstelik. Grozni yerle bir edilmişti, ama buna diyecek bir şey yoktu, çünkü Putin terörizmle mücadele ediyordu.

Dünya da olup biteni seyrediyor; insan haklarının, ülkeleri işgal için elden gelenin arda konmaması yolunda bir şifreli sözcük haline geldiği bir dünya burası. Yalnız, mesele Filistin'e geldiğinde Batı dünyası, özellikle de ABD her şeyi görmezden geliyor.

Şaron'un Filistinlilere yaptıkları, İsrail basınında ABD medyasına kıyasla daha fazla eleştiriliyor. Bunu bir düşünün. *Washington Post*'tan, *New York Times*'tan, *L.A. Times*'tan ya da sözümona liberal gazetelerden karşılaştığım insanlara, neden her hafta İsrail basınından birkaç haber yayınlamıyorsunuz, diye soruyorum. Böylece kendiniz riske girmemiş olursunuz. İsraillilerin söylediklerini yazmış olursunuz. Haberler orada İbranice yazılmış. Siz İngilizce bassanız yeter.

Şaron, İşgal Altındaki Topraklar'a girmeden evvel, İsrail gazetesi *Maariv*'de İsrailli bir albayın şu sözleri çıkmıştı: "Siyasetçiler bizi Filistin topraklarını işgale gönderirlerse eğer, insanlar sevse de sevmese de Filistinlileri bastırmakta kullanmamız gereken taktikler, Almanların Varşova gettosunu işgalde kullandığı taktiklerle aynı olacaktır." Bunu söyleyen ben değilim, bir Filistinli de değil; İsrailli bir albay. İsrail basınında çıkmış, internette yayınlanmış, muhalif web sitelerde yayınlanmış sözler bunlar. Peki, ya *New York Times*'ta? Yok, düşünmeyin bile. *Washington Post*'ta? Hayır. Avrupa'da Filistin meselesiyle ilgili daha iyi yayınlar yapan gazeteler bile bu sözleri yayınlamadı.

Durum bu minvaldeyken, İsrail'in Siyonist liderlerinden biri, İsrail parlamentosu Knesset'nin eski başkanı Abraham Burg, şaşırtıcı bir müdahalede bulunarak, kendi ülkesinin insanlarına, "Durun," diye seslendi. "Şu geldiğimiz noktaya bir bakın; Filistinlilere neler yaptığımızın farkında mısınız? Kendimiz neler çektik, unuttunuz mu? Onları bu acılara, bu öfkeye iterseniz, onlara hiçbir şey bırakmazsanız, bugün yaptıklarını sürdürmekten başka seçenekleri olmayacağını görmüyor musunuz? Bunun bir nihayete ereceğini sanıyor musunuz? Siyonist olduğum için utanıyorum, çünkü bizim felsefemiz bunu başka insanlara da yapmak değil, kendimiz için bir yurda sahip olmaktı," diye yazdı. Bu makale İsrail basınında yayınlandı, şükürler olsun ki, biz de bu sayede okuyabildik. Avrupa'nın ön-

de gelen bütün gazetelerinde yayınlandı. ABD'de ise gün ışığına çıktığını sanmıyorum. Amerikalı arkadaşlarımın hepsi de duymadıklarını söylediler. Oysa bu makale Avrupa'da büyük bir etki yarattı. Burg bunları söylemişti, çünkü olanların savunulamaz olduğunu biliyordu. Böyle gidemeyeceğini biliyordu. Çünkü insanlara baskı yapmayı sürdürürseniz, insanları ölmenin yaşamaktan daha kolay geldiği bir noktaya sürüklerseniz, onlar da ümitsizlik içinde davranır, çaresizlikten kaynaklanan eylemlerde bulunurlar. Böyle yapmayı istediklerinden değil, kendilerine başka bir yol bırakılmadığını düşündüklerinden.

11 Eylül sonrası ABD, İsraillilerin 1967 sınırlarına geri çekilmesini sağlayıp Filistinlilerin kendi demokratik, bağımsız cumhuriyetlerini kurmalarına izin vererek bu sorunu çözebilirdi, ama bu büyük fırsatı kaçırdı. Çok, çok büyük bir hataydı; bunun karşılığında da büyük bir bedel ödeyecekler.

Böyle bir çözüm, El Kaide gibi grupların birçok genç insan, orta sınıftan çocuk, bu dünyada yetişen profesyoneller açısından çekiciliğini azaltacaktı. Oysa Washington bu yöne girmemeyi tercih etti. Aksine, Ariel Şaron'u destekledi.

Ya Irak'ta ne yaptılar? Bob Woodward, 11 Eylül'den bir gün sonra Ulusal Güvenlik Konseyi'nin Beyaz Saray'da bir toplantı yaptığını söylemişti. Masanın çevresine toplanan o entelektüel devler, George Bush, Dick Cheney, ilahi yazmaktan fırsat bulup bu önemli toplantıya katılan Ashcroft, Condi Rice ve diğerleri arasında büyük bir tartışma yaşandı. Almaları gereken büyük karar, Afganistan'a mı girelim yoksa Irak'a mı girelim sorusunun cevabıydı. Pardon ama, Irak'ın 11 Eylül'le ne alakası vardı ki? Hiçbir alakası yoktu. El Kaide liderliği, tümüyle seküler olduğu için Irak rejiminden nefret ederdi. Hem Suriye'de hem Irak'ta El Kaide sempatizanlarıyla Baasçılar arasında büyük çatışmalar yaşandı. Irak'ın 11 Eylül'le

ne ilgisi vardı? Üst düzey resmi kaynakların hepsiyle görüşmüş olan Woodward'a inanacak olursak, Condi Rice bu toplantıda, "Dünyada istediğimiz yerlere ulaşabilmek için 11 Eylül'ü kullanalım," demişti.

Sonunda, Afganistan'a girmeye karar verdiler; artık orası hakkında pek konuşulmuyor. Afganistan hakkında pek bir şey okunmuyor. Pek bir şey işitilmiyor. Televizyon ekranlarımıza yansımıyor, ama tam anlamıyla bir kargaşa ortamı hakim bu ülkede. Kâbil'de iktidara getirilen kukla lider Hamid Karzai, Afganistan'ı yöneteceğine o güzel şallarıyla Paris'te ya da New York'ta defileye çıkıyor olmalıydı. Bir zamanlar CIA için çalışmış olan, şimdi de Kâbil'in başına getirilmiş olan o sevimli ihtiyar, popülerliğinden o kadar emin ki, koruma görevlerinin arasında tek bir Afgan bile istemedi. ABD deniz piyadeleri tarafından korunmak zorunda kaldı.

Karzai'nin yapabileceği bir şey de yok. Afganistan, Kuzey İttifakı tarafından yönetiliyor. Laura Bush ile Tony Blair'in eşi Cherie Blair'in televizyonda ve radyoda tartışma programlarına çıkıp Afgan kadınların durumunu düzeltmek için Afganistan'ı işgal etmek gerektiğini savunduklarını hatırlıyor musunuz? Bu, kadınların kurtuluşu için yapılmış ilk emperyalist müdahaleydi. Emperyalist müdahalenin bu amaçla kullanılabileceğini bilmiyorduk, ama bize bunlar söylendi.

Afganistan'ın bugünkü durumuna bir bakın. Kadınlar, pek fazla şeyin değişmediğinden yakınıyorlar. Genelde bir ülkenin işgal edilmesi sonrası yaptıkları şeyi tekrarladılar yine, biraz medya imajı; eskiden haber spikeri olan zavallı bir Afgan kadın buldular, sonra ona Afgan televizyonunda haber okuttular. Bu görüntü bütün kanallarda yayınlandı, kadınların yine sahneye çıktığı söylendi. Ama gidip de Afganistan'da gerçek kadınlarla konuşursanız, size bugün hayatlarının ne kadar

berbat, koşullarının ne denli kötü olduğunu anlatacaklardır. Bu durum değişmedi.

Üstelik, Hamid Karzai de gücü olmadığını teslim ediyor. Büyük ağabeyi, Baltimore'da bir Afgan restoranı işletiyor. En azından yararlı bir şey yapıyor; birkaç insanı besliyor. Ama Hamid öyle değil. Onun Britanya ve ABD dışişleri bakanlıklarındaki arkadaşlarına, bu adamı seviyorsanız, geri çekin, deyip duruyorum. Onu oraya göndererek ömrünü kısalttınız, diyorum. İktidarı fazla uzun sürmeyecektir. Geri çekilmesi, yapacak başka bir şey bulması gerekiyor.

Dünyanın en korkunç gücüne dönüşen Taliban'la, sahne arkasında görüşmeler yürütülüyor, çünkü Kuzey İttifakı'na güvenmiyorlar. Altı aya ya da bir yıla kalmadan Kâbil'de büyük bölümü eski Taliban yetkililerinden oluşan yeni bir koalisyon hükümeti iktidara gelirse şaşırmayın. Şaşırmayın, çünkü bu konuda görüşmeler ve pazarlıklar sürüyor. Savaş açarken böyle yalanlar söylediler işte. Afganistan zaten bir bataklığa dönüşmüş durumda.

Sonra başımıza Irak çıktı. Irak neden alınsın? Irak'ı almanın amacı neydi? Petrol müydü? Sanmam. Petrole ihtiyaçları vardı, tabii ki biliyoruz bunu. Bütün bölgeyi kapsayacak milyarlarca dolarlık güvenlik anlaşmalarının ardındaki gerekçe bu. Ama sebep yalnızca petrol olsaydı, 1980'lerde Irak rejiminin en baskıcı olduğu dönemde kotardıkları gibi rejimle bir anlaşma yaparlardı, olup biterdi. Irak rejimi, en baskıcı olduğu dönemde, ABD'nin yakın müttefikiydi. Mesele yalnızca petrol değildi. Aynı zamanda, emperyal bir güç gösterisi yapıldı. Üstelik bu, yalnızca Arap dünyasını karşısına alan, Irak yönetimini, Filistinlileri desteklediği için, gelecekleri açısından bir tehdit olarak gördüklerinden ötürü rejiminin değişmesini isteyen İsraillileri memnun etmeyi amaçlayan bir güç gösteri-

si değildi. Bu, Uzakdoğu'da ve Avrupa'da bütün potansiyel rakiplere yönelik bir güç gösterisiydi. Biz böyle yapıyoruz, bunu yapabiliriz, demek istiyorlardı.

Hiroşima'ya ve Nagazaki'ye atılan nükleer bombaları hatırlayın. Sivilleri hedef alarak, kimyasal silahlar, kitle imha silahları kullandılar. Neden yaptılar bunu peki? Japonlar onları yenilgiye uğratmaya çok yaklaştığı için mi? Yenilginin eşiğindeydiler. Savaşı neredeyse kaybetmişlerdi. Birkaç haftaya bakan bir akıbetti. Bu saldırı, savaşta müttefikleri olan, ama Soğuk Savaş sonrasında düşman haline gelecek komünistlerin iki kaşının ortasını nişan almıştı. Ruslara, onları biz yendik, siz yenemediniz, demek amacıyla düzenlenmiş bir saldırıydı.

Aynı şekilde, Irak'ın işgali de dünyanın dört bir köşesindeki rakiplerine, biz yapabiliyoruz, siz yapamıyorsunuz, demek içindi. Bunu yapabilecek askeri gücümüz var, ama siz yapamazsınız, denecekti Avrupa'ya. Çinlileri, Korelileri, Japonları da, biz buyuz, diye uyaracaklardı. Bizimle aşık atmaya kalkmayın. Irak'ın işgal edilmesinin sebebi buydu.

Savaş başlamadan önce onları uyardım; Irak'a girerseniz, işlerin Priştine'dekine benzeyeceğini sanmayın, dedim. Burası Bağdat. Burası bağımsız bir Arap ülkesi; 1920'lerde kurulmuş genç bir Arap ülkesi. Kendisini otuz yıl boyunca yönetmiş olan Britanya İmparatorluğu'na karşı direnişin uzun bir tarihi var bu ülkede. Her yıl Irak'ın bir yerinde Britanya İmparatorluğu'na karşı bir isyan başlardı. Sanmayın ki kolayca halledeceksiniz, dedim. Evet, nüfusun büyük bölümü Saddam Hüseyin'den nefret ediyor, ama sizden daha çok nefret edecekler; çünkü bu ülkede güçlü bir ulusal bilinç vardır, dedim.

Bize inanmadılar. Kime inandılar? Kimini maaşa bağladıkları, kimi maaşa bağlanmak isteyen, kimileri Amerikan üniversitelerinde bol maaşlı kolay işler edinmek isteyen vatan ha-

inlerine, işbirlikçilere inandılar. Kenan Makiya, Fuad Acemi ve yardakçıları Beyaz Saray'a gidip, "Irak'a girin, 'şekerlerle, çiçeklerle' karşılanacaksınız," dediler. Iraklılardan oluşan bu heyetin Beyaz Saray'da Bush'la yaptığı görüşmenin ardından *New York Times*'ta bunlar yazıldı. Tabii onlara şeker de verilmedi, çiçek de, Saddam Hüseyin'e en düşman bölgelerde bile. Bunların hiçbiri olmadı.

Aksine, gittikleri her yerde düşmanlıkla karşılandılar. Daha ilk haftadan itibaren, bu durum kendilerine iki talimat verilmiş olan Amerikan askerlerinin moralini sarstı. Bu talimatların ilki, kötü paçavrakafalarca yönetilen barbar bir ülkeyi işgal ediyor olduklarıydı. Aldıkları talimatın bu yönü tümüyle ırkçılıktı. İkinci talimatsa, oradaki insanların kurtarılmayı beklediğiydi. Bu iki görüş asla birbirine uymuyordu, ama ikisi de kullanıldı.

Askerler ikincisine inanmayı tercih ettiler doğal olarak; çünkü çoğu beyaz değildi ve ırkçılığa da pek yatkın değillerdi. Ölmekte olan ve kurtarılmak için çırpınan bir ülkeyi özgürlüğe kavuşturacaklarına inanmayı tercih ettiler. Buraya geldiklerinde ise düşman bir halkla karşılaştılar. Dünkü *New York Times*'ı okudunuz; izinli olarak Irak'tan gelen askerin biri, "Bizi en fazla sarsan, insanların öfke, düşmanlık dolu bakışları oldu, bu ülkede işimiz yoktu," diyor. Bu askerler maalesef zorla da olsa bunu anlıyorlar.

Beni asıl şaşırtan, ABD'de, hatta Britanya'da, Irak halkının ABD işgalinden hoşnut olmadığını söylediğinizde şaşıran insanların sayısının bu kadar fazla olması. Hoşnut değiller işte. Hayalini kurdukları, ütopya olarak gördükleri bir şey değil. Ah, keşke ABD gelip bizi işgal etse, her şey ne de güzel olurdu; McDonald's, Starbucks şubeleri açsa. Bunun hayalini kurmadılar herhalde. Irak'a girilinceye dek durumun böyle olduğunu kimse anlamadı; şimdiyse bataklığa saplandılar. Amerikan siyasetinin çark etmesinin gerisindeki gerekçe budur.

Irak'ta bir direniş olmasaydı, Irak'a girdiklerinde bir sessizlik, dargın bir sessizlikle dahi karşılaşsalardı, büyük bir galibiyet ve zafer havası yaratılırdı. Marjinal bir eleştirel konumu paylaşanların hepsi susturulurdu. Oysa tam tersine, Irak'taki direniş birkaç Demokrat politikacıya savaş aleyhine konuşma cesareti verdi. Bu şimdi Demokrat adaylar arasında bir mesele; savaşa karşı mıydın, savaştan yana mıydın? Bir itiş kakış içindeler, çünkü çoğu aslında savaşı desteklemişti. Şimdi, hayır bizim de kaygılarımız vardı, diyorlar. Madem kaygılarınız vardı, neden bunları zamanında işitemedik? Kongre ve Senato'daki oylar neden o kadar fazlaydı? O zaman neredeydi kaygılarınız?

Bu kaygıların dile getirilmesi için Irak'ta direniş olması gerekiyordu; nasıl ki bu ülkede barış hareketinin gerçekten yeniden yükselişe geçebilmesi için Vietnam'da kitlesel bir direnişin gerçekleşmesi, destansı bir mücadelenin yaşanması gerektiyse. Aralarında diyalektik bir ilişki var; yurtdışmda direniş, ülkede muhalefet. Irak'ta da şimdi böyle oluyor.

Bir direniş var ve bu direnişin önüne geçmeye çalışıyorlar. Üstünü kapatmanın yolunu arıyorlar. Kendilerine BM maskesi sağlasın, ellerine 'bakın, BM bizi destekliyor' diye sallayabilecekleri bir incir yaprağı tutuştursun diye Güvenlik Konseyi'ni yanlarına almaya çalıştılar. Ama bunu, BM'den nefret edilen bir yerde yapıyorsunuz. BM, yaptırımların uygulandığı yıllarda yaptıkları yüzünden nefret odağı haline geldi; BM'nin önde gelen yetkililerinden genel sekreter yardımcısı Denis Halliday ile Hans von Sponeck, kendi teşkilatlarına karşı tiksinti duyarak görevlerinden istifa ettiler. Mavi bereli paralı askerleri oraya göndermek, Polonyalıları, Ukraynalıları ya da Bulgarları göndermekten daha iyi olmayacak ki.

Bir zamanlar, Sovyetler Birliği ne isterse yaptıkları için, uydu ülkeler diye nitelenen bu eski Doğu Avrupa ülkeleri, hâlâ uydu ülkelerdir; çünkü şimdi de ABD'nin istediklerini yapı-

yorlar. Eski alışkanlıklar zor ölür; hele de emirleri yerine getiren personel değişmeden kaldıysa. Yalnızca pardösülerini değiştiler. Bir zamanlar ülke yönetenler, şimdi büyük çokuluslu şirketlerin patronu ve özelleştirme yanlısı kesildiler. Onlara göre hava hoş, çünkü önemli olan da bu.

Neo-liberal ekonomiyi düşünürseniz, bunun yeni bir sömürgeciliğin ortaya çıktığı çağ olduğunu görürsünüz; Afganistan'a, Irak'a hayrı dokunabilir, ama kendi memleketine dokunmaz, beklediğiniz şey yerine başka bir şey bulursunuz kapınızda. Kendi memleketlerinde her şeyi özelleştiren, kendi ülkelerindeki eğitim ve sağlık kurumlarına saldıran insanlar Afganistan'a, Irak'a nasıl sağlık hizmeti ya da eğitim götürebilirler? Buna kendileri bile inanmıyorlar. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaptılar, çünkü çok büyük bir rakipleri vardı: Sovyetler Birliği. Dünyanın her yerinde devrimler oluyordu: Çin'de, Vietnam'da, Endonezya'da, sonra Küba'da. Sistemi daha cazip kılmak için reformlara ihtiyaçları vardı. Şimdi ise artık düşman yok. Tek önemli olan, para ve kâr.

Washington konsensüsü devrinde para ve kâr, Irak ya da Afganistan halkına istediklerini, arzu ettiklerini vermez. Bahsettikleri yeniden yapılanma, büyük ölçüde Amerikan şirketlerince gerçekleştirilecek bir yeniden yapılanmadır. Fransızlar ve Almanlar da kendi şirketlerinin bu sürece dahil edilmesini istiyorlar. İşte, büyük fark burada yatıyor. Neden hepsinin birlikte olması gerekiyor ki? Bu, Kuzey'in Güney'e karşı savaşı, dünyanın bu yakasında mesele böyle görülüyor; Kuzey'deki farklı grupların pastada büyük ya da küçük bir pay kapma çabası içinde oldukları düşünülüyor. Olup biten bundan ibaret, ama yürümeyecek.

Bush Babil'de isimli kitabımda, Britanya'nın otuz yıl süren Irak işgalinin neden yürümediğini açıkladım. Tam otuz yıl bo-

yunca uğraştılar; ama yürütemediler. 1940'larda Irak'ta bir araştırma yapmaya giden Britanyalı bir istihbarat ekibi, "Bu ülkede bir haraççılar oligarşisi yaratmışız," der. Bu rapor Britanya Dışişleri Bakanlığı'na gönderilir; bakanlık, raporu biraz abartılı bulur. Ama kesinlikle doğrudur. 1940'larda, 1950'lerde başka bir dünya yaratmaya karşı daha büyük bir ilginin duyulduğu dönemde yapabildikleri buysa, bugünün dünyasında haraççılar oligarşisinden daha kötü bir şey bizi bekliyor demektir; mesela, bir yabancı haraççılar oligarşisi.

Britanyalılar, kendilerine bir toplumsal taban oluşturabilmek için bu ülkede haraççılar ve toprak beyleri yarattılar. ABD herkesi dışarıdan getiriyor, çünkü Iraklılara güvenmiyor. Amerikalı askerlerin kışlalarını temizleyenler bile Güney Asyalı ya da Filipinli göçmenler. Peki, bu ülkedeki insanların size güvenmesini nasıl beklersiniz?

En ilginç manzaralardan biri de, Paul Wolfowitz'in Bağdat'ta çoğunluğu Batılı gazetecilerden oluşan bir topluluğa hitaben düzenlediği basın toplantısıydı. Gazeteciler, işler iyi gitmiyor, Irak'ta sorun nedir, diye sordular. O da, Irak'taki sorunun dışarıdan çok fazla yabancının gelmesi olduğunu söyledi. Düşünün bir. Arap âleminin dört bir yanındaki Araplardan bahsediyor adam, işgal güçlerinden değil. Bu insanlar, ne dediklerinin farkında olmaktan o kadar uzaklar ki, onlarla alay etmek bile güç. Britanya ordusunun üçte biri, on binlerce Amerikan askeri, binlerce kilometre öteden kalkıp bir Arap ülkesini işgal etmeye geliyor ve bu ahmak çıkıp, "Sorun çok fazla yabancının gelmesi," diyor. Böyle konuşmaya başladığınızda bir gerçeklik duygusuna sahip olamazsınız. Arap âleminin bu çifte işgalinin sonu iyi olmayacak.

Bu ülkede büyük medya kuruluşlarının size anlatmadığı bir şeyi söyleyeyim. Irak nüfusunun büyük bölümü işgale kar-

şı son derece düşmanca bir tutum içinde. İstemiyorlar. Bir mucizeyle serbest bir seçim gerçekleşir de bir parlamento seçilirse eğer, bu parlamentonun ilk iki talebinin şunlar olacağına bahse girerim: Bir, işgalci bütün birlikler ülke dışına çıksın; iki, Irak petrolü Iraklıların kontrolünde olsun. Peki, bu durumda ne yapacaklar? Yeni bir rejim değişikliği; 1953'te Anglo-İran petrolünü özelleştirdiği için Muhammed Musaddık'm demokratik hükümetini nasıl devirdilerse, Irak'ta da aynısını yapmak zorunda hissedecekler kendilerini. Petrol üreten ülkelerin demokratik hükümetlerce yönetilmesinden hoşlanmıyorlar, hep bir risk oluyor çünkü.

Venezüella'da Chavez'i iktidardan indirme yönündeki girişimlere bakın. Adam, halk tarafından farklı biçimlerde altı kere seçildi. Düşmanlarının bile Latin Amerika'nın en demokratik anayasası diye nitelediği Venezüella anayasası, oligarşinin aksi yöndeki arzusuna rağmen Chavez'in bastırmasıyla, referandumda halkın üçte ikisinin desteğiyle kabul edildi. Dolayısıyla, Irak yönetimine buldukları kusuru Chavez rejimine bulup, yok bu demokratik değil, diyemiyorlar. Demokratik bir rejim çünkü. Neden devirmeye çalışıyorsunuz peki? Neden oligarşiyi destekliyorsunuz? Neden Irak'ı aldıktan bir yıl sonra, Venezüella ordusundaki generalleri gidip Chavez'i devirsinler diye maaşa bağlıyorsunuz? Yaptıkları budur.

Chavez görevden alındı, tutuklandı, kırk sekiz saat boyunca kilit altında tutuldu. Ama kitlesel bir isyan oldu. Caracas'ın bütün yoksulları gecekondularından çıkıp sokaklara döküldüler. Yarım milyon insan, Mira Flores Sarayı'na yürüyüp, "Nerede bizim başkanımız," diye sordu. Sonra, hayret verici bir şey oldu. Darbeyi yapan general, ordu içinde bir ayaklanmaya sebep oldu. Bağdat'taki Ahmed Çelebi'nin dengi olan ticaret odası başkanı, devlet başkanlığı koltuğuna oturmak için yemin etmek

üzereyken bu general Mira Flores sarayından çıktı. Ordu bandosuna gitti ve "Yeni başkan saraydan çıktığında televizyon kameraları burada olacak, siz de milli marşı çalın," dedi. Sıradan askerler sordular, "Hangi yeni başkan," diye. "Biz Hugo Chavez'i seçmiştik." "Siz boş verin," dedi general, "biz böyle bir karara vardık." Askerler, "Hayır, efendim, biz de öğrenmek istiyoruz," dediler. Sonra general trompetçiye dönüp daha on yedi yaşındaki bu askere, "Yeni başkan dışarı çıktığında trompetini çal," dedi. Bu on yedi yaşındaki çocuk da ona, "Biz Chavez'i başkan seçtik," dedi. "Başkanımız odur." General, "Bana bak, ben generalim, ne diyorsam onu yap," diye payladı askeri. Bunun üzerine asker de, "General, sen yeni başkan için trompet çalmaya pek teşnesin, al da kendin çal," deyip trompeti uzattı.

Genç bir askere bu güveni veren nedir? Ona bu güveni, bu kendinden emin duruşu veren, aslında çok da radikal bir şeyler yapmasa da yalnızca petrol gelirini yoksulların hayat koşullarını iyileştirmek, onlara okullar yapmak, sağlık hizmeti, eğitim götürmek, konut sorunlarını çözmekte kullanan bir hükümetin ona böyle bir yetki vermiş olduğunu hissetmesidir. Roosevelt döneminin Yeni Düzen programı. Altı üstü budur. ABD, Venezüella hükümetini devirmeye çalışıyor, çünkü bu örnek yayılabilir.

New York Times'ı okuyorsanız, Bolivya'da neler olup bittiğini bilirsiniz. Başka bir haydut başkana karşı kitlesel bir isyan yürütülüyor. ABD, bu başkanı destekliyor. 70 kişi vurulup öldürüldü. Bolivya'nın en yoksulları vuruldu, ABD Dışişleri Bakanlığı da onları vuranları destekliyor.

Böyle bir tutumu benimsemiş bir imparatorlukla karşı karşıyaysanız, bütün bunları demokrasi ve özgürlük adına yaptıklarını iddia ettiklerinde ben doğal olarak şüpheye kapılırım. Kusura bakmayın. Sicilleri tamamıyla farklı konuşuyor. Yap-

tıkları işler, yalnızca kendi çıkarlarına hizmet ediyor. Her zaman böyle olmuştur. Bütün imparatorluklar böyle yapmıştır. Yalnızca ABD değil. Britanya da aynısını yaptı. Afrika'nın büyük bölümünü alıp köleliği ortadan kaldıracaklarını söylediler; oysa Britanya'nın bütün zenginliğinin temelinde kölelik vardı. Afrika'yı bu yüzden almışlardı.

Romalılar da benzer gerekçelere başvururlardı. Romalı tarihçi Tacitus'un kaleminden Agricola'nın biyografisini okumuştum. Tacitus'un kayınpederi olan Agricola, Roma İmparatorluğu zamanında Britanya'yı yöneten büyük prokonsüldü. Tacitus çok ilginç bir hikâye anlatır. Bir gün Agricola, Britanya sahillerine gider ve İrlanda taraflarına doğru bakar, sonra sorar, "Burası nedir?" diye. Danışmanları, "Aman efendim, oraya bakmanız bile gerekmez, faydasız bir arazi. İnsanları ilkel kabileler, toprakları bataklık, medeniyetten o kadar uzaklar ki işimize yaramaz diye düşündük," der. Agricola, "Mesele bu değil ki," der. "Mesele şu: Roma lejyonları burayı işgal etti mi etmedi mi?" Adanın işgal edilmediğini söylerler. Agricola, "İşte, tehlike burada. Çünkü buradaki insanlar bu ada Roma lejyonları tarafından işgal edilmedi, belki bir gün biz de işgal edilmemiş oluruz demeye başlayacaktır," der.

Bu hikâye Irak'ın işgalini, Suriye'ye karşı devam eden saldırıları da açıklıyor. ABD çizgisine girmeyi hâlâ reddeden, bölgenin itaatkâr devletleri olmayan, İsrail egemenliğini kabul etmeye karşı çıkan iki Arap ülkesinden bahsediyoruz burada. Bir yandan da böyle bir süreç yaşanıyor.

Sonra, siyasetçilerin değil de yumuşak başlı entelektüellerin, âlimlerin, basının Arap dünyasına saldırırken kullandığı bir argüman daha var. "Biz Arap âleminden farklıyız," diyorlar. "Medeniyetler arasında farklılıklar var, dinsel farklılıklar var," diyorlar. Batı basınında sık sık karşıma çıkıyor, temelde

bu insanlar kendilerini eleştirmekten acizdir, her şeyden ABD'yi sorumlu tutarlar, deniyor. Bunu kaç kez duydunuz? Bu doğru değil. Arap ülkelerine giderseniz eğer, yolunuz bir kahveye düşerse, dünyanın bu yakasında iktidarda olan rejimlere karşı en acımasız, en ağır eleştirilerin yöneltildiğini görürsünüz. Amerika Birleşik Devletleri'nin nüfusuna kıyasla siyaseten çok daha bilinçli bir nüfusla karşılaşırsınız; bu, medeniyetler arası bir farklılık olabilir. Herkes siyasetle ilgilidir. Kendilerini yöneten bu yoz, sevmedikleri insanları nasıl değiştirebileceklerini düşünürler. ABD'ye karşı düşmanlık, hepsinde değil ama çoğu ülkede, kendi rejimlerinin Washington'ın desteğiyle ayakta durmasından kaynaklanmaktadır.

Bu insanların bir kısmı, entelektüeller ve şairler, hem kendilerine hem rejime karşı çok eleştireldirler. Bu âlemde çok yaygındır bu. İnsanlar ABD'yi sebepsiz yere suçluyor değiller. ABD'yi suçluyorlar, çünkü Mısır'da, Suudi Arabistan'da, Körfez ülkelerinde, uzunca bir süre boyunca Irak'ta, kötü rejimleri ayakta tutan hep ABD oldu. Bugüne dek böyle yaptılar. ABD'nin bu coğrafyada, demokrasiyi destekleyen bir güç olarak görülmemesinin, tam aksi biçimde algılanmasının sebebi bu.

Sonra, Saddam Hüseyin'in sürgüne gönderdiği Iraklı şairler, işgale tümüyle karşı çıkıyorlar. Bağdat'ın düşüşünden bir gün sonra büyük Arap şair Sadi Yusuf'la karşılaştım; ağlıyordu. Bana şöyle dedi: "Irak'ın çıkardığı üç büyük şair vardır; ben, el-Cevahiri ve Muzaffer el-Nevab. El-Cevahiri yüz yaşında öldü, Saddam defalarca, 'Biliyorum, radikalsiniz, benden nefret ettiğinizi de biliyorum; ama siz Irak'ın mirasının bir parçasısınız, gelin Bağdat'ta şiirlerinizi okuyun, 1 milyon kişi gelip sizi dinleyecektir,' diye bize haber gönderdi." Doğru söylüyordu, bu büyük şairleri dinlemeye 1 milyon kişi gelirdi. Sadi Yusuf, "Gitmedik," dedi. Neden diye sordum. "Yoldaşlarımızın çoğu, CIA Saddam'a

komünistlerin listesini verdikten sonra öldürüldü. Saddam, CIA için yaptı bunu. Bize dokundu bu. Muzaffer el-Nevab, sürgündeki yoldaşım, bu orospu çocuğunun bizi de öldürebileceğini söyledi. Ona güvenmedik. Elçisine gelmek istemediğimizi söyledik. Elçisi dedi ki, 'Saddam, şahdamarım güvenceniz olsun diyor.' Nedense pek güven verici bulmadık," dedi.

Irak'ı işgal etmelerinden bir ay önce, Londra'da bir otelde, bugün iktidara getirilen bütün adamların da katıldığı gizli bir toplantı yapılmıştı. CIA ve Britanya istihbaratı bu adamları destekliyordu. Sadi Yusuf, Londra'da sürgündeki evinden tanık olduğu bu olay için, "Çakalların düğünü," demişti. Ben de sormuştum, "Nedir bu çakalların düğünü?" diye. Anlatmıştı: "Irak'ın güneyinde, yazın, geceleri serin olsun diye yıldızların altında uyurduk; üç ya da altı ayda bir köyün birinden çakalların toplandığı haberi gelirdi. Çakallar gelir, ulurlar, çiftleşirler; eş ararlar, sonra geride dayanılmaz, leş gibi bir koku bırakırlar. Ertesi gün köylüler kalkıp birbirlerine sorarlardı, çakalların düğününün kokusunu alıyor musun, diye. Sonra çakallar bir süre ortada görünmediğinden, unutulur giderdi." Bugün Irak'ı yöneten işbirlikçiler, Irak Ulusal Konseyi, Londra'da konferans düzenlerlerken o da oturup "Çakalların Düğünü" diye bir şiir yazmış, şiir de Irak'a girmesine izin verilmemesine sebep olmuştu. Bu şiir internette yayınlandı, her yere gönderildi; sıradan insanlar bu işbirlikçilerden çakalların düğünü diye söz etmeye başladılar.

Bunu, kültürün Arap dünyasında siyaset açısından ne denli önemli olduğunu, ikisinin birbiriyle ne denli ilintili olduğunu göstermek için anlattım. Bu, Batı'da insanların anlamadığı bir şey. Irak'ın bir başka büyük şairi Muzaffer el-Nevab, Saddam tarafından hapse atılmış, İran'a sığınmış, orada Şah tarafından zindana atılmış, işkence görmüş, sonra Irak'a geri gönderilmişti. 1970'lerin sonundan beri sürgünde. Bugün Iraklı

gençlerin taptığı bir şair. Kasetleri bütün Irak'ta elden ele dolaşıyor. Şu mısraları yazmış:

Kabul ettim kaderimi,
tıpkı bir kuş gibi,
katlandım her şeye,
aşağılanma hariç bir tek,
bir de kalbimin,
Sultan'ın sarayında kafese kapatılmasına.
Fakat aziz Allahım,
kuşların bile dönecek yuvaları var,
Bense uçup duruyorum bu vatanın
bir ucundan öbür ucuna,
bir denizinden öbür denizine,
gardiyanların birbirini kucakladığı
bir zindandan öbür zindana.

Sadi Yusuf "Çakalların Düğünü" başlıklı şiirini, işte sürgündeki bu dostuna gönderir:

Ah Muzaffer el-Nevab
kadim yoldaşım benim
ne yapacağız çakalların düğününde?

Hatırlarsın o eski günleri:
akşam serinliğinde
sazlardan bir damın altında
halis yün dolu doldurulmuş yumuşak minderlerde
keyifle yudumlardık çayımızı (içmedim bir daha öylesini)
dostlar arasında...
Gece, sözlerimiz gibi usul usul çökerdi
hurma ağaçlarının kararan krallığının altında
kalpten yükselen dumanlar sarılırken

yayılırdı tatlı bir koku
sanki evren yeni yaratılmış gibi.

Derken bir cayırtı kopardı
uzun otların, hurma ağaçları arasında –
işte, bir çakal düğünü daha!

Ah Muzaffer el-Nevab
dün değil ki bugün
(bir çocuğun rüyası gibi çabucak kayboluyor gerçek)
gerçek şu ki, bu sefer onların düğünündeyiz,
evet, okudun işte
çakal düğününün davetiyesini.

Ah Muzaffer el-Nevab
gel de bir anlaşma yapalım:
Ben senin yerine gideyim
(Şam, Londra'daki o gizli otel odasından çok uzakta...)
Tükürеyim yüzlerine çakalların
Tükürеyim listelerine,
Bildireyim ki biz Irak halkıyız –
biz bu ülkenin kadim ağaçları,
gururluyuz alçakgönüllü sazdan damların altında.

Saddam'ın zulmüne maruz kalan, ama işgali de kabul etmeyen Irak halkı, işte bu ruhla direniyor.

Peki, bu imparatorluğa, çok güçlü olan bu tek imparatorluğa nasıl karşı konacak? Şaşırtıcı olmamakla birlikte, Güvenlik Konseyi de ona ayak uydurdu. İşgal altındaki topraklardaki isyan, işgal bitene dek sürecek. İnişleri çıkışları olacak, ama sürecek. İşgal altındaki bir Irak'ta, işgal altındaki bir Filistin'de asla huzur olamaz. İnsanların bunu anlaması gerekiyor.

İmparatorluğun kalbinde güçlü bir muhalefete bu yüzden ihtiyacımız var. Bu yüzden ABD'deki her biriniz son derece önemlisiniz, bu imparatorluğun birer yurttaşı olduğunuz için. Bu rejimin iktidarda olmasından doğrudan değil ama, hep birlikte sorumlusunuz. Eğer ABD başkanı dünya genelindeki oylarla seçilseydi, olmaz ya, ama hani olsaydı, Bush kesinlikle seçilemezdi. Dünyanın büyük bölümünü yönettiklerini dikkate alırsak, talep etmemiz gereken budur belki de. Temsil edilmediğimiz ABD şirketlerine, hayır.

Bu rejim hakkında paranoyaya kapılmanın bir anlamı yok. Devrilebilir pekâlâ. Çok güçlü, fakat bir muhalefet olsa devrilir. Irak'la Amerika Birleşik Devletleri arasında büyük bir fark var. Nedir, biliyor musunuz? Irak'ta muhalefet var. Fark bu işte. Buradaysa, bugün bir şey, yarın başka şey söyleyen Demokratlar var. Howard Dean bir gün çıkıp, Filistin'de taraflara karşı eşitlik gözetmeliyiz, diyor. Bu radikal bir laf mı? Filistin'de işgalci ile ezilene eşit muamele etmeliymişiz. Bana kalırsa, eşit muamele edemezsiniz. Devletin gücüyle, baskı altındaki insanların gücü arasında bir kıyaslama yapılamaz çünkü. Ama boşverelim, Dean kendince adil olmaya çalışıyor. Derken, bundan da vazgeçiveriyor. Bir gün Suriye'nin bombalanmasından üzüntü duyduğunu söylüyor. Ertesi gün çıkıp, orada kamp varsa eğer, bombalamakta haklılar, diyor. Karşısındaki liderliğin çapı buysa eğer, Bush kazanır. Bu yalanlara her düzeyde karşı koyacak sert bir sese ihtiyacınız var. Bunun mümkün olmadığına inanmıyorum. Cesur siyasetçilere ihtiyaç var. Bir de, bir harekete.

Bu ülkede birçok insan, Amerikan İmparatorluğu'nun, Amerikan emperyalizminin, Rus devriminden ve komünizmden sonra ortaya çıktığını düşünüyor. Bu doğru değil. Bu imparatorluk uzun zamandır var. Yalnızca, geleneksel türde bir imparatorluk değil. Sömürgeci işgalden hoşlanmıyor. Oligar-

şiler, askeri diktatörlükler ya da siyasetçilerle güvenilir ilişkileri üzerinden yönetmeyi seviyor. Böyle yönetmeyi tercih ediyorlar. Irak bir istisna; tıpkı 19. yüzyılın sonunda Filipinler'in de bir istisna olduğu gibi.

Filipinler'in işgali, Amerikan liberalizminde pek çok iyi unsuru açığa çıkardı. Mark Twain, Henry James, William James gibi birçok entelektüel, işgallerin önüne geçmek için bir Anti-Emperyalist Birlik kurulması çağrısında bulundular. İki yıl içinde Amerika'nın yirmi beş büyük şehrinde çeyrek milyon üyeleri oldu. İşte, bunun eksikliğini çekiyoruz. İnişli çıkışlı bir savaş-karşıtı hareket var, ama yalanlara karşı tutarlı bir entelektüel saldırı yok.

Bana medya çok güçlü demeyin. Medyanın ne olduğunu biliyoruz. Buna yaslanamazsınız. Medyaya yaslanırsanız, neden yüz binlerce insanın sinemalara gidip Michael Moore'un filmlerini izlediğini ya da Noam Chomsky'nin 11 Eylül'le ilgili küçük kitabının çok satanlardan biri olduğunu anlamıyorsunuz, demektir.

Bu ülkede muhalefet var. Öfke var. Ama seferber edilmesi, harekete geçirilmesi gerekiyor. İleriye yönelmelisiniz. 'Bush dışında kim olursa olsun' tuzağına düştünüz mü, sorunlar büyür. Tanrı biliyor ya, Bush'un gitmesini ben de istiyorum, ama bunu apolitik bir tarzda yapamazsınız. Bu rejim çok korkunç, ama daha önceki rejimlerden bir farkı yok. İnsanların hafızaları kısa vadeli. Yurtseverlik Yasası'na öfkeliyiz. İğrenç. Size katılıyorum. Fakat Adalet Bakanı Palmer'ın baskınlarını hatırlayanınız var mı? Çok sayıda göçmenin, Almanların ve İtalyanların hapislere tıkılıp sınır dışı edildiği yirminci yüzyılın o ilk günlerini unuttunuz mu? Yeni şeyler değil bunlar. İmparatorluğun kendini savunma mekanizmasının bir parçası. Daha önce de yaptılar aynısını.

Vietnam Savaşı sırasında Demokrat yönetimin uyguladığı, savaş-karşıtı harekette yer alan insanların ihbar edilmesini öngören COINTEL programını unuttunuz mu? Daha önce de oldu. Bu yüzden, tehdidi abartmayalım. Göze fazla iğrenç görünüyor, çünkü başkan pek zeki değil. Ama olup bitenlerin daha öncekilerden niteliksel olarak farklı olduğu görüşünü kabul etmiyorum. Kendi tarihinize bakın. Daha önce olanlara bakın. Olanlara karşı yükselen muhalefete bakın. Bakınanız gereken yerler buralar.

Irak'taki bu saçma, akıldışı işgal savaşının yol açtığı iyi bir şey varsa, o da, yeni bir kuşağın, özellikle de genç insanların bir önceki kuşağa nazaran siyasetle daha ilgili hale gelmeleridir. Bunun kesinlikle doğru olduğunu düşünüyorum. Kuzey Amerika'da, Avrupa'da en dokunaklı görüntülerden biri de, Bağdat bombardımanının başladığı gün, yaşları on beş ve üstü yüz binlerce öğrencinin, genç erkeklerin, kızların sokaklara dökülmesiydi. Kendilerinin hazırladığı sloganlarla bağırıyorlardı; dönemin rock ve punk şarkılarından aldıkları sloganları haykırıyorlardı. Londra'daki öğrencilerin sloganı, "Bombalara kim izin verdi? Bush, Bush ve Blair"di. Çok etkilendik. Önemli olan, nasılsa yeniden siyasete bulaşmaya hazır hale gelmiş bu ruh işte. Birkaç yıl önce ölen büyük Suriyeli şair Nizar Kabbani'nin gelecek Arap kuşakları için söyledikleri, burada ve Batı Avrupa'da yetişen genç kuşaklara da denk düşüyor.

Kuzey'in Güney'e, büyük imparatorluğun gelecekteki rakiplerine ve bugün düşmanı olarak gördüklerine karşı sürdürdüğü bu savaşta, ABD'de güçlü bir muhalefete ihtiyacımız var. Konuşmamı, gerçekleşmesi pek kolay olmayan bu son niyetle bitiriyorum.

Yedi

Filistin ve İsrail*

Filistin'in Müslümanların vicdanında, bilincinde neden bu denli kilit bir önem taşıdığını açıklar mısınız?

Filistin'in öfke, hayal kırıklığı, üzüntü, kırgınlık kaynağı olması, Arap dünyasının çok önemli bir parçası olmasından ileri gelir. Filistinliler, Arap dünyasının, hatta bütün dünyanın en eski sakinleri olarak görülür. İsrail devletinin yaratılışına eşlik eden acımasızlık, zorbalık, Filistinlilerin kitlesel sürgünü, Filistin köylerinin yıkılması, etnik temizlikler, İsrail askerlerinin Arap kadınlara tecavüzleri -ki bu konuda gerçek rakamlar daha açıklanmış değildir, kesin bir istatistik yoktur

*) Santa Monica, California, 25 Nisan 2004.

kimsenin elinde- Arap dünyasında iz bırakmış; bazı bakımlardan Haçlıların 11. yüzyılda bu dünyaya girişi kadar büyük bir kültürel, siyasal sarsıntıya, şoka sebep olmuştur. Bu şokun büyüklüğü, Haçlı seferlerinin yarattığı şokla hemen hemen aynıdır; ezilmişizdir, dünyamıza girilmiş, dünyamız bizden alınmıştır, sorguya suale, izne gerek duyulmaksızm büyük bir emperyal güç, Britanya tarafından yeni bir devlet yaratılmıştır. Dolayısıyla, derine işlemiş bir yaradır.

Buna bir de Arap ordularının bu toprakları geri alma çabalarının başarısızlığını, bu orduların aslında 1948 savaşını sabote eden yoz kralların ve subayların yönetiminde olduğu gerçeğini ekleyin. Arapların yenilmesinin sebebi yalnızca İsrail'in üstünlüğü ya da fanatikliği değildir; tabii bunlar da vardı, fakat sonuç, aslında sorumluluğu savaşı kazanmaktan çok gösteri yapmayı isteyen Arap seçkinlerin omuzlarına düşen bir başarısızlıktır. 20. yüzyılın en büyük Arap yazarlarından Abdurrahman Münif, Filistin'in Araplar için önemini anlattığı *Bir Şehrin Hikâyesi: Amman'da Çocukluk* adlı kitabında, bunu açıkça ortaya koymuştu. Bu kitapta Münif, derste öğretmenleri, "10 tane Arap şehri sayın," dediğinde, sayılan ilk altı ismin, bugün hemen her gün haber bültenlerinde duyduğumuz Filistin şehirleri olduğunu anlatır. Bu başarısızlığın kökleri çok derindedir.

Arap milliyetçiliğini yaratan ya da oluşumuna katkıda bulunan da bu başarısızlıktır. Arap dünyasına Siyonist bir oluşum yerleştirmek, yeni, radikal bir Arap milliyetçiliği dalgası yaratmıştır. Bu hareketin başlıca lideri Cemal Abdül Nasır, Selahaddin'den bu yana Arap dünyasının en popüler lideri haline gelmiştir. Hâlâ da öyledir.

O zamandan beri, Filistinlilerin ilki 1967'de açılan savaşlarla, İsrail sınırlarının sürekli genişletilmesiyle sistematik olarak ezildiğine, bastırıldığına, kırıldığına tanıklık ediyoruz. Siyonist liderlik, bir siyasal güç olarak Filistinlilerin kökünü kazımak,

bir zamanlar kim olduklarını unutmalarını sağlamak için ruhlarını ezmek istedi. Tıpkı bir zamanlar ABD'ye getirilen köleler gibi, bu insanların da yeni kimlikler, yeni kişilikler geliştirmesini, geçmişi unutmasını bekliyorlardı. Ama bunu başaramadılar. Bu çaba feci bir başarısızlığa uğradı ve bizi bugün bulunduğumuz noktaya getirdi; öyle ki, Filistinlilerin bir şeyler alabilmek için yaptıkları her taviz verme girişimi çöktü.

Biz burada, ABD'de oturmuş, İsrail-Filistin meselesini tartışırken, Amerikan Başkanı George Bush, 1967 sınırlarına dönüşün bir ütopya olduğunu, yerleşimcilerin kalması gerektiğini söyleyerek, İsraillilere Filistin topraklarını büyük parçalar halinde yutmaları için yeşil ışık yakıyor. Bunu söylemekle, Gazze'nin İsrail'in daimi gözetiminde büyük bir hapishaneye ya da Varşova gettosu gibi büyük bir gettoya çevrilmesi gerektiğini kastediyor. Yerleşimcileri oradan çıkarabilirsiniz, böylece Gazze'de yalnızca Filistinliler kalır. Böylece polis Gazze'yi daha iyi denetleyebilir, diyor. Bu durumda kim ne diyebilir? Denebilecek tek şey, Filistin'in bu dünyayı yöneten satılık, çirkef seçkinler için olmasa bile, Arap halkının zihninde kilit önem taşımasının hiç de şaşırtıcı olmadığıdır.

Fakat daha ilginç bir soru var: İnsan hakları sözleşmeleri hemen her gün ihlal edilirken, insan onuru her gün ayaklar altına alınırken, Batı'nın liberal vicdanı niçin Filistinlilerin çektiği acılar karşısında körü oynuyor? Soru budur. Filistinlilerin çektiklerine kör kalmalarının gerekçesi, özellikle ABD'de, bütün Filistinlilerin genleri itibariyle terörist sayılmalarıdır. Emperyal çıkarlara ya da emperyal satraplıkların çıkarlarına karşı gelen her şey, bugün terörizm olarak niteleniyor. Amerikan medyasının önde gelen kurumları da Filistinlilere bu imajı yüklüyor. Buradaki liberaller bu konuya açıklama getirmekte inanılmaz derecede zayıf. Dolayısıyla, ABD'de, dünyanın bu başat gücünde, az çok hükümetin Filistinlilere karşı tutumuy-

la uyumlu bir kamuoyu var: Filistinliler *Untermenschen*, altinsan, terörist olarak görülüyorlar.

Filistinli ve Arap-karşıtı ırkçılığın bu derece ayyuka çıkması insanı derinden sarsıyor. Filistinlilerin yaşadıklarını, onlara yapılanları, Miloşeviç'in Kosovalılara yaptıklarıyla kıyaslarsanız, Filistin'de işlenen suçların tümüyle farklı bir niteliği olduğunu görürsünüz. İsrail Ordusu, her gün çocukları hedef alıyor. Özellikle de genç erkekleri. Son üç yılda, Filistin'de delikanlılık çağında erkeklerin öldürülmediği tek bir hafta geçmedi. Durum, yaşanan ölçek itibariyle değil, ama niyetleri itibariyle Filistin'in gelecek kuşaklarını ortadan kaldırmaya yönelik bir soykırım savaşına yaklaşıyor giderek. O hastalıklı zihniyetleriyle, "Yarının terörist bombacılarını ortadan kaldırıyoruz," diyerek kendilerini haklı çıkarıyorlar; bir başka deyişle, Filistinlilerin içinde bulunduğu durumdan kendilerinin sorumlu olduğunu kabul ediyorlar.

ABD bütün olup bitenlere karşı kör kalıyorsa, Avrupalılar da yaşananlara kısmen göz yumuyorlar. Neler olup bittiğini biliyorlar, durumdan hoşnut değiller, ama İsrailliler onları da ele geçirmiş. Daha önceki Alman siyasetçilerin İkinci Dünya Savaşı sırasında yaptıkları ve savaş sırasında yaşanan Yahudi soykırımı yüzünden, Almanların İsrail hakkında konuşmasına izin yok. Fakat Almanya'da bugünkü nesil sorumlu değil ki olup bitenlerden. Nasıl Kongo'da yaşanan kıyımlardan, soykırımdan Belçika'daki bugünkü kuşaklar sorumlu değilse, onlar da Yahudilere geçmişte yapılanlardan sorumlu değil. Bugünkü kuşakları geçmişte yaşananlardan sorumlu tutacak bir biçimde ele alamazsınız suçu. Ama Alman hükümetlerine böyle diyorlar. Çok az sayıda Alman siyasetçi bu konuda konuşmaya cesaret etti. Almanya olmadan, Avrupa'nın geri kalan kısmı da utanç içinde başını öne eğiyor; neler olup bittiğini biliyor, ama konuşmaya korkuyor.

Bunu daha önce de söyledim, şimdi de tekrarlıyorum; Filistinliler, İkinci Dünya Savaşı'ndaki Yahudi soykırımının dolaylı kurbanları haline geldi. Yahudiler doğrudan kurbandı, Filistinlilerse dolaylı kurbanlar. Yahudilerin başına gelenlerden onlar sorumlu değildi. Sorumluluk, Hıristiyan medeniyetinin omuzlarındaydı. 6 milyon Yahudiyi ortadan kaldırdılar. Bunu yapan Araplar ya da Müslümanlar değildi, Filistinliler değildi. Hıristiyan medeniyetinin yaptıkları yüzünden, bugün Filistinliler eziyet çekiyor. Avrupa da ağzını açmaya cesaret edemiyor.

Yalnızca Yahudi soykırımında parmağı olan faşist devletleri değil, Yahudilerin tutulduğu toplama kamplarını bombalamakta kifayetsizlik gösteren Roosevelt ile Churchill'i de suçlu buluyorum. Neden bombalamadılar? Kampların yerini, neler olup bittiğini biliyorlardı; ama bombardıman uçakları gönderip bu kampların imha edilmesine karşı çıktılar. Niçin? Çünkü öncelikleri arasında yer alınıyordu. Öncelikleri savaşı kazanmaktı, Yahudilerin hayatını kurtarmak değil. Bazı aptalların inandığı efsanelerin tersine, İkinci Dünya Savaşı Yahudilerin hayatını kurtarmak için verilmedi.

Bugün karşı karşıya bulunduğumuz durum budur; daha fazla şiddete yol açacak, bu bölgede şiddet döngüsünün devamını besleyecek koşullarla karşı karşıyayız. İsrail'in köyleri hedeflemesi, Filistin nüfusunu cezalandırması, liderleri tek tek hedef tahtasına yerleştirmesi, en çıplak ve en açık biçimiyle devlet terörüdür.

Kısa süre önce çok komik bir olay yaşandı. İsrail'in gündelik hayat kültüründe ABD'ye kıyasla daha gelişkin yönler olduğunu düşündüm ister istemez. Çoğu İsrailli muhalifin, hükümetlerinin yaptıkları karşısında tiksinti duyan insanların hükümete yöneltikleri eleştirilerin keskinliği, ABD'de Cumhuriyetçi ya da Demokrat hükümetlere yöneltilen eleştirileri geride bırakıyor. Eylül ya da Ekim 2003'te, sanırım on-on iki İsrailli pilot,

Filistin kasabalarıyla köylerini bombalamayacaklarını bildiren bir açıklama imzaladı. Çok keskin bir açıklamaydı: "Biz İsrail ordusuna yazıldık, gidip intikam saldırıları düzenleyelim diye mafyaya değil." Bu olay, İsrail'de büyük bir tartışma yarattı. Hiç de küçük çaplı bir mesele değildi. Oysa, Irak'a ya da Vietnam'a bombardımana gitmeyi reddeden bir tek Amerikan pilotu çıkmadı şimdiye dek. Bazı askerler çatışmayı bıraktılar, ama hükümetin emirlerini yerine getirmeye karşı çıkan Amerikalı bir bombardıman pilotu görülmedi. Hükümetin emirlerine karşı çıkan İsrailli pilotların çok yüksek bir siyasal bilinçleri vardı. Kınandılar, saldırılara maruz kaldılar, İsrail'de okullarda ve üniversitelerde konumlarını savunmalarına izin verilmedi.

Bu durum, İsrail'deki bazı onurlu liberal gazetecileri öfkelendirdi. İçlerinden biri, Yehuda Nuriel, *Maariv* gazetesine başka birkaç dergide de yayınlanan bir makale yazdı. Ve inanılmaz bir şey yaptı. Sahte bir imza attı yazısının altına; A. Schicklegruber. Hitler'in gerçek adıydı bu. Gazetede hiç kimse bunu bilmiyordu. Böylece Nuriel, A. Schicklegruber adı altında, pilotları yaptıklarından dolayı topa tuttu. Ama pilotlara saldıran, İsrail hükümetini savunan bu makalenin tamamı, her cümlesi, her sözcüğü *Kavgam*'dan, Hitler'in konuşmalarından alınmıştı. Bu makale basıldı. Tarihsel hafızası olan biri çıkıp da, "Aman Tanrım. Schicklegruber, Kudüs'teki eski Yahudi isimlerinden değil ki. Bu Adolf Hitler'in gerçek adı," diyene dek, bu makale her yerde çıktı. Nuriel bunun üzerine doğal olarak işinden kovuldu. Fakat İsrailli bir gazetecinin bunu yapabilecek cesarete sahip olması son derece kayda değer bir gerçek. Bu yüzden ABD'deki, Avrupa'daki gazetecilere, "İsrailli meslektaşlarınızı örnek alın, onlar sizden daha cesur," deyip duruyorum.

Bugün böyle bir durumla karşı karşıyayız. Filistin açısından korkunç bir tablo. Hiç daha kötü olmamıştı. Filistinliler, 1948'den bu yana en zor zamanları yaşıyorlar bence. İsrailliler

şimdi de Arafat'ı öldürmekten bahsediyorlar. Sömürgeci zihniyeti taşıyan herkes gibi, liderlerin başı ortadan kaldırılır ya da hapse atılırsa isyanı bastıracaklarını düşünüyorlar. Britanyalılar, Britanya İmparatorluğu'nun tarihi boyunca yaptılar bunu. Saçma bir deyimleri bile var bunun için; isyanı tomurcukken ezmek. Tomurcuğu keserseniz, çiçek büyümez.

Ama siyasetten bahsediyoruz, bitkilerden değil. Tomurcukları kesebilirsiniz, ya da Rantisi'ye ve Yasin'e yaptıkları gibi olgunlaştıktan sonra onları öldürebilirsiniz, ama yeni kuşaklar geliyor. Çocuklar büyüyor; kendilerinin ve ailelerinin içinde yaşadığı koşulları fark ediyorlar, her günkü aşağılanma koşulları içinde Yasin ve Rantisi için yas tutulduğunu görüyorlar ve yarın onlar da aynı şeyi yapacak. Arafat'ı öldürseler de aynı eylemler devam edecek. Mücadeleyi sürdürecekler. Arafat'ın öldürülmesinin mücadeleyi bitireceğini düşünmek, tamamen çılgınca. Böyle giderse hiçbir şey bitmeyecek. Yani, bugün terörle savaşın, özgürlükleri için mücadele etmeye çalışan insanların devlet terörüyle savaşma dönüştüğünü görüyoruz.

İsrail'in Filistin'deki politikalarını tanımlarken 'soykırım' sözcüğünü kullanmanız beni biraz endişelendirdi.

Bunu söylerken, yapılanların İkinci Dünya Savaşı'nda Orta Avrupa ve Almanya'daki Yahudilerin başına gelenle aynı çapta olduğunu söylemek istemiyorum. Bu anlamda bir soykırım değil. Ruanda'da yaşananlar karşısında da bir soykırım değil. Hatta Amerikalıların Vietnam'da yaptıkları karşısında bir soykırım bile değil; unutmayalım, Vietnam'da 58 bin Amerikalı, yaklaşık 2.5 milyon Vietnamlı öldü. Hayır, Filistin'de, İsrail'in niyeti itibariyle bir soykırım yaşandığını söylüyorum. Küçük çocukları hedef alıyorsanız eğer, esasında gelecek kuşağı ortadan kaldırmaya çalışıyorsunuz demektir. Rakamlar bakımm-

dan bir soykırım değil bu, rakamlar çok yüksek değil çünkü; fakat niyet cezalandırmak, sindirmek, öldürmek. Bence çok korkutucu olan taraf bu.

Yalnızca Filistinlilere karşı değil, Araplara, genel olarak Müslümanlara karşı da önyargılı tutumların ırkçılıkla kesiştiği noktalardan biraz daha bahsedelim. İznizle birkaç yorum okumak istiyorum, biri Britanya'da yayınlanan bir sohbet programının sunucusu Robert Kilroy-Silk'e ait. "Araplara hiçbir şey borçlu değiliz. Batı'nın keşfettiği, ürettiği, bedelini ödediği petrol dışında. Onların dünyaya ne katkısı oldu?" diye soruyor. Sonra da ekliyor, "Onlar intihar bombacıları, kol kesiciler onlar; kadınları ezen insanlar." Sonra Atlantik'in öte yakasına geçelim, adı çok satanlar listesindeki yorumculardan, TV üstatlarından Ann Coulter, Batı derken, Amerika'yı kast ederek diyor ki, "Biz, onların ülkelerini işgal etmeli, liderlerini öldürmeli, onları Hıristiyanlığa döndürmeliyiz." Muhafazakâr kurulu düzene dahil Paul Weyrich ve William Lind gibi isimler var: "İslamiyet, yalnızca bir savaş dinidir," diyorlar. Billy Graham'ın oğlu Franklin, İslamiyet'in "çok kötücül, berbat bir din, vs. vs." olduğunu söylüyor.

Yalnızca Britanya'da, ABD'de değil, başka yerlerde de muhafazakârların aşağılayıcı suçlamalarının sonu gelmiyor. Benzer şeyleri Fransa'da da görebilirsiniz. Şu Fransız medya gülü, devletin resmi entelektüellerinin önde gelenlerinden Bernard-Henri Levi, Daniel Pearl hakkındaki kitabında Pakistan üzerine söylenebilecek en saçma sapan şeyleri yazdı; çünkü ülkeyi bilmiyor, dilini konuşmuyor, insanlarını tanımıyordu. Ama kalkıp 500 sayfalık, zırvalıktan ibaret bir kitap yazdı. Ya da benzer işler ortaya koyan İtalyan gazeteci Oriana Fallaci. Bu insanların dile getirdikleri, topyekün bir entelektüel ve ahlakî iflasın işareti. Coulter ve Kilroy-Silk örneğine gelince, bu in-

sanların böyle yalanlara başvurarak yollarını bulmaları inanılması güç bir edepsizlik.

Birinin, bütün bunları Yahudiler hakkında söylediğini bir düşünün. İsrail elçilikleri çılgına döner, İsrail'i eleştirmeyi bırakın diye kınamalar yayınlarlardı; zaten yapıyorlar da. Bu insanlar Yahudiler, hatta bugün Afrika kökenli Amerikalılar hakkında bu sözleri sarf edecek olsalar, ortalık cehenneme döner. Ama 11 Eylül yüzünden Araplar ve Müslümanlar hakkında bu sözleri sarf etmenin serbest olduğu bir dönemdeyiz.

Zaman zaman aklından geçeni söyleyen Mahatir dışında, Arap rejimlerinin ya da Müslüman hükümetlerinin birçoğunun emperyal sözlü saldırılara karşı kendilerini ya da kendi kültürlerini savunmaktaki kifayetsizliği de son derece çarpıcı. Güç gösterisi, korkutma sıradan insanlara sökmez, ama dünyayı yöneten seçkinler üzerinde etkilidir; çünkü gücün ve korkunun gerisinde IMF, Dünya Bankası ve ABD Hazine Bakanlığı vardır. Dolayısıyla, bu insanlar kendilerini savunmaktan acizdirler. Gerçek şu ki, Kilroy-Silk bu sözleri yüzünden BBC'den atıldı. Ancak aynı şeyin bu rejimin resmi kültürünün bir parçası olan Ann Coulter gibi insanların başına geleceğini sanmıyorum.

Bu insanlar tabii ki muhafazakârlar, hatta birçok bakımdan aşırı muhafazakârlar; uyum gösterebildikleri için bu görüşleri benimsiyorlar. Ancak başka insanlar da var; isimlerini vermeyeceğiz, ama İslamofaşizm'den de bahseden insanlar bunlar. Almanya'da, ABD'de, Britanya'da rastlayabilirsiniz böylelerine; aslında liberal ya da eskiden liberal olan gazetecilerdir; şimdi Arap dünyasına yönelik emperyal yağmayı haklı çıkarmak için bu çizgiyi benimsemişlerdir. Onlara hep söylüyorum, eğer dünyadaki petrolün İslamiyet'in yaygın olduğu toprakların altında bulunması gibi coğrafi bir tesadüf söz konusu olmasaydı, İslamiyet hakkında bu kadar laf üretiyor olmazlardı. Ortadoğu halkı Budist olsaydı eğer, bu sefer Budizme kar-

şı büyük bir saldırıyla karşı karşıya olurduk. Belki o zaman, bugün Budist olan Hollywood yönetmenlerinin büyük bölümü Budist olmazdı da, belki daha ezoterik bir din diye Müslüman olmayı tercih ederlerdi.

İslam'a ve Müslümanlara yönelik bu eleştiriler korosundaki bir başka ses de üst düzey bir savunma bakanlığı yetkilisi, Tümgeneral William Boykin. Boykin, âdeta Bin Ladin'in aynası gibi konuşarak, "Neden bizden nefret ediyorlar?" diye soruyor. "Çünkü biz Hıristiyan bir milletiz. Bizden nefret ediyorlar çünkü biz iman sahibi bir milletiz. Manevi düşmanı ancak İsa adına ona karşı koyabilirsek yenebiliriz," demişti. Boykin, ABD ordusunda hâlâ rütbe sahibi.

Kitabının adını *Fundamentalizmler Çatışması* koymamın bir gerekçesi de bu; çünkü emperyal bir fundamentalizm var; bu emperyal furdamentalizm derinlerinde de dünyanın en dindar ülkesini görüyoruz. ABD, benim bakış açıma göre, dünyanın en dindar ülkesidir. İslam dünyasının birçok kesimine kıyasla, Tanrı'mn varlığına inananların sayısı burada daha fazla.

İslam dünyasının büyük kesiminde inançsızlık açıkça dile getirilmez. İstatistiki bir araştırma yapamazsınız, çünkü insanlar toplum içinde bunu dile getirmezler. Fakat orada yaşamış, gezip görmüş olanlarımız, insanların özelde çok kuşkucu bir tutum içinde olduğunu bilirler. Yalnızca entelektüeller değil, sıradan insanların çoğu da böyledir. Kırsal kesimde dolaşıp da köylülerle konuşursanız, özellikle mollalara, dine dair espriler yaptıklarını, fıkralar anlattıklarını görürsünüz. Pakistan'da bir köylünün, "Allah bilir," dediğini, sonra da, "Bakalım bu yıl yüzümüze gülecek mi, yoksa geçen yılki gibi mi davranacak," diye eklediğini hatırlarım sık sık. Böyle yerleşik bir şüphecilik vardır bir yandan da.

Amerika Birleşik Devletleri'nde ise, dinin Müslüman dünyaya kıyasla daha güçlü olduğunu düşünüyorum. Boykin, Bush, Ashcroft da bu akımın temsilcileri, bu akımı yansıtıyorlar. Demokrat liderler, örneğin Clinton da kiliseye giderdi. Kerry'yi bilmiyorum. Ama o da yapması gerekenleri yapacaktır. Ona da, "Her pazar kiliseye gidip dua edersen kazanırsın," diyen olursa, gidecektir. "Sinagoga git, daha fazla oy toplarsın," derlerse sinagoga gidecektir. Camiye bile gidebilir. Neticede, George Bush da Müslüman liderlere davet vermişti.

İronik olan şu ki, bu ülkede yaşayan, Güney Asya diasporasından muhafazakâr Müslüman Amerikalıların çoğu, 11 Eylül'e dek Cumhuriyetçilere oy veriyorlardı. Çeşitli sebepleri vardı bunun. Cumhuriyetçilerin İslam dünyasına karşı Demokratlar kadar katı olmadığını, İslam dünyasına Demokratlardan daha yakın olduğunu düşünüyorlardı. Fakat gerçek durumun böyle olmadığı görüldü. İkinci gerekçeyse çok ilginçti. Gerçekten de Hıristiyan sağcılığın, kürtaj karşıtlığının, eşcinselliğe yönelik eleştirilerin, vs. vs. kendi inançlarına da yakın olduğunu düşünüyorlardı. Dolayısıyla, ABD'deki muhafazakâr Müslümanlar, Hıristiyan sağla ve muhafazakârlıkla aralarında doğal bir yakınlık görmekteydiler. 11 Eylül sonrasında İslam kültürüne karşı başlatılan büyük saldırı onlar açısından ciddi bir sorun yarattı ve çoğunun Cumhuriyetçi Parti'den uzaklaşmalarına yol açtı. Zaman zaman ABD'ye geldiğimde onlarla da görüşüyorum, bazılarının büyük bir korku içinde olduğunu gördüm. Ama öğreniyorlar, artık öğreniyorlar.

Amerika Birleşik Devletleri'nde dinle ilgili olarak ilginç gelişme bu. Ancak bence ABD ile Avrupa arasında büyük bir farklılık var; Avrupa dindar değil. ABD ise koyu dindar. Bu da büyük bir kültürel farklılık. Siyasette, ekonomide böyle büyük bir farklılık yok. ABD ile Avrupa arasındaki en büyük

kültürel farklılık, din; Avrupalıların çoğunun dinin hâkimiyetini anlayamamasının sebebi de bu.

Birkaç yıl önce, Amerikan Ateistler Derneği'nde konuşma yapmak üzere bir davet aldım. Gidemezdim. Çok ısrar ettiler. Toplantı güzel bir göl kenarında düzenlenecekti. "Gelmek isterim, ama gelemem. Başka bir sefere, çok meşgulüm," dedim. "Bu ülkede ne kadar zor zamanlar geçiriyoruz, haberiniz var mı?" dediler. Ben de "Eh, en azından varsınız, devam edin. Bol şans dilerim," dedim. Fakat saldırı altında olduklarını, insanların işlerinden kovulduğunu anlatıyorlardı. İnsanların okullarda, hatta üniversitede çıkıp ateist olduklarını söylediklerinde başlarına gelenleri ayrıntılarıyla anlatmışlardı.

Dolayısıyla bu, yüz yüze olduğumuz, mücadele etmezsek daha da kötüleşecek olan bir sorundur. Bu ülkenin her şeyden çok bir muhalefete, ciddi bir siyasal muhalefete; gelip geçici değil, kurumsallaşmış bir muhalefete ihtiyacı olmasının sebebi de budur; zira Demokratların muhalefeti temsil etmedikleri, asla da temsil etmeyecekleri çok açık.

Filistin'den, Filistin'in insanların tahayyülündeki yerinden biraz daha bahsedelim. Örneğin, Pakistan'ın Multan kentindeki bir tüccar ya da Bangladeş'in Chittagong kentindeki bir liman işçisi ya da Endonezya'da Cava'daki bir pirinç üreticisi neden Filistin'i dert etsin?

Filistin'i dert etmelerinin sebebi din ya da kültür değil, çünkü din ve kültür bakımından tam bir farklılık söz konusu. Ancak İsrail'in Filistin'i işgaline baktıklarında çifte standartların iş başında olduğunu görüyorlar. İşgal edilmiş, parçalanmış, Filistinli liderlerinin kitle imha silahlarına sahip olduğu iddiasıyla yabancı askerler tarafından istilaya uğramış bir Arap ülkesi görüyorlar. Aynı zamanda, bu kitle imha silahlarına sahip olan,

bölgede gerektiğinde bu silahları kullanabilecek durumdaki tek güç olan bir komşu ülkeyi, İsrail'i de görüyorlar; İsrail'in hem ülke içindeki hem dışındaki Filistinlilere temel insan haklarını çok gördüğünün de farkındalar. Bu da insanları öfkelendiriyor. Emperyal gücün sahte temellere dayanması, İsrail'le uzun zamandır ittifak halinde olduğundan burnunun dibinde olup biteni görmezden gelmesi, bu öfkeyi alevlendiriyor. ABD ya da Batı, İsrail'e yaptırım uygulamış, İsrail'e yapılan yardımı kesmiş, 1967 sınırlarına çekilinceye dek İsrail'i kuşatacağını açıklamış olsaydı, böyle bir öfkeyle karşılaşmazdık. Aslına bakarsanız, terörizmin cazibesine kapılan çocuklar da teröre kapılmazdı; çünkü dünyada birilerinin onlara yardım etmek için bir şeyler yaptığını düşünürlerdi. Onlara destek olalım yeter, diye düşünürlerdi. Ama destek görmüyorlar. Bu da insanları öfkelendiriyor. Filistin'le dayanışma hareketi de mevcut. Devlet ya da resmi siyasi sınıflar düzeyinde değil, fakat ABD'de ve Avrupa'da birçok genç olup bitenlere öfkeli. Rachel Corrie, yaptıklarından dolayı Filistin'de ölümsüz bir isim haline geldi.

Corrie, Gazze'de bir İsrail buldozerinin altında kalan Amerikalı genç kadındı, değil mi?

Corrie, İsrail buldozeri tarafından kasten öldürüldü. Kaza olduğu sanılmasın. İsrail, buraya gelen Batılı gençlere, "Size daha farklı davranacağımızı sanmayın," demiş oldu böylece. "Gelip Filistinlilerin yanında yer alırsanız, paletler altında ezilirsiniz," dedi. Corrie tek kurban değildi. Britanyalı bir genç de vuruldu, uzun süre komada kaldı, sonra da öldü. Onların insanları ezme biçimi bu. Batı'dan gelip Filistinlilere omuz vererek evlerinin yıkılmasını önleyen çocuklara da yaptılar bunu.

İsrail elçiliklerini tümüyle Siyonist devletin propaganda makinesine çeviren bir kültürle yaptılar bunu; şimdi de yeni

bir anti-Semitizm dalgasının yayıldığını söylüyorlar, ki bu tümüyle saçmalık. Dünyanın bazı bölgelerinde anti-Semitizme rastlıyoruz, gerçek anti-Semitizme; ama bunu İsrail devletine duyulan düşmanlıkla karıştırıyorlar. İsrail'in Filistinlilere yaptıklarına, yürüttüğü cezalandırmaya, çocukları öldürmesine, toprakları işgal etmesine düşmansanız, Filistin topraklarındaki yerleşimcilere düşmansanız, anti-Semit sayılıyorsunuz. Eğer böyle duygular hisseden bir Yahudiyseniz, o zaman kendi kendinden nefret eden bir Yahudi oluyorsunuz. Avrupa'daki İsrail elçilikleri bu propagandayı yaymakla meşgul. Kaygılanıyorlar, çünkü Avrupalılar olup bitenlerden kaygılı. ABD'ye ilişkin kaygı duymuyorlar, çünkü Kongre ile senato İsrail'i desteklemeye yönelik açık çek verdi. Duyulmamış bir şey. Kendi hükümetlerine böyle bir destek vermiyorlar, ama İsrail'e bu desteği vermeye hazırlar. İsrail'in hem kendi ülkesi dışındaki hem içindeki muhalefete saldırdığını görüyoruz.

Arap emirleri ve şeyhlerinin dikkatleri kendi yetersizliklerinden, baskıcı tutumlarından uzak tutmak amacıyla İsrail'i gündeme getirdiği, İsrail'in bu duruma zemin hazırladığı yönündeki argümana ne diyorsunuz?

Bu doğru, fakat bu ülkelerde halkın görme gücünün liderlerinin ötesine geçtiğini, insanların onlara rağmen gerçekleri gördüğünü düşünmeye başlıyorum giderek. Suudi krallığı Suudi Arabistan'da pek sevilmiyor, Mısır rejimi kendi ülkesinde sevilmiyor; açık, serbest seçimlere izin vermemelerinin sebebi de bu zaten; çünkü yenileceklerini biliyorlar. Körfez ülkelerini yöneten bu şeyhler, küçük emperyal petrol istasyonlarıdır. California'da ya da Teksas'ta küçük bir kasabadaki petrol kuyusunun yüzlerce, binlerce yabancı asker tarafından korunduğunu düşünebiliyor musunuz?

Arap dünyasında böyle bir durum yaşanıyor işte. ABD dışındaki en büyük Amerikan askeri üssü, küçük Katar emirliğinde; nüfusu Santa Monica'dan daha az olan bu emirlikte. En büyük üs, Bağdat'ı bombalayan gelişmiş uçakların inip kalktığı El Udeyd üssü bu ülkede.

Bunu neden yapıyorlar? Tam da bu noktada Arap dünyasına demokrasi götürme laflarının, kusura bakmayın kullandığım söz için ama, bir çuval dolusu pislikten ibaret olduğunu görüyoruz. Çünkü Amerikalılar, yalnızca istedikleri fiyattan petrol akışını garanti altına alan rejimlerle birlikte çalışmayı seviyorlar. Suudiler böyle yapıyor, Körfez şeyhleri böyle yapıyor. Saddam da bir süre onların kurallarıyla oynadı, sonra onlara ters düştüğünde yapmadı. İranlılar artık böyle yapmıyor. Sürüp giden kavga bu işte. Kitaplarımda bölgedeki savaşları petrol savaşları olarak nitelemememin sebebi de budur. Bu savaşlar Asya'nın Müslüman toprakları üzerinde, emperyal güçler Britanya ve ABD'nin verdiği petrol savaşlarıdır. İsrail onların gözünde çok önemli bir yer işgal ediyor. Suudi rejimiyle diğer rejimlerin, İsrail'in varlığını kullandığı, gürültücü bir retorikle İsrail'e karşı olduklarını göstermeye çalıştığı, ama iş somut önlemler almaya geldiğinde kesinlikle hiçbir şey yapmadıkları konusunda haklısınız.

Iraklı büyük şair Muzaffer el-Nevab birkaç yıl önce bir Arap zirvesinde bir şiir yazmıştı. Keşke yanımda getirseydim. "Zirveler" diye çok satirik, acımasızca alay eden bir şiirdi. Arapların yaptığı zirveler hakkındaydı. Bu şiir birçoklarını utandırdı, çünkü çok acımasızdı. Hatta bazıları biraz zalimce bile olduğunu söyledi. Ben öyle düşünmüyorum. Öfkeyi yansıtıyordu. Bu zirvelerde toplanan Arap liderlerini koyunlar, keçiler olarak resmetmişti. Şiirin bir yerinde aniden bir keçinin konferans salonuna girip işediğini söylüyordu. Herkes keçinin sidiğini in-

celiyor. 'Ah, keçi işedi. Ne kadar ilginç, daha yakından bakalım, inceleyelim,' diyorlar. Şiir böylece devam ediyor. Planlanan ama yapsak mı yapmasak mı diye kendi aralarında bile anlaşamadıklarından gerçekleşemeyen bu son zirvede Muzaffer'in bu şiiri aklıma geldi. Arap dünyasındaki liderliklerin durumu böyle. Açıkçası, Batı her zaman araya girdi, müdahalede bulundu. Ama bu noktada, durumu değiştirme, ebediyen düzeltme fırsatı olan Arap liderlerinin de başarısız olduğunu eklemek gerekiyor. Hep birbirleriyle kavga ettiler. 1950'lerin, 1960'ların sonunda üç başkenti -Kahire, Şam ve Bağdat- olan bir Birleşik Arap Cumhuriyeti yaratma yönünde gerçek bir fırsat doğmuştu. Olmadı, şimdi bunun bedelini ödüyoruz.

Filistin ulusal hareketi içindeki unsurların, sömürge olma duygusunun nasıl içselleştirildiğinden bahsedelim biraz da. Özellikle de düşmanlarının baş patronuna, bir şekilde kendilerini kurtarması, ya da yanında yer alması için sürekli talepte bulunmasına. Neden İsrail'e bu kadar kilitlenmiş olan ABD'ye gidip duruyorsunuz, neden onların Filistin sorununu çözecek sihirli lambaya sahip olduğunu düşünüyorsunuz?

Rahmetli Edward Said, Oslo Anlaşmaları'nı Filistin'in Versailles'ı olarak tanımlamıştı; birkaç taviz karşılığında teslimiyetin kabulü. Bu anlaşmadan küçük bir devlet, en azından işlevsel olabilecek bir devlet çıkarabileceklerini düşünmüşlerdi. Ancak bunu bile alamadılar. İsraillilerin onlara vermeye hazır olduğu tek şey küçük Bantustanlardı. Arafat ile yakın çevresi, bu dönemi, "Biz bunu bekliyorduk, ama alamadık," diyerek kendi halklarını, dünya kamuoyunu seferber etmek için kullanacaklarına, para kazanmakla, Filistin'de gerçekleştirilmesi planlanan çok sayıda proje için, onurlu projeler için gönderilen parayı dön-

dürmekle meşgul oldular. Sonuçta, bu parayla yapmaya başladıkları şey, onu yemek, kendi halklarını yağmalamak oldu.

İşte bu yüzden, ikinci intifadanın yalnızca Filistin'deki Siyonist işgale karşı değil, aynı zamanda Filistin liderliğinin çürümüşlüğüne karşı olduğunu söylüyorum. Hatta bence Şaron, Arafat'a karşı yeni bir saldırı başlatmamış olsaydı, halkı Arafat'tan kurtulmayı seçerdi. Elektriğini kesmekle, saldırmakla onu yeniden bir kahraman haline getirdiler. Arafat mum ışığında çekilmiş fotoğraflarda, sanki Rembrandt'ın fırçasından çıkmış gibiydi. Bu saldırının ardından insanlar, "Tamam," dediler. Edward'ın bile, "En iyisi bir süre üstüne gitmeyelim," dediğini hatırlıyorum. Çünkü adam saldırı altındaydı. Arafat insanların sandığından daha kurnazdır, çok kurnazdır.

Yine de seküler Filistin liderliğinin ABD'ye yanaşmasıyla, teslim olmasıyla ilgili doğru bir soru yönelttiniz; bu yüzden çok ağır bir bedel ödendi. Öncelikle bu, radikal muhalefetin dinci Hamas grubunun elinde kalması anlamına geliyordu. Hamas'ı savunuyorum, çünkü her gün yaşanan baskılara, zalimliğe karşı Filistinlileri savunanlar yalnız onlar. Ama dürüst olmak gerekirse, böylesine derinden dindar olan bir grubun liderliğinde olmak Filistinlilerin çıkarına değil bence; çünkü diğer bütün sebepleri bir kenara bıraksak bile, Filistin'in yalnızca Müslümanlardan oluşmadığını unutmamalıyız. Çok fazla Hıristiyan Filistinli de var. Onları sürüp ülke dışına çıkarmak istemiyoruz. Mücadelede çok etkin olmuşlardır. Ancak Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Oslo'yu imzalama, ardından Camp David'de sahnelenen farsa katılma kararına gelince; Barak'ın ve Clinton'ın Arafat'a karşı tutumları bana feodal lordların gözde uşaklarına muamelesini hatırlattı; çıkar o türbanı başından, neşeli bir şeyler söyle, anlarsın işte, seni severiz, hadi, birkaç espri olsun yapabilirsin. Arafat'a böyle davrandılar.

Esasında statükonun devamını önerdiklerini anladığında Camp David'i terk etmesini önlemek için de fiziksel olarak sarıldılar ona. Yani, Filistin liderleri neler olup bittiğini görseler de, bir seçenek koyamadılar ortaya.

İsrailliler Oslo'da masaya oturmayı kabul ettiklerinde, ilk intifadanın liderliğiyle değil, FKÖ'yle görüşmekte ısrar ettiler. Buna dikkat edin. Bir anlaşma üzerinde görüşüp ara bulmaya çalışmak üzere İsraillileri Oslo'ya getiren ilk intifadanın liderliği dürüsttü, yolsuzluklara bulaşmamıştı. Filistin'deki FKÖ liderleri bile sürgündekilerden çok farklıydı. FKÖ'nün sürgündeki kadrolarıyla görüşüp, FKÖ üyesi olan ya da olmayan ilk intifadanın Filistin'deki liderlerini Arafat'ın egemenliğini kabul etmeye zorlamak kasti bir karardı. Oslo bunu yaptı işte. Şimdi CNN'de ya da başka yerlerde zaman zaman boy gösteren Filistinli sözcülere bakacak olursanız, beden dillerinin zaafiyeti, emperyal efendileri memnun etme dertlerini yansıttığını görürsünüz. Bakın ne de akıllıyız, bakın önünüzde nasıl diz çöküyoruz, demeye çalışıyorlar. Diz çöküyoruz ve İsrailliler hâlâ gelip bizi tekmeliyor. Onları bu seviyeye indirdiler işte.

Filistin'in bu yüzyılda mücadeleyi devam ettirecek bir ulusal liderliğe ihtiyacı var. Bugün bu noktadayız; bu yüzyılda bir noktada anlamlı bir Filistin devletinin -bununla eski büyük İsrail devletinin en azından yarısına sahip doğru düzgün bir devleti kastediyorum- kurulduğunu, ya da bu olamıyorsa, birleşik Filistin-İsrail devletinin eşit yurttaşları olma mücadelesini kazanmalarını umuyorum. Siyonist düzen bunların ikisine de karşı, ama bu çok büyük bir dert, çünkü bu şekilde sonsuza dek devam edemez.

Nisan 2004'te Şaron Washington'a geldiğinde yapılan açıklamada, ABD temelde Batı Şeria'nın büyük bölümünün, bölgedeki

son derece değerli kaynakların ilhakını onayladı. Bölgedeki su kaynaklarını unutmayalım. İlginçtir, yine ilhak edilmiş olan, Suriye'ye ait Golan Tepeleri'nin -ki burası kamunun gözlerinden neredeyse tamamen uzaklaştı- ya da İsrail'in uluslararası hukuku ihlal ederek ilhak ettiği Doğu Kudüs'ün lafı hiç açılmadı.

Bakın, uluslararası hukuktan bahsederken son derece dikkatli olmak zorundayız. Tabii ki, kesinlikle haklısınız, bütün bunları kınayan BM kararları mevcut. Fakat uluslararası hukuk, yalnızca dünyanın en büyük, en güçlü devleti işlemesini istediğinde işler. Bu devlet kabul etmediğinde işlemez. ABD de uluslararası hukuka dayalı operasyonların şövalyesi oldu hep; yaptıkları bütün savaşlarda, insanları öldürürken, Irak'ta yaptıklarını sürdürürken. Filistinlilere gelince, sanırım onlara yardım edecek olan uluslararası hukuk değil. Bir noktada, haklarına kavuşmadıkları müddetçe dünyanın bu bölgesini yönetilemez kılmaları gerekiyor.

Tarihsel bir birleşik cephe düşüncesi var. İnsanlar, halklar, imparatorluğa karşı koymak için gerçek bir koalisyon oluştururlarsa ne olur? Bunun bir etkisi olur mu?

Bunun kesinlikle bir etkisi olacaktır. Uzakdoğu olsun, başka bir yer olsun, Amerikan İmparatorluğu'na düşman, Filistin ile Irak'ın ezilen halkına kol kanat gerecek, yardım edecek bir tek bloğun bile ortaya çıkması etkili olacaktır. Bu kesinlikle bir fark yaratacaktır. Etkili olacak bir başka şey de, örneğin Latin Amerika, Asya, Güney Asya ülkelerinin, "ABD'nin ne dediği, ne yaptığı bizi ilgilendirmez. Biz Filistinlilere yardım edeceğiz. Gönüllüler göndereceğiz, silah göndereceğiz. Mücadeleye yardım edeceğiz," demeleridir. Neden? Çünkü yirminci yüzyıldan geriye kalan tek sömürgeci mücadele bu. Filistin'in işgali, Fi-

listinlilerin özgürlük mücadelesi, bize yirminci yüzyıldan kaldı. Böyle bir şey olursa eğer, Ortadoğu'da tablo değişecektir.

Fakat Filistinlilerin çevresindeki biçare Arap hükümetleri dahi yapmıyor bunu; bu da dünyanın diğer bölgelerinde çok kötü bir izlenim bırakıyor. Arap Birliği'nin biraz gücü olsaydı da dünyanın diğer bölgelerine böyle isteklerde bulunabilseydi, yararı olurdu. Ama yapmıyorlar. Durumu düşündüğümde bunalıyorum bazen, tek çıkış yolunun dünyanın bu bölgesindeki çürümüş emperyal satraplıkları silip süpürecek, demokratik, bölgedeki insanların iradesini yansıtması anlamında demokratik bir devrim dalgası olduğunu düşünüyorum. Bu elbette ki her şeyi bir gecede değiştirir. İlginçtir, o zaman Washington'daki emperyal liderlik ya bu yeni rejimlerle ilişkiler kurmak ya da İsrail'i desteklemeyi sürdürmek arasında bir tercih yapma sorunuyla karşı karşıya kalacaktır. Bu, onlar açısından ilginç bir sınav olacaktır. ABD'de sol çevrelerde dönüp duran bir espri var; böyle bir şey olursa, ABD kendi emperyal amaçları doğrultusunda İsrail'den vazgeçer, geri çekilmeleri için onlara baskı yaparsa, İsrail'i ya da varoluşunu kurtarmak için ABD'de sesini yükseltecek sadece iki kişi kalır; Noam Chomsky ile Norman Finkelstein, diyorlar.

Bu gönülsüzlük, özellikle de ABD'deki liberallerin Filistin hakkında somut terimlerle konuşmaya yanaşmaması üzerine biraz daha sohbet edelim. İzninizle, Edward Said'in, sevgili dostu Pakistanlı büyük eylemci akademisyen İkbal Ahmed'in Filistin hakkındaki sözlerine ilişkin yazdıklarına dair bir şeyler okumak istiyorum. İkbal bu konuda oldukça etkin bir kişilikti. Ama Said, "Kaç dostumuz var bu konuya el sürmeyen? Filistin'deki uzlaşmazlığı hiç istemeyen kaç meslektaşımız var? Bosna'ya, Çeçenya'ya, Somali'ye, Ruanda'ya, Güney Afrika'ya, Nikaragua'ya,

dünyanın dört bir köşesinde insan haklarına, yurttaşlık haklarına zaman harcayıp da Filistin'e ve Filistinlilere ayıracak zaman bulamayan kaç 'iyi düşünceli' *liberal var?" diye soruyor.*

Edward bu konuda kesinlikle haklı. Bu çok gözle görülür bir durum. 1967 sonrasında görünür hale geldi. Öncesinde Filistin hakkında düşünen fazla insan yoktu. Ama 1967'den bu yana, bunun liberal solun çok büyük bir zayıflığı olduğu iyice ortaya çıktı. Sol demeyelim; Avrupa solu Filistinlilerin davasını benimsedi. Aşırı soldan birçok kimse Filistinlileri savundu, hâlâ da savunuyorlar; Yahudi kökenli insanlar da dahil.

Kendimin, bu konuyla ilgili eğitimimi Pakistan'da almadığını da ekleyeyim. Pakistan'da bulunduğum sırada, yetişme çağımda Filistin'in lafı pek açılmazdı. Zira o zamanlar Pakistan, Amerika'nın güvenlik anlaşmalarının, önce Bağdat paktının, ardından Irak'ın 1958'de çekilmesi sonrasında SEATO'nun, Güney Asya Paktı Örgütü'nün bir parçası oldu. Dünyanın bu bölgesinde Filistin'den pek bahsedilmezdi. Pek cahildik bu konuda. Filistin'de Siyonistlerin sebep olduğu kıyımın gerçek çapını ilk olarak radikal Yahudilerden öğrendim; kendilerine Yahudi demezlerdi ama Yahudi kökenliydiler: Maxime Rodinson, Ernest Mandel, Akiva Orr, Moche Machover, Nathan Weinstock, Michael Love, vs. 1960'larda benim kuşağımı neler olup bittiğine ilişkin eğitenler temelde bu insanlar oldu. Çok sıkı, çok sağlam anti-Siyonistlerdi. Sayıları bugün daha fazla, İsrail'e daha fazla düşmanlık duyuyorlar. Bugün Filistinlileri savunanlar da bu küçük azınlık.

Bence bu mesele, Irak'la birlikte, dünya siyaset sahnesinde bir seferberliğin kilit konularından birini oluşturmalıdır. Elbette bu görüşü paylaşan başka birçok insan var. Arap doğunun çifte işgali, Filistin'in İsrail, Irak'ın ABD ve kuklaları tarafından işgali, giderek daha fazla gündeme getiriliyor. Avru-

pa'da ve ABD'de çoğu liberal, Irak'ın işgaline karşı çok hasmane bir tutum içinde olsalar da, Filistin'in lafını bile açmıyorlar. Daha önce de söylediğim gibi, Üçüncü Reich döneminde Yahudilere yapılanlar, birçokları için suçluluk vesilesi. Diğerleri içinse tam bir siniklik söz konusu; İsrail, ABD'nin yakın müttefikidir, ABD'ye saldırmasak iyi olur, diye düşünüyorlar. ABD'de İsrail yandaşlığı o denli güçlü ki, *New York Times*'ta duvarı kınayan bir tek makale yayınlandı, o da Noam Chomsky'nindi. Yoksa kimsenin umurunda değil. Bir şeyi göstermek için böyle yaptılar, bu bir işaretti; bunu yapmaya mecburdular; ABD'de liberal basının haberlere yaklaşımı çok şaşırtıcı, gerçekten de çok şaşırtıcı.

Bu tavır bir savunuydu. Sadece büyük güç sahibi Siyonist lobinin çapıyla ilgili bir mesele değildi. Bence tek sebep bu değil. Sebep, dünyanın bu yakasından, Filistin-İsrail çatışmasına baktıkları vakit, İsrail'i Batılı çıkarların vahası gibi görmeleri, "Bizim gibi bir ülke," demeleri. Bu bazı açılardan doğru, çünkü İsrail'e gidenlerin hepsi Avrupa'dan gitti, yerleşimcilerin birçoğu da aslında ABD'den. Televizyonda gördüklerinde onlarla aralarında özdeşlik kuruyorlar, çünkü yerleşimcilerin çoğu ABD aksanlarıyla konuşuyor. Buna bakıp, "Bizim gibiler, orası bizim dışarıdaki memleketimiz," diyorlar. Bu çok tehlikeli bir durum.

Fakat başkaları da var ki İsrail'i kınamak, onların gözünde ABD'yi kınamak anlamına geliyor; ABD'yi, Clinton ile Bush'un izlediği politikaların sürekliliğini kmamaksızın İsrail'i nasıl kınayabilirsiniz ki? Clinton, Filistinlilerin biraz daha alevlenmelerine izin verdi, ancak temelde bu siyasetler arasında bir süreklilik vardır. ABD'nin nüfusu da, başka bir sürü meselede olduğu gibi, yaşanan gerçeklikten tümüyle habersiz. Biz şu konuşmayı yaparken ilerleyen seçim kampanyasında gördüğümüz gibi, siyasal ve kültürel medya elitinin büyük bölümü de katı biçimde İsrail yanlısı. Demokrat başkan adayı John

Kerry, İsrail'le ilgili olarak, George W. Bush'a yüzde yüz katıldığını söyledi. Hamas liderlerinin hedef alınması konusunda Bush'u bile geçti; Bush bu meselede pek o kadar keskin değil. Kerry bir açıklama yapıp, İsrail'i ziyaret etmekten, altında kalan toprakların neye benzediğini görmek için bir süreliğine bir İsrail bombardıman jetinin pilotluğunu yapmış olmaktan ne denli gururlu olduğunu söyledi. Filistinlilerden, temel insan haklarının hemen her gün ayaklar altına alınmasından hiç bahsetmedi. Dünyanın en büyük, en güçlü ülkesi böyle liderlerce yönetilirken, Filistin liderliği bu insanlardan ne bekliyor? İşte, bu bir muamma. Ben, onlar adına bunu kıracak bir liderliğin geleceği görüşündeyim. Böyle bir şey olursa, ciddi bir mücadele başladığında, sanırım ABD kamuoyunun görüşlerinin de yer yer değişmeye başladığına tanık olacağız.

Filistin Ulusal İnisiyatifi denilen bir oluşum var. Mustafa Barguti gibi insanlar da dahil bu oluşuma. Filistin Ulusal İnisiyatifi, demokratik, seküler bir hareket. Ama dikkatimi çeken bir şey var; bizim görüşlerimizi paylaşan insanlar bile propaganda terimlerini kullanıyor; örneğin İsrail kolonileri için yerleşim, bu kolonilerde yaşayanlar için de yerleşimci diyorlar; bu terimlerin özellikle ABD'deki söylemde çok olumlu çağrışımları var. Burada Amerikan Batısındayız, burası da gelip vahşi Kızılderilileri alt eden cesur liderler, öncüler tarafından yerleşime açıldı.

Doğru. Bu durumdan kısmen hepimiz sorumluyuz. Kendi adıma konuşacak olursam, yerleşimci dediğimde ABD'yi düşünerek konuşmuyorum, çünkü orada yaşamıyorum. Benim aklıma Cezayir'deki Fransız yerleşimciler ya da Güney Afrika'daki Hollandalı yerleşimciler geliyor; onlar da yenilgiye uğradılar. Avrupa'da çoğumuz bu terimi, Boerlerin yüzyıllarca sonra Güney Afrika'da uğradığı ya da Fransızların Cezayir'de

yaşadığına benzer bir akıbeti paylaşacakları ümidiyle kullanıyoruz. Ama ne demek istediğinizi anladım.

İsrail kolonileriyle başka sömürge yerleşimleri, mesela Fransızların Cezayir'de, hatta Hollandalıların Güney Afrika'da kurduğu yerleşimler arasında büyük bir fark var; Fransızlar ya da Hollandalılar bu kolonileri terk etmeye zorlandıklarında gidecek yerleri vardı. Fransızlar gittiler. Fransa'ya döndüler. Hollandalılar çekilmeye zorlansaydı Hollanda'ya dönerler, sonra da muhtemelen Endonezya'nın başına bekçi yapılırlardı. Ama her koşulda gidecekleri bir yer vardı. Fakat İsrailli Yahudilerin çoğu için böyle bir durum yok artık. Gidip kendilerini Filistin topraklarına dayatan Brooklynli çocuklar için bu geçerli değil gerçi, her zaman Brooklyn'e geri dönebilirler. Fakat İsraillilerin çoğunun geri döneceği bir ülke yok.

Filistinli liderler, Arap dünyası bunu kabul etti. Siyonistlerin durmadan, "Biz küçük, kuşatılmış bir ülkeyiz. Bizi denize dökmek istiyorlar," demesine sebep olan 1950'lerin abartılı retoriğinde dile getirildiği gibi, bugün İsraillileri denize dökmekten bahseden yok. Artık kimse böyle demiyor; cidden hiç kimse; çünkü insanlar, "Tamam bunlar bizimle birlikte yaşayacaklar," diye rıza gösterdi. Sadece ve sadece birarada yaşamaya ilişkin bir yöntem öneriyorlar. Öyle görünüyor ki, İsrail bunu bile kabul etmiyor, bir de çıkıp saldırılan taraf kendisiymiş gibi davranıyor; tiksindirici olan da bu. İsrail liderleri çıkıp yaptıklarından dolayı özür dileseler, açıkça bir tek özür dileseler, "Yaptıklarımızdan dolayı üzgünüz," deseler, görün bakın neler oluyor. Ama bu özrü dilemeyecekler.

Ciddi bir tarihçi olduğu su götürmeyen İsrailli revizyonist tarihçi Benny Morris'in *Haaretz*'de bir röportajı yayınlanmıştı; sırf bu insanların düşünme biçimini göstermek amacıyla çevirip bir giriş yazısıyla birlikte *New Left Review*'da yayınladık. Morris, "Evet, etnik temizlik oldu; evet, 1 milyon insanı sürdük, evet,

tecavüzler yaşandı. İyi de ne olmuş?" diyor. Fakat diğerleri böyle bir şeyin yaşandığını inkâr ediyor. O inkâr edemiyor, çünkü belgeleri görmüş. Ayrıca, inkâr etmek de istemiyor. Yapılanların, İsrail devletinin kurulması için gerekli olduğunu savunup, asıl üzücü olan hepsini o zaman sürmüş olmamamızdır, diye de yakınıyor. Sonra İsraillilerin yaptıklarını, Amerika'ya gelen ilk köktenci Protestan yerleşimcilerin yerli Amerikalılara yaptıklarıyla kıyaslıyor. Kıyaslıyor. Utanmadan. Büyük bir medeniyet, büyük bir kolonileştirme projesi, diyor. Benny Morris'in anne babası İngiliz Yahudisi; Britanya imparatorluğunun, bu imparatorluğun yaptıklarının Morris üzerinde az çok etkisi olmuştur. Ancak çıkıp da bunları söyleyen adam, en önde gelen tarihçilerden biridir. İsrailli solcu tarihçiler Morris'i kınadılar, hatta Siyonist kurulu düzen bekçileri bile onun bu yaptığından utandı. Ama en azından Morris bunu yaptı; her şeyi kâğıda döktü. Bence bu çok önemliydi; yani, Morris'in Filistinlilerin akıbetini yerli Amerikalıların akıbetiyle kıyaslaması. İsraillilere eskiden, "Yapmak istediğiniz bu," dendiğinde, "Aman bu ne iftira. Ne kadar çirkin bir kıyaslama. Biz Filistinlilere hep iyi davrandık. Bizi dinlemeyen, saldıran onlar. Onlar bizi bombaladılar, biz onlara ne yaptık ki? Tek istediğimiz barış içinde yaşamak," derlerdi. Artık bu lafların pek hükmü kalmadı.

Yahudi halkının tek bir devleti olduğu, oysa yirmiye yakın Arap devleti bulunduğu yönündeki geleneksel Siyonist argüman için ne diyorsunuz? Neden bu Arap devletleri Filistinli nüfusunu içlerine alıp onları kendi toplumlarıyla kaynaştırmıyor? Onlar içinde yalnızca Ürdün, Filistinlilere yurttaşlık önerdi.

Mesele şu: Neden Filistinlilerin gidip başka yerlere yerleşmesi gerekiyor? Neden onların da dünyadaki başka halklar gi-

bi kendi köylerinde, kendi topraklarında yaşama hakkı olmasın? Ülkelerinden ayrılmak istemediler. Filistin'i terk etmek zorunda kaldılar. Kötü muameleye, cezalandırmaya, hapse atılmaya, aşağılanmaya maruz kalmama koşuluyla, İsrail devletinin eşit haklara sahip yurttaşları olmaktan memnun olurlar. Bunu gerçekleştirmek istiyorlar. Bunda nasıl bir sorun var ki? Yahudiliğin liberal kültürel geleneğinde birarada yaşamanın büyük bir yeri vardır. Bu canavarlığı yaratan, Siyonizm ile bazı Yahudi fundamentalistleridir.

Arap devletlerinin hiçbiri yalnızca Müslüman nüfustan müteşekkil ülkeler olmadı. Kahire'de, Bağdat'ta Hıristiyan nüfus, Yahudi bir nüfus, çok büyük bir Yahudi nüfus vardı. Ne oldu peki bu insanlara? İsrail kuruluncaya dek bu insanlara bir şey olmadı; sonra İsrailliler bu ülkelerdeki Yahudileri dışarı çıkarmaya çalıştılar; Bağdat'taki Yahudiler korkup da İsrail'e kaçsınlar diye insanlar gönderip Bağdat'taki kahveleri bombalattılar. Bu temel üzerine inşa edilmiş bir devlet, yanlış olması, gayri ahlaki olması bir yana, Yahudi nüfusun çoğunluğunun da çıkarma değildir; bir getto devletinde yaşamak onların da çıkarına aykırıdır. Ömrünüz boyunca gettolara tıkılmışsınız. Bu gettolardan çıkmaya, diğer toplumlarla kaynaşmaya çalışmışsınız. Şimdi de dünyanın size ait olmayan bir bölgesinde bir getto devleti kurmaya çalışıyorsunuz.

Sonra bir de, Eski Ahit'teki hikâyelerin İsrail'i anlattığı gibi saçmalıklar var. Artık biliyoruz, tarihçiler söylediler: M.S. 70'ten önce, Romalıların Yahudilere yönelik o büyük saldırısı öncesinde de Roma İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinde zaten kalabalık bir Yahudi nüfusu bulunuyordu. Dolayısıyla, Yahudilerin Romalılar tarafından sürüldüğü düşüncesi saçma. Ayrıca bence ilkesel olarak, bütün devletlerin çokkültürlü olma hakkını savunmamız gerekiyor. Bu bölgede etnik, ırkçı bir

devlet yaratmanın mantığı, geri kalan Filistinlilerin tamamını sürmektir. İnşa edilen duvarın amacı da kısmen budur. Fakat işe yaramayacak. Er ya da geç, İsrail'deki Yahudilerin büyük çoğunluğu bile bu hayata isyan edecek, çünkü onların da pek hoşuna gidecek bir hayat değil bu.

Ürdün hep Filistin'in bir parçası oldu; bugünkü Ürdün kralının büyük büyükbabası, Filistin topraklarını Siyonistlere satmıştı. Evet, satıp karşılığında para aldı. İsrailliler yeterince para çıkmadıklarından biraz daha istedi. "Biliyorsunuz," dedi, "ben zaten zenginim, daha çok para çıkın." Sonra o kanlı paraları cebine attı. Ürdün neden ayrı bir devlet olsun ki? Bence Ürdün, Filistin'in bir parçasıdır ve öyle olması gerekir. Orası bir protektoradır, bir İsrail protektorasıdır. Ürdün'ün elden çıkmasına izin vermezler. Eylül 1970'de, Kara Eylül'de şu tanıdığımız insanları, Pakistanlı generalleri, vs. kullanarak Filistin isyanını bastırmalarının sebebi de buydu. Yani, bana kalırsa pek işler bir argüman değil bu.

Tarih da bir ironiler galerisi. İber Yarımadası'nda kurulmuş sentez bir medeniyet, son derece çokkültürlü bir toplum olan Endülüs'ün tarihine ilişkin çok fazla yazıp çizdiniz. Bu insanlar da sürüldüler. Bu insanlar İslamiyet'i kabul etmeye zorlandılar; kabul etmediklerinde de sürüldüler ya da öldürüldüler. Yahudilerin büyük bölümü nereye gitti?

Tarih ironilerle dolu. 15. yüzyılda İber yarımadasında geçen romanın *Nar Ağacının Gölgesinde* için araştırmalar yaparken, çok ilginç şeylerle karşılaştım. En hoşlarından biri de üç dinden insanların, Hıristiyan, Müslüman, Yahudilerin birarada yaşamasıydı; ki bu durumun onlar üzerinde çok olumlu etkileri olmuştu. Ancak Katolik fundamentalizm bu deneyi sona erdirmeye,

yeni bir Avrupalı kimliği, Yahudileri ve Müslümanları dışlayan yeni bir Avrupalı kimliği yaratmaya karar verdi. Müslümanlar ve Yahudiler yabancı olarak, 'öteki' olarak görüldüler. Ama ilginç olan şu ki, İspanya'nın Müslüman olduğu devirde ya da Endülüs devrinde, Yahudilerin hedef alındığı pogromlara pek rastlanmıyordu. Yahudiler bu devirde rahattılar, huzurluydular; yüksek mevkilere getiriliyor, Müslümanlarla birlikte ya da Müslüman yöneticilerin altında çalışıyorlardı; Endülüs'ün varlığı açısından kritik önemdeydiler. Herkes bilir bunu.

Trajik olan şu ki, Netanyahu'nun babası sürekli Yahudilerin kıyıma uğradığı devirler bulmaya pek meraklı. Ben de Müslümanların kıyıma uğradığı devirler bulurum; ne olmuş yani? Mesele şu ki, bu farklı bir dönemdi. Üç dinden insanlar birlikte büyüyüp, birlikte yaşıyorlardı. Sürüldüklerinde, Yahudilerin birçoğu Fas'a, büyük bir bölümü İstanbul'a, Osmanlı İmparatorluğu'na gitti. Osmanlı İmparatorluğu da onları yönetici ya da memur olarak Arap ülkelerine gönderdi. Şam'daki Yahudi cemaati, Osmanlı döneminde gelişti. Bu her şeyin ötesine geçen bir trajedi, bir ironi.

Yahudi sorunuyla çok da ilgili olmayan bir başka ironi daha ekleyeyim izninizle; birkaç hafta önce *Bush Babil'de* isimli kitabının İspanyolca baskısının çıkışı için İspanya'daydım. Tam da o sırada İspanya'daki yeni liderliğin Irak'tan askerleri çekme kararı kutlanıyordu. Çok neşeli bir hava vardı; Avrupa'da savaş-karşıtı hareket bir zafer daha kazanmış, Bush ile Blair İspanya'da büyük bir yenilgiye uğramıştı. Ama beni şaşırtan ne oldu, biliyor musunuz? *El Pais*'i okurken, bir Irak haritası gördüm. İspanya'nın muhafazakâr hükümeti, Franco'nun halefleri, İspanya'nın Irak'taki işgal üssüne Endülüs adını vermişlerdi. Buna o kadar kızdım ki, düzenlediğim basın toplantısında bu durumu kınayan bir konuşma yaptım. "Bu ülkede

400 ya da 500 yıl devam etmiş büyük bir kültürel ve insani deneyimin adını lekelemeye utanmıyor musunuz? Buna ya cahillik ya da kinizmin, ahlâksızlığın dik âlâsı denir," dedim. "Aznar daha dürüst biri olsaydı ve gerçek tarihi yansıtmak isteseydi, bu üsse Ferdinand ve İsabella üssü ya da Piskopos Cisneros üssü denmesi gerekirdi, Endülüs değil," diye de ekledim.

Richard Cohen, ABD'de yazıları ülke çapında çeşitli gazetelerde yayınlanan bir yorumcu. Kısa süre önce, BM'nin İsrail'deki insan hakları ihlallerini kınayan kararlar almakta eline çabuk davrandığını, ama mesela Mısır'da, Suudi Arabistan'da ya da başka bir Arap ülkesindeki insan hakları ihlallerine ilişkin pek az karar aldığını söyleyen bir makalesi çıktı. Bu sık rastlanan bir argüman. Sizin buna cevabınız nedir?

Bu lanet ülkelerdeki rejimleri kim yarattı? Suudi krallığının sonunun geldiğini görmekten gayet memnun olurum ben de. Suudi Arabistan'da demokratik bir seçim yapıldığını görmeyi çok isterim. Bunu engelleyen kim? Mesele budur. BM engel değil, zayıf çünkü. BM'nin bunun gerçekleşmesini engelleyecek bir gücü var mı? Demokratik seçimi engelleyen, Amerika. Amerika'da kurulu düzen Suudi Arabistan'la ilgili olarak ilk kez 11 Eylül'den sonra bir sarsıntı geçirdi; bombacıların büyük bölümünün Hicaz'dan gelen Suudi vatandaşları olması onları şaşırttı. Bombacıların çoğu yoksul Afgan köylüler değil, Suudilerdi; içlerinden biri de Mısırlıydı. ABD'nin Arap âlemindeki en yakın iki müttefik ülkesinden geliyorlardı. Buralarda demokrasiyi engelleyen kim? İslam değil. Bu ülkelerin ikisinde de İslamcılar seçime sıcak bakar, kazanma şansları var çünkü.

Eski dostumuz Sam Huntington'ın demokratik paradoks dediği şey de bu işte. Nedir demokratik paradoks? Bay Hunting-

ton'a göre demokratik paradoks şudur: Bu ülkelerde demokrasiye izin verirseniz, istenmeyen hükümetler iktidara gelebilir. Elbette ki, demokrasinin esası budur; insanların istediklerini seçme hakkına sahip olmasıdır, sizin istediğinizi ya da istemediğinizi değil. Fakat Huntington'm söyledikleri, ABD'de gerçekçi dış politika değerlendirmelerinde temel alınıyor. ABD'nin bu ülkelerde demokrasiye arka çıkmamasının sebebi budur. Irak'ın işgalinden altı ay öncesinden beri, Irak'ta demokratik seçim olursa, istediğiniz her şey üzerine bahse girerim ki, kim seçilirse seçilsin, seçilmiş hükümet kimlerden oluşursa oluşsun, bütün yabancı askerlerin ülkeden çekilmesini, Irak petrolünün Iraklıların denetimine bırakılmasını isteyecektir, deyip durmamın sebebi de bu. Irak'ta doğru düzgün bir demokrasinin bulunmamasının sebebi budur, Suudi Arabistan ve Mısır için de aynı şey geçerlidir. Demokrasi olursa, ülkelerinin ABD'ye bağlı olmasını istemeyeceklerdir. Peki, bu durumda ne olacak? Bu durumda, ABD yeni bir darbe tezgâhlamak, pis işlerini yaptıracak yeni insanlar bulmak zorunda kalacak; İran'da, Latin Amerika'da, Arap dünyasında olduğu gibi. Cohen ve başka birçoklarına benzer muhafazakâr köşe yazarları -bu Amerikan medyasında bir çekirge istilası âdeta- bu saçmalıkları kaleme alırken, son elli-altmış yıldır kendi hükümetlerinin, ondan önce de Britanya'nın bu bölgede neler yaptığından haberleri yok. Bu sistem tümüyle emperyal çıkarlara hizmet etmek amacıyla yaratılmıştır. Başka kim yaratmış olabilir ki? Kuveyt halkı, şeyhler tarafından yönetilmek ister miydi acaba?

Filistin'e bakınca, şiddetin, gücün, askeri kuvvetin kimin elinde olduğuna bakınca, bir tarafın açıkça ağır bastığı, diğer tarafın elinde çok az şey olduğu görülüyor; aslında Gandhi'nin en azından retorik düzeyinde hukukun üstünlüğüne ilişkin liberal iddi-

ları olan bir ülkeye ya da bir imparatorluğa karşı şiddete dayalı olmayan bir direniş başlattığı günlerde Hindistan'daki durumu yansıtıyor sanki. İsrail bazı açılardan Britanya'ya benziyor. Hukuk ve insan haklarına ilişkin liberal bir retorik var orada da. Gelmek istediğim nokta şu: İkbal Ahmed gibi biri, uzun zaman bu denklemde şiddete dayalı olmayan direnişin Filistin'in kozu olabileceğini savunmuştu. Örneğin, çevredeki Arap ülkelerinde yaşayan mültecilerin, bu ülkelere göçmüş Filistinlilerin İsrail'in sınırlarına yürüyüp, "Eve dönmek istiyoruz," demesini önermişti.

Bu, haber bültenlerini belki dört-beş gün işgal edecek bir olay olurdu. Güzel bir fikir bence, ama Siyonist liderliğin Hindistan'daki Britanya İmparatorluğu olmadığı da hesaba katılmalı. Britanya İmparatorluğu, Hindistan'daki yönetiminin zirvesinde olduğu günlerde yerel seçkinlerin desteğine dayanıyordu büyük ölçüde. Britanya İmparatorluğu zirvedeyken, İkinci Dünya Savaşı dönemi hariç, Hindistan'daki Britanya askerlerinin sayısı azami 38 bindi, ki bu hiçbir şeydir. 38 bin beyaz askerin on milyonlarca nüfusu yönetmesi mümkün değildi. Britanya İmparatorluğu'nun Hindistan'da ayakta kalmasının tek sebebi, yerli seçkinlerin, feodal lordlarm, toprağı ve köylüleri kontrol eden prenslerin Britanyalılarla çalışmaya karar vermesidir. Ulusal hareket doğup köylüleri etkisi altına almaya başladığında -Gandhi, Hindistan köylülerine dönmüştü yüzünü- imparatorluk sallanmaya başladı.

İsrail'deki durumsa tamamen farklı. Burada bir devlet var. Nükleer silahları olan bir devlet. Dünyanın en büyük beşinci ordusuna sahip, son derece etkili, çok acımasız bir savaş gücü. Bir gösteriye izin verebilirler de, vermeyebilirler de; muhtemelen vereceklerdir, ama işbirliğini reddetme yönünde şiddet içermeyen, büyük bir hareketin yükseldiğine dair işaretler alırlarsa eğer, bastıracaklardır; acımasızca bastıracaklardır.

Evet, ama örneğin intihar bombacılarının İsraillilerin eline koz verdiğine katılmıyor musunuz?

Hem evet, hem hayır. Bu benim özellikle benimsediğim bir taktik değil, fakat bazı üst düzey Siyonist liderlerin söylediklerine kulak verelim. Avram Burg'un, Siyonist dostlarına hitaben kaleme aldığı, İsrail halkına Filistinlilerin neden böyle yaptığını açıklamaya çok yaklaştığı o uzun açık mektubu biliyorsunuzdur. Burg, bu mektupta, "Filistinlileri gündelik hayatlarında yaşamak ile ölmek arasındaki farkın çok da büyük olmadığı bir konuma indirirseniz, niçin kendileriyle birlikte bizi de götürmeye çalışmasınlar ki, bunu onlara dayatan biziz," diyordu. Bu mektup büyük bir fırtına yarattı. Kaleme alan, Knesset'nin eski başkanı, İsrail'de güvenlik servisinin eski başkanıydı. Ama bu sözleri, intihar bombalarını işgalin gerçekliğinden ayrılamaz gördüğü için sarf etti. Bu bütün haberlerde gördüğümüz bir şey. Filistin işgalinin gerçeklerini, günlük hayatın gerçeklerini anlamalısınız. İnsanların aranmak için saatlerce ayakta tutulup aşağılandığı, hamile kadınların hastanelere götürülmesine izin verilmediği ve bu yüzden çocuklarını kaybettikleri, on binlerce çocuğun öldürüldüğü, bütün bunların onları umutsuzluğa sürüklediği anlaşılmıyor.

On binlerce Filistinli çocuk mu öldürüldü?

Kesinlikle, son yirmi yılda on binlerce Filistinli çocuk öldürüldü. Elimizdeki rakamlar bunlar. Bu ölümlerin birçoğu haber yapılmadı. Ama kısa süre önce yayınlanan bir kitapta, son yıllara ilişkin korkutucu rakamlar var. Çocukları öldürüyorlar. Bu öyle bir öfke yaratıyor ki, insanlar onlardan nefret ediyor. Bu kadar güçlü bir devlete karşı nefretlerini nasıl gösterecekler? Sonra bu hiç de hoş olmayan taktikler geliştirildi.

Bu taktiklerden hoşlanmıyoruz. Ben hoşlanmıyorum. Ama bunlar işgalin gerçekleriyle ilgilidir. FKÖ'nün Oslo'da, Camp David'de bir şey alamaması, ABD'nin önünde diz çökmesi yarattı bu durumu. Uzun vadede işe yaramayacak. İşe yaramayacağını düşünüyorum. Bu bölgede Gandhi tarzı bir direniş de işe yaramaz, İsrailliler bastırır çünkü. Ezerler, bastırırlar.

Bu rakamlarla ilgili belgeleri görmem gerek, çok yüksek rakamlar zira.

On binlerce olduğunu sanıyorum. Düzeltelim. Kuşkuya mahal bırakmamak için, birkaç bin diyelim. Buna kuşku yok. İlk intifadadan bu yana binlerce çocuk öldürüldü. Channel 4'da "Bandung Dosyası" diye bir program yapıyordum. Bir gün İsrailli arkadaşlarım, öldürülen çocukların bir listesini getirdiler. "Son iki haftada Filistinli kayıpların listesi," diye sunarak listeyi yayınladık. Şimdi bu rakam binleri bulmuştur.

ABD'nin Irak'a saldırısında, İsrail'in de etkenlerden biri olduğu görüşünde misiniz?

İsrail'in de bir etken olduğunu düşünüyorum. İsrail'in en önemli etken olduğu, İsraillilerin bu işi organize ettiği gibi düşüncelere katılmıyorum. İsrailliler Irak'taki rejimin son bulmasını istiyorlardı, çünkü bu rejimin isterse onları yenilgiye uğratma potansiyeline sahip olduğunu düşünüyorlardı. Irak'taki rejimden hiç hoşlanmadılar; bağımsız bir Arap rejimi olduğu için. İran-Irak savaşı sırasında, Batı, Britanya ile ABD Irak'ı desteklerken, İsrailliler İranlılara Chieftain tanklarının parçalarını veriyorlardı. Begin'e, "Irak-İran savaşıyla ilgili tavrınız nedir?" diye sorduklarında, "*Goyim goyim*'le* savaşır-

*) Yahudi olmayanları ifade etmek için kullanılan, aşağılayıcı bir sıfat. (ç.n.)

ken, benim tek yapabileceğim arkama yaslanıp izlemek ve alkışlamak olur," demişti. Ama Irak konusunda endişeleri vardı, hep oldu. ABD'nin izniyle Irak'ın nükleer reaktörünü bombaladıklarını unutmayın. İsraillilerin Irak'ın işgalini istediği su götürmez bir gerçek. İsrail'in Washington büyükelçisi, Bağdat'ın düşüşünden sonra, "Durmayın. Suriye'nin, İran'ın işini de bitirin," dedi. İsrail'in nerede durduğuna şüphe yok.

İsrailli yetkililerin Irak'ın işgalinden önce Ahmed Çelebi'yle görüştüğüne, Çelebi'nin, "Irak'ta göreve gelişimi takip eden üç dört ay içinde İsrail'i tanıyacağız," diye söz verdiğine de şüphe yok. Eh bugün, bırakalım İsrail'i tanımayı, kendisi başkaları tarafından tanınma sorunu yaşıyor, o başka. Ama adam İsraillilere bu konuda söz verdi. İsrailliler de buna gayet memnun oldular ve açıkça ABD'yi desteklediler.

Yine de bugün daha ilginç bir şeye tanık oluyoruz. Amerikalılar, işgali nasıl sürdüreceklerine ilişkin bir tercih yapmak zorundalar. Belki de Britanya'dan kalma, eski yöntemleri kullanacaklar; yerel bir seçkinler tabakası, henüz mevcut olmayan bir tabaka değil gerçek bir tabaka bulacaklar ve onlarla anlaşacaklar. Ama bunun için zamana ihtiyaçları var, ki eski günlerde Britanya'nın zamanı vardı. Gerçi yapabilecekleri başka bir şey daha vardı. Irak ordusunu etkisiz hale getirselerdi, yalnızca üst düzey kadroları lağvedip, Irak ordusunu kullansalar, onlara gerçekten yetki verselerdi, işgali götürebilirlerdi. Bu yöntem işe yarayabilirdi ya da yaramazdı; bilmiyoruz. Ama bu yolu seçmediler. İsrail tarzı kolonileştirmeyi seçtiler: Git cezalandır, kasabaları cezalandır, köyleri cezalandır, aileleri cezalandır. Direniş gösteren bir aile varsa, git köylerini başlarına yık.

İsrailliler bunu nereden öğrendiler? Kendilerini ezen Almanlardan. Almanlar İkinci Dünya Savaşı'nda böyle yapmışlar, bütün bir kasabayı cezalandırmışlardı.

Kolektif cezalandırma.

Kolektif cezalar, Almanların uygulamasıdır. ABD, Vietnam savaşı sırasında bu yöntemi zirveye taşıdı. İsrailliler de Filistinlilere karşı bunu uyguladılar. Şimdi Amerikalılar da aynısını Iraklılara yapıyorlar. İşgalin nasıl yürütüleceğiyle ilgili bir tercih yapmaları gerektiğinde, İsrail örneğini seçtiler. Bence Irak'ı da böyle yönetmek istiyorlar: Orada üs sahibi olmayı, kendi kayıplarını azaltmak için bu üslere yerleşmeyi, gerektiğinde kalabalık birlikler halinde bu üslerden çıkıp hava desteği alarak Iraklılara saldırmayı düşünüyorlar. Ama bu yöntem işe yaramayacak.

Filistin'de 1948'de yaşananlarla, birkaç ay önce Hint alt-kıtasında olup bitenler arasında gözlenen paralellik üzerine düşündünüz mü hiç? Yine bir emperyalizmin mirası vakası. Haritacılar geldiler, haritalar çizdiler, insanlar birbirinden ayrıldı, savaşların tohumu atıldı. Bunlar kanayan yaralardan ikisi; dış uzaydan dünya gezegenine bakılacak olursa, Filistin'in ve Keşmir'in kanayan yaralar olduğu görülür.

Benzerlikler var. İmparatorlukların yönetimi, hep kendi çıkarlarını gözettikleri bir yönetimdir. Halkı bölerek, etnik cemaatleri birbirinden ayırarak yönetirler; ülke yönetiminde aksaklık çıkmasın diye ellerini uzattıkları her şeyi kullanabilmeyi isterler. Ülke ancak, imparatorluk bir kesimi diğerine karşı kullanabildiği zaman düzgün yönetilir. Hindistan'da bu konuda çok başarılı oldular. Ama sonuçta hiç kimsenin öngöremediği bir noktaya varıldı; alt-kıta parçalandı. Cinnah bile bunu öngöremedi. 1946'ya dek, Hindistan'ın parçalanmasından bir yıl kadar önce, Cinnah federal bir seçeneği değerlendirmeye

hazırdı. O zaman Kongre Partisi ona taviz vermeye hazır değildi. Ama iş onların bile kontrolünden çıktı.

Bence, bu tartışmalı bir mesele olsa da, Hindistan'ın parçalanmasında belirleyici olan Müslümanlarla Hindular arasındaki düşmanlık değildi; çünkü ülkede birçok yerde böyle bir husumet gözlenmiyordu; parçalanmada belirleyici olan, Kongre Partisi'nin İkinci Dünya Savaşı'nda Britanya'yı desteklememiş olmasıydı. Gandhi, Singapur'un düşüşünden sonra Hindistan'ın Britanya'yla yolları ayırması çağrısında bulundu. Normalde temkinli ve gerçekçi olan Kongre liderleri, bu noktada bu imparatorluk çökecek, biz en iyisi Japonlarla anlaşalım diye düşündüler. Britanya hükümeti, Kongre Partisi'yle bir anlaşmaya varması için Stafford Cripps'i gönderdi, Cripps gidip, "Savaşı kazanalım, sonrası için size açık çek veriyoruz," dedi, ama yaşlı kurnaz tilki bu kez hataya düşüp, "İyi de Stafford Cripps, batmakta olan bir bankadan açık çek almanın ne manası var?" cevabını verdi. Yanılmıştı.

Ve tabii, Kongre Partisi liderliğinin tamamı hapse atıldı ve Müslüman Birliği rahat hareket etmeye başladı.

Yalnızca Müslüman Birliği değil, Hint Komünist Partisi de. Savaşa destek verme kararı aldıktan sonra, onlar da Müslümanlar Birliği gibi büyüdüler. Bence Pakistan, İkinci Dünya Savaşı'nda gösterdikleri sadakat için Müslüman Birliği'ne verilmiş bir ödüldü. Kongre Partisi Britanya'yı desteklemiş olsaydı, Hindistan Kongre Partisi ile Müslüman Birliği'nin kurduğu ortak hükümetler tarafından yönetiliyor olurdu. Her koşulda, parçalanma kaçınılmazdı desek bile, bunun gerçekleştirilme biçimi tam bir karmaşaya yol açtı. Parçalanma sırasında yaklaşık 2 milyon insan öldü. Bundan bir yıl sonra Filistin

parçalandı. 1950'lerde Afrika ülkeleri parçalandı. Kıbrıs parçalandı. Bütün bu yaşananlar, eski imparatorluk tarzı sömürgeciliğin doğrudan sonuçlarıydı.

Biraz da direnişte kültürün rolü üzerine konuşalım. Daha önceki söyleşilerde şiir üzerine konuştuk, ama filmler, tiyatro üzerine de biraz sohbet edelim. Ocak 2004'te ölen büyük romancı Abdurrahman Münif'ten bahsetmiştiniz. Hatta The Nation*'da onunla ilgili bir makaleniz yayınlanmıştı; galiba, Arap âleminin bu asırdaki en önemli yazarlarından birinin kaybından bir tek burada bahsedilmişti.*

Bence Münif, sık sık kıyaslandığı Mahfuz'la birlikte Arap âleminin çıkardığı en yetenekli romancılardan, sanatçılardan biriydi. Fakat Mahfuz'dan farklıydı. Tarzları farklıydı, siyasal duruşları farklıydı. Mahfuz da büyük bir romancıdır, buna kuşku yok. Münif'i farklı kılan, bence Suudi bir babayla Iraklı bir annenin oğlu olması, Suudi Arabistan'ı çok iyi bilmesiydi. Münif, romanlarında, Suudi Arabistan'ın eşi menendi bulunmaz bir tablosunu çizer.

Tuzdan Şehirler, *mesela.*

Beş romanlık bir diziydi bu, İngilizce'ye üçü çevrildi, fakat birçok ülkede henüz yayınlanmadı. Neresinden bakarsanız bakın, bunlar büyük romancılardı. Romanın Arap dünyasında, 19. yüzyıl Avrupası'nda oynadığına benzer bir rolü vardı. Bir müdahale aracı haline geldi. Münif'in yeni romanı, Mahfuz'un yeni romanı, Latin Amerika'da olduğu gibi, Garcia Marquez'in yeni romanı gibi sokaklarda gazete bayilerinde satılır, insanlar kitapları buralardan alıp okurdu. Arap âleminde

siyasetle kültür arasında her zaman güçlü bir bağ olmuştur; İran'ı da unutmayalım. Bugün Arap âleminde abuk sabuk televizyon programları, tekrar tekrar yayınlanan Amerikan TV dizileri revaçta olsa da, 'sıcağı sıcağına' programlarının yerli versiyonları yapılmaya çalışılsa da, bu eski geleneğin kökünü kurutmayı başaramadılar. Sıradan insanların hayatında hâlâ varlığını sürdürüyor; bu romanlar hâlâ okunup tartışılıyor.

Buna İran'da yaşananları da ekleyelim; İran'da da mollaların iktidara gelişinin en olumlu sonuçlarından biri, son derece etkileyici olan İran sinemasının doğuşu oldu. Estetik bakımdan, İranlı film yapımcılarının tasavvuru bakımından büyüleyici. İran'da yapılan sinema, geleceğin muhalefetinin sesi olmaya doğru gidiyor. Filmler alegorik, bazıları o kadar değil, hatta kimileri son derece açık. Fakat İran filmleri, bana hep 1960'larda Doğu Avrupa'da çekilen filmleri hatırlatıyor; içerik bakımından değil de, söylemeye çalıştıkları bakımından. İran'da yapılan filmler, sanatsal nitelikleri bakımından, Hollywood'da yapılan her şeyden üstün; bunu kesinlikle vurgulamak gerekiyor. Bu ciddi bir sinema. Size kendinizi iyi hissettirmeye çalışan bir sinema değil. Bir çocukla japon balığının basit hikâyesini anlatıyor olsa bile, sizi düşünmeye sevk eden bir sinema. O çocuğun kafasında ne var, bilmek istiyorsunuz. Neden öyle yapıyor? Nereye gidiyor? Ya da ayakkabı bulamayan çocuklar. Bütün bunlar son derece önemli. Bu sinemanın, mollalar tarafından yönetilen bir ülkeden çıkması da ilginç tabii.

Bu yeni sinemadan pek bahsedilmiyor. Sadece sinemaya gidenler, sinemaseverler biliyorlar. Ama dünyanın geri kalan kısmının gözünde Arap âlemi, terörist dedikleri barbarların ve İslamofaşistlerin dünyası; orada hiçbir şey olmuyor. Ama aslında çok şey oluyor işte. ABD'de insanlara diyorum ki, "Gelin, değişik bir 'sıcağı sıcağına' programı yapalım; New

York'ta, Los Angeles'ta ve Chicago'da Starbucks dükkânlarına televizyon kameraları yerleştirip, insanları, yaptıkları sohbetleri bir ay boyunca çekelim. Sonra aynı şeyi, Şam'da, Bağdat'ta ve Kahire'de insanların çay içip sohbet ettiği üç ayrı kahvede yapalım. Sonra montajı yapalım, Amerika'dan bir söyleşi koyalım, arkaya Arap dünyasından bir söyleşi. Arap kahvelerindeki bilgi düzeyi, tartışılan konuların düzeyi, dünyayla ne denli ilgili oldukları sizi şaşırtacaktır. İnsanların çok okur yazar olmadığı yerlerde bile buna tanık olursunuz. Sonra bir kıyaslama yapın." Son derece etkileyici bir 'sıcağı sıcağına' programı olur bu, tabii bu yüzden de yapılması düşünülmez.

Söz direnişe geldiğinde ABD'de büyük bir kültürel birikimin mevcut olduğunu görüyoruz. ABD'de iktidara, ırkçılığa, cinsiyet ayrımcılığına dair keskin eleştirileri şarkılarına dökmüş, ünlü hip-hop sanatçısı Michael Franti gibi müzisyenler var; David Rovics, Saul Williams ve Nora York gibi şarkıcılar var. Tim Robbins'in New York'ta Public Theatre'da sahnelenen "Embedded" adlı oyunu büyük başarı kazandı. Britanya'da da benzer işler yapılıyor mu? Siz Ayetullah Humeyni'yle ilgili bir opera yazmayı planlıyordunuz.

Ocaktaki yemeklerimden biri de bu. Ciddi, ya da yarı ciddi, yarı komik diyelim, bir opera yazmayı düşünüyorum. Ama bunun için Phillip Glass'ın müzikleri yapması, büyük bir yönetmenin yönetmesi gerekiyor. Yine de bu düşüncenin pişmekte olduğunu söyleyebilirim. Geçen yıl *The Illustrious Corporations* adlı bir oyun yazmıştım; Londra'nın merkezinde bir tiyatroda, Leicester'da sahnelendi; bu yıl sonunda İskoçya'da sahnelenecek; Blair'i, onun yaptıklarını hedef alan son derece acımasız, satirik bir eleştiri. Aslında hikâyenin

merkezindeki olay, kabinede yer alan bir bakanın ölü bulunması. İçişleri bakanı, tali bir siyasetçi. Karısı, onu öldürdüğünü kabul ediyor. Onu, dünyanın zararına olacak şeyler yapacağını bildiği için öldürdüğünü, 'önleme amaçlı' bir saldırı düzenlediğini söylüyor. İnsanlara, kocasını bütün ilkelere ihanet ettiği için öldürdüğünü anlatmak istiyor. Bir jürinin kendisini aklayacağına inanıyor. Devlet de bunun gerçekleşmesini önlemeye çalışıyor.

Çok sayıda çocuk, gençler görmeye geldi oyunu; çok hoştu. Yani, bahsettiğiniz türde işler yapılıyor. Sonra Britanya'da savaş-karşıtı şarkılar söyleyen punk rock grupları var. Aslında punk rock söylemeyen başka bir grup var, Asian Dub Foundation diye; sanırım benim konuşmalarımdan birine, hatta Noam Chomsky'nin konuşmalarından birine müzik yazmışlar; dinlemek için sabırsızlanıyorum. Hiçbirini dinleyemedim; gençlerden duyuyorum ama: "Aa, konuşmanızı dinledik. Fondaki müziğe ne diyorsunuz?" diyorlar. Kelimenin iyi anlamıyla, girişimde bulunan, direnen birçok genç var. Ve bu evrensel bir olgu. ABD'deki hip-hop direnişi, ABD'den çıkan her şey gibi yaygınlık kazandı. Bu unutulmamalı. Olumlu bir etkisi oldu.

Kültürel, siyasal medya alanındaki en önemli yeni gelişmelerden biri de, el-Cezire, el-Arabiyye gibi bağımsız Arap TV kanallarının kurulması oldu.

El-Cezire'nin kurulması, Arap dünyası açısından kesinlikle çok büyük bir gelişmedir. İlginçtir, BBC'nin yaptığını iddia ettiği şeyi yapıyorlar: Gerçekten nesneller. Olayları görüntülüyor, argümanları ekrana yansıtıyor, her iki taraftan insanlarla görüşüyorlar. Bunu yapıyorlar. Bu bir tehdit olarak görülüyor, çünkü önde gelen medya kuruluşları son derece titiz bir

biçimde manipüle ediliyorlar. ABD'de acımasızca, Britanya'da zekice oluyor, ama her koşulda yönlendiriliyorlar. Bu haber yönetimi de Britanya'da ya da ABD'de, peş peşe izlediğinizde görebileceğiniz gibi, her haber bülteninde aynı haberlerin yer alması anlamına geliyor. Yönlendirilmiyorlarsa, birileri günün önemli haberlerinin bunlar olduğunu onlara söylemiyorsa eğer, böyle bir şey olabilir mi? Hemen hemen aynı görüntüler kullanılıyor. El-Cezire, bir ölçüde el-Arabiyye, bu şablonu kırdılar. Kendi haberlerini yapıyor, kendi başlıklarını atıyorlar. Batı medyasının sahiplerine, Batı medyasını denetleyen medya devlerine meydan okuyorlar.

Tehdit edici bir meydan okuma bu. Afganistan'da El-Cezire televizyonunun merkezine saldırıldı, Bağdat'ta el-Cezire muhabirleri öldürüldü, Felluce'deki isyanı izleyen el-Cezire muhabirleri hedef alındı. Şükürler olsun kimse öldürülmedi, ama hedef alındılar. Batı, gazetecilerin iktidara bağlı olduğu, iliştirilmiş olduğu gazeteciliği seviyor. "Bizimle gel ki, güvende ol," diyor. "Gelmezsen ölürsün. Eğer Arapsan kesinlikle öleceksin. Batılıysan da dikkatli ol." Robert Fisk'in başına bir şey gelmemiş olması beni sevindiriyor. Bazen onun adına endişeleniyorum, çünkü çatışma bölgelerine çok sık gidiyor, bize o muhteşem haberleri geçiyor. El-Cezire'nin ortaya çıkışı, Arap dünyasında gazeteciliği değiştirdi, artık kimse devlet televizyonlarını izlemiyor. Kahire'de, Şam'da herkes el-Cezire'yi açıyor. Uydu anteniyle izleyebiliyorsunuz. Burada, ABD'de de el-Cezire'yi izleyen çok sayıda insan var. Irak savaşı öncesinde sanırım 2 milyon Avrupalı, el-Cezire'ye abone oldu; çoğu Arapça bilmiyordu, ama farklı görüntüler izlemek istiyordu. Bence bu çok olumlu bir gelişme.

Daha ne kadar böyle devam edecek, göreceğiz; el-Cezire'nin ABD'yle Ortadoğu'da bir tek ortak yönü var: İkisinin de merkezi Katar. ABD'nin Ortadoğu'daki en büyük üssü El-

Udeyd üssü Katar'da; üssün biraz ötesinde de el-Cezire'nin merkezi var. Bu bazılarını kaygılandırıyor. Daha ne kadar böyle devam eder? El-Cezire'yi rüşvetle susturmaya kalkarlar mı? Bombalamaya kalkmazlar, bu işe yaramaz. Para daha çok iş görür. Umarız böyle bir şey olmaz.

Bu meseleyle ilgili olarak, ABD'de bugün "Democracy Now" gibi programların yapıldığını görüyoruz, başka yerlerde de izleniyor bu programlar. Britanya'da Resonance FM diye, varlığını bile bilmediğim bir radyo istasyonunu dinleyen insanlardan telefonlar aldığım oldu mesela, "David Barsamian'ın sizinle yaptığı söyleşiyi dinledik," dediler. "Nerede dinlediniz? ABD'de miydiniz?" diye sordum. "Hayır, Londra'da," dediler. İnsanlar alternatif bilgi kaynaklarına aç. Free Speech TV, büyüyor. Kanada'daki Counterspin, dünyanın başka yerlerinde de izleniyor. Web'e bağlanabiliyorsunuz. Batılı medya kurumlarının 1960'lar, 1970'ler, 1980'ler, 1990'lardaki tekeli ölçek itibariyle kırılmadı; demek istediğim, alternatif medyada yapılan hiçbir iş ölçek itibariyle onlara rakip değil; ancak bildik medyada duyamadığınız seslere ulaşma imkânınız var. Bence bu imkân da çok önemli.

Nisan ayındayız. T.S. Eliot Çorak Ülke*'de, "Nisandır ayların en zalimi," demişti. Bu ay, Amerika'nın Irak'ta en fazla kayıp verdiği, yaralanan ya da öldürülen Iraklıların sayısının en yükseğe çıktığı aydı. Kesin rakamları bilmiyoruz, Pentagon açıklamadı. Konuyla pek ilgili görünmüyorlar. Ama Nisan ortasında Bağdat'ta yapılan bir basın toplantısında bir Arap gazeteci Fellu-ce'nin içinde çekilmiş, el-Cezire'de yayınlanmış, şehri kuşatan Amerikan güçlerinin Iraklı sivilleri öldürüşünü gösteren görüntülerle ilgili bir soru yöneltti. Amerikalı general Mark Kimmitt de, Arap gazetecinin sorusunu geçiştirip, "Gördüklerinizi beğenmiyorsanız, kanalı değiştirin," dedi.*

21. yüzyıl Amerikası işte. Burada, ABD'de, gördüklerinizi beğenmiyorsanız, kanalı değiştirirsiniz; gerçi yine aynı şeyi izlersiniz. "57 Channels and Nothing On" (57 kanal var, izleyecek bir şey yok), Leonard Cohen'in şarkısı mıydı?

Bruce Springsteen.

"57 Channels and Nothing On." Ama Arap dünyasında en azından bir alternatifiniz var. Pentagon sözcüsü Kimmitt'e dönersek; Iraklı sivillerin öldürülmesini bu biçimde geçiştirmek, işgal ettiğiniz, kurtaracağınızı iddia ettiğiniz ülkenin halkına karşı acımasızlığın, onları hor gördüğünüzün bir göstergesi. Ama bu kimseyi şaşırtmamalı. Şaşırtıcı olan, ya da şaşırtıcı değil de insanı kızdıran şey şu ki, ABD'nin Felluce halkını cezalandırmak için yaptıkları, Amerika'da ya da Avrupa'nın önde gelen televizyon kanallarında ekrana yansımıyor. Neden bunları göstermiyorlar? Çünkü savaş bölgesinden hangi görüntülerin Britanya televizyonunda yayınlanacağının belirlenmesinde Britanya Savunma Bakanlığı büyük rol oynuyor.

Medyanın bu şekilde kontrol edilmesi, savaşın bir parçasıdır. Medya, savaşta kilit rollerden birini oynuyor; insanları ikna etmek için medyayı kullanıyorlar. İşlerin kötü gittiğini göstermek istemiyorlar; bunu yapmalarının sorun çıkaracağını düşünüyorlar. Şunu da belirtmek gerekiyor; bazen Batı'da insanlar yabancı işadamlarının ya da askerlerin hedef alındığını gördüğünde üzülüyor. Üzülmemeleri gerek. Irakhların bunları yaparken söylemeye çalıştığı şey şu: Burası bizim ülkemiz, sizin şirketlerinizi istemiyoruz burada. Çok da etkili oldular. Birçok Batılı şirket, oradaki çalışanlarını geri çekti. Bu açıdan bakacak olursak, direnişin ya da direniş içindeki farklı grupların çok akıllıca hareket ettiğini söyleye-

biliriz. *Los Angeles Times*'ın kitap fuarındaki bir toplantıda konuşma yaptım dün. Tanınmış gazeteci Hicholas Von Hoffman, insanlara, "Bakın Felluce'de o asılmış cesetleri gördük; ama en azından onlar asılmadan önce öldürülmüşlerdi. Bu ülkede tanık olduğumuz başka görüntüleri, Afrika kökenli Amerikalıların yanıp kavrulmuş cesetlerini, insanların bu ağaçlardan sallanan cesetlerin altında piknik yapıp yemekler yediğini unutmayın. Unutmayın. Bu ülke budur işte." Ben demedim, o dedi.

Yeni bir kitap üzerinde çalışıyor musunuz?

Bildiğiniz gibi, Edward'ın bana çizdiği yolda planım İslam beşlisini bitirmekti. Sonra araya 11 Eylül girdi. Ardından devam edebilirim diye düşündüm, ama ne zaman romanlarıma dönmeye kalksam, Bush yeni bir savaş başlatıyor. İslam beşlemesinin dördüncü romanını Aralık 2004 sonuna dek bitirmeyi tasarlıyorum, yayıncılarının hepsi dört gözle bekliyor. Bush Suriye'yi ya da İran'ı işgal etmezse eğer, bitirmeye çalışacağım. Sanırım yakın zamanda yeni bir savaş çıkmayacak. Irak direnişinin bunda büyük rolü var. O sayede ben de Sicilya romanıma yoğunlaşıp yıl sonuna dek bitirebileceğimi umuyorum.

tarık ali

Amerikan İmparatorluğu 'terörizme karşı savaş' bayrağı altında tüm dünyaya meydan okuyor. Bizzat kendine sadık kalemşörleri, bu savaşın en az on, on beş yıl süreceğinden ve yaklaşık 60 ülkenin bu savaşa dahil edileceğinden dem vuruyorlar. İnsanlık tarihinde ilk defa, dünyada kendi gücüne yakın tek bir rakibi olmayan bir imparatorluk, yeryüzünü kendi çıkarları doğrultusunda baştan sona dizayn etmeyi tasarlıyor.

Tarık Ali ise bu emperyal planlara, dünya çapında bir Anti-Emperyalist Birlik kurulması çağrısıyla karşı koymayı öneriyor. Küreselleşme-karşıtı hareketin anlamlı çıkışlar olduğuna, fakat doğrudan iktidar perspektifini gözetmediği sürece eriyip gideceğine dikkat çekiyor. Örneğin Arjantin'de yerel düzeyde kalan örgütlenmelerin, İmparatorluk'un paltosunu kemirmekten öte bir sonuç vermeyeceğinin altını çiziyor.

"Öldüğü iddia edilen 'Sosyalizm' sözcüğünü tekrar tekrar ve üstüne basa basa kullanmalıyız," diyor Tarık Ali. Mutlaka siyasal bir alternatif ortaya koyalım ve Sosyalizm sözcüğünü yeniden bir slogan haline getirelim!

ISBN 975-8829-44-0

9 789758 829446